

KUTOFAUTIANA NA KUISHI PAMOJA

التنوّع والتعايش

Uchunguzi Juu ya Kujenga Misingi ya
Umoja katika Jamii na katika Nchi

بحث في تأصيل الوحدة الإجتماعية والوطنية

Kimeandikwa na:

Sheikh Hasan Musa as-Saffar

Kimetarjumiwa na:

Sheikh Shafi Nina

ترجمة

التنوع والتعايش

بحث في تأصيل الوحدة الإجتماعية والوطنية

تأليف

الشيخ حسن الصفار

من اللغة العربية الى اللغة السوا حلية

© **Haki ya kunakili imehifadhiwa na:**

Al-Itrah Foundation

ISBN No: 978 - 9987 – 17 – 004 – 3

Kimeandikwa na:

Sheikh Hasan Musa as-Saffar

Kimetarjumiwa na:

Sheikh Shafi Nina

Kimepangwa katika Kompyuta na:

Al-Itrah Foundation

Toleo la kwanza: Januari, 2018

Nakala: 2000

Kimetolewa na kuchapishwa na:

Alitrah Foundation

S.L.P. - 19701, Dar es Salaam, Tanzania

Simu: +255 22 2110640 / 2127555

Barua Pepe: alitrah@yahoo.com

Tovuti: www.ibn-tv-com

Katika mtandao: www.alitrah.info

Vitabu vya Kiswahili mtandaoni: www.alitrah.info/ebooks/

ILI KUSOMA QUR'ANI MUBASHARA

KWA NJIA YA MTANDAO,

TEMBELEA www.somaquran.com

YALIYOMO

Dibaji.....	1
Neno la Mchapishaji	2
Dibaji.....	4
Utangulizi.....	12

FASLU YA KWANZA.....21

Kutofautiana ni jambo la kimaumbile na la kijamii...21	
Utangulizi.....	21
Upekee wa mtu binafsi.....	24
Tofauti katika kiwango cha elimu na ufahamu	26
Kutofautiana katika uchumi.....	27
Kutofautiana vizazi na utaifa	28
Tofauti za ulimi na lugha	30
Tofauti za kidini	38
Makadirio ya idadi ya wafuasi wa baadhi ya dini.....	45

FASLU YA PILI 50

Kutofautiana na kuhitalifiana ni mtazamo wa Kiislamu.....	50
Kwanza: Mwonekano wa uwezo na hekima za Mwenyezi Mungu.....	50
Pili: Uhalali wa kutofautiana	54
Tatu: Kutofautiana ni kwa ajili ya kujuana	61
Nne: Ushindani chanya	63
FASLU YA TATU	73
Kuishi pamoja ni mfumo unaopaswa kutekelezwa....	73
Utangulizi.....	73
Wakazi wa sehemu moja na dini tofauti	82
Umma mmoja lakini kaumu tofauti	93
Kutoka Uajemi.....	95
Kutoka Uhabeshi.....	97
Kutoka Urumi	98
Uhalali wa Lugha.....	104
Maingiliano ya kijamii.....	105
Ada na mila za makabila.....	107

Viongozi kutoka mataifa mbalimbali.....	108
Misingi madhubuti na tofauti za kimadhehebu.....	111
Upande mwingine	122
Mwisho	124
Kuishi pamoja ndiyo suluhisho.....	126
Ni jukumu la nani?.....	130
Marejeo ya vitabu	133

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

DIBAJI

Kitabu hiki ni toleo la Kiswahili la taasisi ya Al Itrah Foundation. Chapisho lake limelenga kukidhi mahitaji ya kiroho ya zama hizi pamoja na Ubongo na fikra zinazokuwa za Muislam. Jitihada kubwa zimefanywa na Taasisi kuweka chapisho hili la Kiswahili katika msingi wa haki na wenye kukubalika katika Uislam.

Unaombwa kwa Taadhima ukisome kitabu hiki katika malengo yaliyokusudiwa. Pia Unaombwa kuwasilisha kwetu maoni yako huru juu ya chapisho letu hili, jambo ambalo tutashukuru sana.

Kutangaza ujumbe wa Uislam ni kazi ambayo inahitaji ushirikiano wetu sote. Taasisi inakuomba kuungana na kushirikiana kama ilivyoagizwa katika aya ya Qur'an: (Surat Saba' 34:46).

Na rehma za Allah ziwe juu yako.

Wako katika Uislam

Al Itrah Foundation

Barua Pepe: alitrh@yahoo.com

SMS: +255 778 300 140

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

NENO LA MCHAPISHAJI

Kitabu ulichonacho mikononi mwako asili yake ni cha lugha ya Kiarabu kwa jina la, *at-Tanawwu'wa at-Ta'ayish*, kilichoandikwa na Sheikh Hasan Musa as-Safar. Sisi tumekiita kwa Kiswahili, *Kutofautiana na Kuishi Pamoja*.

Kutofautiana ni hulka ya wanadamu, hivyo, watu hutofautiana katika mambo mengi, k.v. katika utamaduni, itikadi za kisiasa na za kidini, n. k. Lakini watu wanaishi pamoja na kuvumiliana, na haya ndio maudhui ya kitabu hiki.

Tumekiona kitabu hiki ni chenye manufaa sana, hususan wakati huu ambapo kuna mifarakano mingi inayosababishwa kwa makusudi na watu waovu ulimwenguni ili kukidhi haja na maslahi yao maovu.

Kutokana na ukweli huu, taasisi yetu ya Al-Itrah imeamua kukichapisha kitabu hiki kwa lugha ya Kiswahili kwa madhumini yake yaleyale ya kuwahudumia Waislamu, hususan wazungumzaji wa Kiswahili.

Tunamshukuru ndugu yetu Sheikh Shafi Nina kwa kazi kubwa aliyoifanya ya kukitarjumi kitbu hiki kutoka lugha ya asili ya Kiarabu.

Pia na wale wote walioshiriki kwa namna moja au nyingine hadi kufanikisha kuchapishwa kwake. Allah awalipe wote malipo mema hapa duniani na kesho Akhera – Amin.

Mchapishaji
Al-Itrah Foundation

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

DIBAJI

Na: Daktari Sheikh Muhammad Abdu Yamani:

Hiki kitabu nakitoa mbele ya msomaji mtukufu. Ni kazi ambayo amejitolea ndugu yangu Sheikh Hassan Swafar na akaniomba nimuwekee utangulizi. Kitabu chenyewe kinazungumzia juu ya **Kutofautiana na kuishi pamoja**, nayo ni maudhui muhimu hususan wakati maudhui haya yanamaanisha kujadiliana, kufikiri na kuishi pamoja. Mwandishi ameyaweka maudhui haya katika lengo moja na la kimantiki, hivyo wakati unasoma kitabu hiki kinakufanya ujisikie kuwa mtungaji alitoa juhudi zake zilizopata taufiiki na ameweza kukamua fikra zake akapata krimu ya uchunguzi wake na akauweka katika kitabu hiki. Na ameweza kukusanya rangi nyingi kisha akazipanga kwa mpango wa kuvutia na kwa mtungo wa kupendeza.

Ni kitabu ambacho katika maudhui yake kuna utamu unaokufanya ujisikie kana kwamba ulikuwa unafikiria kama mtungaji anavyofikiria. Kinakuchukua katika mandhari nzuri inayoonyesha ndani yake mifano

ya mambo muhimu yanayowasilishwa na kitabu hiki, kana kwamba unasoma fikra zako ndani yake.

Maudhui ya kitabu hiki ni muhimu sana, kwani kutofautiana ni maumbile ya viumbe, chini ya mbingu na katika pande zote za ardhi, na katika mabadiliko ya maendeleo tangu zamani na katika kila sehemu iliyoendelezwa na binadamu na viumbe vingine, viwe viumbe hai au visivyo hai. Kisha jambo la kuishi pamoja ni jambo la lazima ili maisha yaendelee, Mwenyezi Mungu anasema: “Na lau Mwenyezi Mungu angalitaka bila shaka angeliwafanya umma mmoja” (16:93)..., isipokuwa hekma za Mwenyezi Mungu ziko katika kutofautiana ili kuwe na utamu unaoendelea katika kuishi pamoja.

Na hapa kuna jambo muhimu, nalo ni kwamba kitabu hiki kimelenga na kimejaa kwa kiasi kwamba, kila mlango wa kitabu hiki unafaa uwe kitabu kamili kinachohusu mlango husika. Mfano jambo la kutofautiana katika lugha, kutofautiana katika kizazi na watu, na tofauti iliyoko kwa kila mtu. Yote haya ni maudhui yanayostahiki kuwekwa peke yake na kufanyiwa umuhimu wa uchunguzi.

Mwandishi kwa uhodari, ameweza kupanga uchunguzi huu na ameweza kukaribisha yaliyokuwa

mbali kupitia Aya za Qur’ani na Hadithi za Bwana Mtume ﷺ, huku akionyesha katika uchunguzi wake umuhimu na uhodari wa kufuatilia. Kwa haki-ka nimependezwa sana na maoni ya mwandishi huyu Ustadh Sheikh Hasan Saffar katika kuonesha ukweli wa umma wa leo. Migongano na vita vya ndani vina-vyozuia mwamko wa maendeleo, na hatimaye kuelekea kwenye mababaiko na shaka, ndio fikra ambazo zina-tushughulisha na vita vya ndani na hatimaye maadui wa umma wetu wanafaidika na vita hivi. Hivyo yeyote mwenye kusoma kitabu cha Sheikh Hasan Safar ata-ona mchango wake aliyoutoa katika kadhia ya kuishi pamoja kwa ajili ya maendeleo ya huu umma.

Katika kadhia ya kutofautiana asili ya ukoo na makundi ya watu, amenifurahisha alipokazia juu ya ma-oni ya Uislamu juu ya kuumbwa binadamu, na kwamba binadamu wameumbwa kutokana na nafsi moja na aka-toa ushahidi wa Aya za Qur’ani Tukufu:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً ۗ

“Enyi watu, mcheni Mola Wenu Ambaye amewaumba kutokana na nafsi moja, na akamuumba mkewe katika nafsi hiyo, na akaeneza kutokana na hao wawili wanaume wengi na wanawake.” (Qur’ani Tukufu Sura 4 : Aya 1)

Kisha ameyaweka maudhui haya katika uwanja wa uchunguzi na akaelekea mpaka kwenye tofauti za kil-ugha, kisha za kidini. Na jambo muhimu ni kwamba tofauti yoyote ile isiwe ni sababu ya migongano na vita, bali hiyo iwe ni sababu ya kuishi pamoja, kuelewana na kubadilishana heshima.

Katika mlango wa pili mwandishi anajadili kwa upana mkubwa kadhia ya kutofautiana kwa mitazamo ya Ki-islamu. Kwa mara nyingine amepata faida hiyo kutoka katika Aya ya Qur’ani inayotilia mkazo uwepo wa tofauti katika lugha na rangi: **“Na katika ishara Zake ni kuumba mbingu na ardhi, na kutofautiana ndimi zenu na rangi zenu. Hakika katika hayo kuna ishara kwa wenye elimu.”** (Qur’ani Tukufu Sura 30 : Aya 22).

Jambo lingine muhimu ni uhalali wa tofauti na mafungamano yake na kujuana. Kisha ni kwamba, mashindano yoyote yale ni lazima yawe ni mashindano yenye faida kubwa yanayolingana na maelekezo ya Mwenyezi Mungu, mafundisho ya Mtume صلی اللہ علیہ وسلم na Ahlulbayti wake Watakatifu عليه السلام na Maswahaba wema. Kwani kila mashindano yanapokuwa na faida, basi humfanya binadamu kwa ujumla akawa mbali na migongano na vita vinavyomgharimu kwa mauaji na hasara kubwa.

Na hapa mwandishi anatilia mkazo yale yaliyokuja katika Surat Maidah, kwamba Mwenyezi Mungu Mtukufu amejalia katika kila umma njia na mwelekeo, na lau Mwenyezi Mungu angependa angewafanya watu wote wawe ni umma mmoja, amesema Mwenyezi Mungu Mtukufu: **“Na kila (Umma) katika nyinyi, tumeujalia sharia yake na njia yake. Na kama Mwenyezi Mungu angelitaka angeliwafanya umma mmoja lakini ni kuwajaribu katika hayo aliyowapa...”** (Qur’ani Tukufu Sura 5 : Aya 48).

Na amesisitiza kwamba kutofautiana ni jambo la kimaumbile na lina faida katika maisha kama halitogeuka kuwa ni ugomvi na uadui, na hapa ndipo anapotilia mkazo kuwa, mashindano yenye faida na kushindana kwenda kwenye maendeleo yenye kheri ni mambo yanayotakikana kufanyika, badala ya kufanya mijadala isiyokuwa na faida na yenye migongano, na ameyafahamu hayo kutoka kwenye Aya takatifu iliyoko katika Surat Alhaj: **“Kila umma tumeujalia sharia wanazozifuata. Basi wasizozane nawe katika jambo hili. Na lingania kwa Mola Wako; hakika wewe uko katika uongofu ulionyooka.”** (Qur’ani Tukufu Sura 22 : Aya 67).

Kisha anazisifu akili za watu ambao: **“Na wanaposikia upuuzi hujitenga nao na husema: Sisi tuna**

vitendo vyetu na nyinyi mna vitendo vyenu: salaamun alaikum! Hatuwataki wajinga.” (Qur’ani Tukufu Sura 28 : Aya 55).

Na katika mlango wa tatu, kitabu hiki kinatilia mka-zo jambo la kuishi pamoja na njia za kulifuata hilo, na hilo amelipata kutoka katika sira na vitendo vya Bwana Mtume صلى الله عليه وسلم.

Mwisho, mwandishi - kwa maoni yangu – amezungumzia kwa ujumla kadhia zilizo muhimu na kutatua matatizo makubwa, na mwisho ameweka maswali muhimu kuhusu kuishi pamoja katika maisha haya ya maendeleo, na tabia njema, umuhimu wa maelewano, umuhimu wa kujadiliana na majukumu ya wanafikra. Na kwamba watu wote wawajibike kwa kuchukua majukumu yao katika kujenga umoja wa umma wa Kiislamu, na kujiweka mbali na ugomvi na migongano. Amemalizia kwa Aya tukufu: **“Wala msizozane, msije mkavunjika moyo na zikapotea nguvu zenu na subirini; Hakika Mwenyezi Mungu yuko pamoja na wanaosubiri.” (Qur’ani Tukufu Sura 8 : Aya 46).**

Nina furaha kutoa utanguluzi wa kitabu hiki kwa sababu mwandishi wake ni mwanachuoni miongoni mwa wanachuoni wa madhehebu ya Kishia, ambao wanajulikana kwa kuwa na msimamo wa kati, na ni mion-

goni mwa wale tunaowajua kwa bidii zao juu ya kuwa na majadiliano ya maelewano katika kadhia za msingi, hususan zinazohusu mapenzi ya kumpenda Mwenyezi Mungu, Mtume Wake صلى الله عليه وسلم, Kizazi chake (Mtume صلى الله عليه وسلم) na Maswahaba watukufu, na kuwaheshimu na kuwatukuza wote kama alivyotuamrisha Mwenyezi Mungu Mtukufu katika maneno Yake: **“Na waliyokuja baada yao wanasema: Mola Wetu! Tughufirie sisi na ndugu zetu waliyotutangulia kwa imani, wala usijaalie ndani ya nyoyo undani kwa walioamini Mola Wetu! Hakika Wewe ni Mpole Mwingi wa rehema.”** (Qur’ani Tukufu Sura 59 : Aya 10) Na kama alivyotufundisha Mtume wa Mwenyezi Mungu صلى الله عليه وسلم ambaye amesema: “Allah Allah kwa Maswahaba Wangu, lau mmoja wenu angetoa dhahabu sawa na mlima wa Uhudi, asingefikia kiwango cha pishi iliyotolewa na mmoja wao au nusu yake.”

Kisha anajulikana kwa heshima yake juu ya Mama wote za Waumini radhi za Mwenyezi Mungu ziwe juu yao; na wa kwanza wao ni Bibi Khadija Binti Khuwaylid. Huyu ni Bibi ambaye ana haki ya kupewa fadhila na mema kutoka katika shingo za Waislamu wote, kwa lile alilolifanya la kumkubali na kusadikisha Mtume, na akasimama pamoja naye na kumuunga mkono, na binti Yake Zahra pamoja na binti Zake wote radhi za Mwenyezi

Mungu ziwe juu yao. Vilevile na mama wengine za Waumini na Bibi Aisha (رضي الله عنها) ambaye ametuhamishia kwa uaminifu Hadithi juu ya fadhila za Bibi Fatima (عليها السلام), ambazo hakuzipokea mwingine yeyote asiyekuwa yeye, kwamba Yeye (Fatimah (عليها السلام) radhi za Mwenyezi Mungu ziwe juu yake, ndiyo mtukufu wa wanawake wa peponi.... Vilevile amepokea (Bibi Aisha (رضي الله عنها) Hadith za Bibi Fatimah (عليها السلام) radhi za Mwenyezi Mungu ziwe juu yake, kwamba yeye ndiye mwanamke bora kuliko wote mbele ya Mtume (صلى الله عليه وآله وسلم), vilevile Sayyiduna Ali Mwenyezi Mungu autukuze uso wake.

Hapana shaka kuwa katika kitabu hiki kuna juhudi kubwa na akili nyingi za kutatua matatizo kwa uelewa mkubwa. Na ni kitabu kinachostahiki kusomwa. Ni kitabu kinachoelezea uhakika wa mambo na kinalingania kutumia fikra ... na majadiliano.

Mwisho, mimi ninakizingatia kitabu hiki kuwa ni nyongeza muhimu katika maktaba zetu. Na namuomba Mwenyezi Mungu atoe manufaa ya kitabu hiki, na Mwenyezi Mungu ndiye Mwenye kukusudiwa na Yeye ndiye Mwenye kutoa taufiki, na Yeye ndiye Mwenye kuongoza kuelekea njia iliyo sawa.

Muhammad Abdu Yamani.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

UTANGULIZI

Katika ulimwengu huu kuna pengo kubwa sana linalotenganisha kati ya nchi zilizoendelea na zinazoendelea, na zama au wakati ni kitu kinachozidisha ukubwa wa pengo hili, kwani mwaka hadi mwaka nchi zilizoendelea zinazidi kuwa tajiri na nchi zilizo nyuma kimaendeleo zinazidi kuwa masikini.

Robo tatu ya wakazi wa ulimwengu wanaishi katika nchi zinazoendelea, lakini wanapata asilimia 16% tu ya pato la ulimwengu, wakati wakazi wa nchi zilizoendelea ni asilimia 20% lakini wanapata asilimia 85% ya pato la ulimwengu. Hata nchi za ulimwengu wa tatu zinazotoa mafuta wanakosa uwiano baina ya kuongezeka kwa idadi ya watu na kile wanachokizalisha. Kwa mfano nchi za Ghuba kati ya mwaka 1990 na 1995 ongezeko la watu lilikuwa asilimia 23% wakati ongezeko la uzalishaji halikuvuka asilimia 19%.

Israel ambayo kijografia ni nchi ya ulimwengu wa tatu iliyopandikizwa katikati ya nchi za Kiarabu kiuadui, ambayo kiuhakika ni nguvu ya nchi kubwa zilizoen-

delea, ni mfano halisi wa wazi wa ukweli huu wenye kutia uchungu, kutokana na tofauti iliyopo baina yake na nchi za Kiarabu inazopakana nazo. Kwani wakazi wa Israel wanakadiriwa kuwa ni watu 5,500,000 wakati pato lake la ndani mwaka 1994 lilifikia dola milioni 78.1 za Kimarekani. Wakati huohuo idadi ya watu wa Misri, Jordan, Syria, Lebanon na Palestina wanafikia milioni 73 lakini pato la nchi hizi zote halifikii pato la Israel, wakati nchi hizi ziko katika eneo hilihili, kwani Israel ni nchi iliyopandikizwa na kuwekwa karibu miaka Khamsini iliyopita.

Nchi zinazoendelea zinazidi kupigana ili kujikomboha na mzigo wa madeni mengi ambayo ni mzigo mkubwa unaoangamiza mustakbali wa nchi hizo, kwa mipango ya nchi tajiri zinazozikopesha. Ilitajwa katika ripoti ya benki ya dunia (madeni ya dunia 1993/1994) kwamba, ilipofikia mwishoni mwa mwaka 1992 madeni yanayopaswa kulipwa na nchi za Kiarabu pekee yalipanda mpaka dola Bilioni 189 za Kimarekani, na riba ya madeni haya ilipanda na kufikia zaidi ya dola Bilioni 17.7

Inatutosha tujue kwamba nchi moja ya Kiarabu, nayo ni Misri, madeni yake ya nje yanafikia dola za Kimarekani bilioni 31.18, na Waziri wa fedha wa nchi

hiyo ya Misri Yusuf Butros Ghali alikadiria kwamba deni hilo litakwisha mwaka 2043!!

Ama matatizo ya kimaisha waliyonayo watu wa nchi zinazoendelea katika elimu, afya, kazi na mahitaji muhimu katika maisha ni mengi bila mfano. Ilitajwa katika ripoti iliyotoka katika Kituo Cha Utafiti cha Umoja wa Mataifa cha Maendeleo ya Kijamii, iliyotolewa mwezi wa kwanza na wa pili mwaka 1995 kwamba:

- Karibu theluthi ya watu wa nchi zinazoendelea wanaishi katika umasikini wa kutopea.
- Ukosefu wa lishe bora ni kikwazo cha kukua mwili na akili kwa mtoto mmoja katika kila watoto watatu, katika nchi zinazoendelea.
- Karibu watu bilioni 1.3 katika nchi zinazoendelea wanakosa hata maji safi ya kunywa.
- Katika mwaka 1992 walikufa watoto milioni 6 walio chini ya umri wa miaka mitano kutokana na maradhi ya mapafu na kuhara.
- Shirika la kazi la Umoja wa Mataifa (ILO) linakadiria kwamba watoto wapatao milioni 100 walio chini ya umri wa miaka kumi na mitano, wanafanyishwa kazi na kunyimwa elimu kwa msukumo wa mahitaji, na asilimia 95% ya watoto hawa iko katika

nchi zinazoendelea, na mmoja katika kila watatu wako Afrika.

Mpaka lini na kwa namna gani haya mashirika yataweza kushinda hali hii mbaya na kuigeuza kuwa nzuri?

Hatua ya kwanza inayotufanya tuwe katika safari ya kukua kimaendeleo ni kumiliki uwezo wa kuamua kuishi pamoja, na kuwa na uwezo wa kuhakikisha hilo linapatikana. Kama kila mmoja wetu atamkubali mwenzake, kama kila mmoja wetu atamheshimu mwenzake na kila mmoja wetu akakubali ushiriki na nafasi ya mwenzake, basi tutaweza kuchapa kazi pamoja ili kuvuka vizingiti vigumu vya maendeleo, na tutakuwa tumeanza safari kuelekea anga pana la maendeleo.

Masafa yaliyoko baina yetu sisi na baina ya msafara wa maendeleo ni masafa makubwa sana, kwa hiyo tunahitaji kutumia nguvu na juhudi kubwa ili tuweze kupunguza sehemu ya masafa hayo. Maendeleo yana vizingiti vingi hata katika nchi ambazo zinaneemeka kwa amani na utulivu. Vilevile kuna mashindano makubwa ulimwenguni baina ya nchi zilizoendelea na zenye viwanda zenyewe kwa zenyewe, kama leo ilivyo wazi baina ya Marekani na Japan.

Sisi lau tutaanza safari na tukaenda kwa kasi kama wanavyokwenda wao basi hatuwezi kuwapata kwani

kuna masafa makubwa yanayotupambanua na wao, kwani mtu anayekutangulia mbele yako kwa kilomita elfu moja, na akawa anakwenda kwa kasi ya km. 120 kwa saa, abadan huwezi kumpata kama na wewe utakuwa unatembea kwa kasi hiyohiyo, kwani huna budi kuongeza kasi ili uweze kufidia masafa uliyopitwa mbele yako. Isipokuwa, migongano na vita vya wenyewe kwa wenyewe ni kikwazo cha majaribio yoyote ya mwanzo wa maendeleo. Watu wetu, kama zilivyo jamii nyingine za binadamu wamegawanyika katika makundi mbalimbali; kimitazamo, kimirengo, kidini, kijami au kisiasa. Lakini mushikeli wetu ni kwamba kila kundi linaishi likiwa na wasiwasi dhidi ya makundi mengine yanayolizunguka, kiasi kwamba kunatanda hali fulani ya shaka na vitisho baina yetu sisi kwa sisi, jambo ambalo linapelekea kila upande kuwa na hadhari na upande mwingine, na kuwa tayari kwa mapambano, na kufanya kazi ya kuudhoofisha upande mwingine, kitu ambacho kinakuwa ni kizuizi kikubwa kinachozuia kusaidiana kwa moyo mmoja, na hatimaye tunaelekeza nguvu zetu zaidi kwenye kubomoa badala ya kujenga. Akili na fikra zetu zinashughulika zaidi na vita vyetu vya ndani, na hatimaye sehemu kubwa ya uwezo wetu tunautumia katika vita hivyo.

Kwa kawaida maadui wetu ndio wanaofaidika zaidi na hali hii mbaya, na wanazidisha hali hii ya mpa-

suko na mgawanyiko katika jamii zetu, ili tuendeleo kuwa katika uangalizi wao, na ili wawe na uhakika kuwa hakuna Mwislamu anayepinga na kutoka katika mikono yao. Hakika nguvu zinazotawala ulimwengu hazitaki sisi tuwe mbele katika safari ya maendeleo ili tuwe na uwezo wa kujitegemea wenyewe, bali nguvu hizo zinatutaka siku zote tuwategemeo wao ili tubaki tunazungusha gurudumu la uchumi wao.

Tukiwa hivyo, ni lini tutaelekeza mapambano yetu ya kweli katika uwanja wa maendeleo, wakati bado tunashughulika na mapambano ya tofauti zetu za kutengenezwa? Na ni lini tutapambana na maadui zetu wa kweli wakati bado tumezama katika uadui wetu wenyewe kwa wenyewe, uadui wa kutengenezwa?

Kwa mfano, katika jambo hili linalotia uchungu; inatutosha tujue kwamba, idadi ya watu waliokufa shahidi katika vita vya Waarabu na Israel inakadiriwa kuwa ni watu laki moja na nusu (150,000), wakati inakadiriwa kwamba watu waliouawa katika vita vya wenyewe kwa wenyewe, katika nchi tatu tu za Kiarabu ambazo ni Irak, Lebanon na Sudan, inafikia watu laki tano! Na hii ni kabla ya matukio ya baadaye yaliyotokea Irak na Sudan. Na hali ni hii katika mali zilizopotea, kwani mali zilizoangamizwa kwa kutumiwa katika vita vya wenyewe kwa wenyewe katika nchi za Kiarabu, ni

zaidi ya maradufu ya zile zilizotumiwa katika vita vya Waarabu dhidi ya Israel.

Kwa mfano Lebanon iliteseka na vita vibaya vya wenyewe kwa wenyewe, vilivyodumu kwa muda wa miaka kumi na sita. Kutokana na vita hivyo ilipoteza umaarufu wake kama kituo muhimu cha biashara, ma-benki na utalii. Na uchumi wake wote ukaharibika, na idadi ya watu waliouliwa katika vita hivyo vibaya ikafikia watu 225,000, na wengine milioni moja waka-wa wakimbizi. Wakati huo wa vita vya wenyewe kwa wenyewe idadi ya Walebanon haikuwa zaidi ya watu milioni mbili na nusu (2.5m).

Katika nchi ya Uturuki kuna vita vikali kati ya Wakurdi na serikali ya Uturuki, na mpaka sasa wameua-wa watu 20,000. Na vita hivi vinaigharimu serikali ya Uturuki mamilioni ya dola za Kimarekani kila mwaka.

Na hii hapa Afghanistan ambapo kuna vita vya nda-ni kwa ndani baina ya makundi ya mujahidina, na tayari waliouawa sasa ni zaidi ya watu 45,000.

Somalia nayo inaishi katika vita vibaya vya wenyewe kwa wenyewe, vilivyopelekea kuanguka serikeli na kuvunjika taifa na nchi, vita vilivyosababi-sha njaa, umasikini na maradhi yenye kuangamiza.

Wananchi Waislamu wa Pakistan wanaishi katika mazingira ya fitna kubwa za Kiimani baina ya Shia na Sunni, kiasi kwamba makundi hayo yanashambuliana misikitini na kuwarushia risasi wenye kuswali, na kila upande unauwa watu maarufu katika elimu na siasa. Fitna hii katika mwaka mmoja tu wa 1986 iliwavuna zaidi ya watu sabini muhimu na wachapakazi katika nyanja za kidini na kijamii katika jamii za Kisunni na Kishia.

Majeraha ya vita vya wenyewe kwa wenyewe bado yanachururuzika damu kutoka katika mwili wa umma wetu wa Kiislamu, kutoka sehemu mbalimbali tena kwa kiasi tofauti. Hili tu linaonyesha umuhimu wa maelewano kwa ajili ya msingi wa kuishi pamoja, na kila mmoja kumkubali mwenzake na kushirikiana naye badala ya kila mmoja kufikiria namna ya kumpoteza mwenzake na kumwondoa na kumfanya hana umuhimu.

Kurasa za utafiti huu ni mchango mdogo wa kutangaza na kulingania msingi wa kuishi pamoja, kwa msingi wa kwamba kutofautiana ni hali ya kimaumbile na kijamii iliyowekwa kwa hekma ya Muumba Mtu-kufu. Na kwamba maelekezo na mafundisho ya dini yanatuelekeza namna ya kuishi kwa maelewano na

kusikilizana, licha ya ukweli kwamba tunatofautiana na tunahitalifiana. Kama tunavyoona kutoka katika historia tukufu ya Kiislamu, kurasa zenye kupendeza na mifano yenye kung'ara ambayo inaweza kuwa ni mfanano wa kuigwa katika kufuata mpango mzuri wa kuishi pamoja.

Wala nisisahau kuashiria kwamba, mbegu ya utafiti huu inatokana na mhadhara nilioutoa katika mji wa Katif (Saudi Arabia) mnamo tarehe 04/01/1416 A.H. (03/06/1995), na ndugu yangu Fadhil Dhakir al-Jubail alikuwa ni chachu iliyonisukuma na kunisaidia kuubadilisha mhadhara huu kuwa utafiti ulioandikwa, Mwenyezi Mungu amlipe juhudi zake hizi, kwani niliweza kuyarejea maudhui haya na kuyapanua na kuyahakiki zaidi, nikitarajia kutoka kwa Mwenyezi Mungu aikubali kazi hii na kunipa taufiki.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

FASLU YA KWANZA

KUTOFAUTIANA NI JAMBO LA KIMAUMBILE NA LA KIJAMII

UTANGULIZI:

Aya nyingi katika Qur’ani Tukufu zinazungumzia tofauti za maisha ya wanadamu. Pamoja na kwamba binadamu wote wako sawa katika ubinadamu wao kwa ujumla, na katika sifa zao za msingi wanazoshirikiana, lakini wao kwa uhakika wanatofautiana kwa namna moja au nyingine ndani ya maisha ya kibinadamu.

Na tofauti inayozungumziwa na Qur’ani katika maisha ya binadamu ni sehemu tu ya mwonekano wa maumbile, kitu ambacho kipo katika sampuli zote za viumbe, kwani hata sayari zilizoko mbinguni ni nyingi na zinatofautiana. Pia katika ulimwengu wa mimea kuna maumbo na rangi tofauti tofauti pamoja na kwam-

ba udongo unaoota mimea hiyo ni mmoja, na aina ni moja ya maji yanayonyweshelezwa. Mwenyezi Mungu anasema:

وَفِي الْأَرْضِ قِطْعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ
وَتَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفِضَ
بَعْضُهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأَكْلِ ۚ

“Na katika ardhi mna vipande vilivyokaribiana na zipo bustani za mizabibu na mimea mingine na mitende ichipuayo kwenye shina na isiyochipua kwenye shina moja inayonyweshelezwa maji yale yale na tunaifanya bora baadhi yake kuliko mingine katika kula. Hakika katika hayo kuna ishara kwa watu wanotia akilini (mambo).” (Sura Ar-Ra’d 13:4).

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ
وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ ۚ
كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا ۚ إِنَّهُ
لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

“Naye ndiye aliyeumba bustani zenye kutambaa na zisizotambaa, na mitende, na mimea yenye kutofautiana uliwaji wake, na mizaituni na mikomamanga; inayofanana na isiyofanana. Kuleni matunda yake inapozaa, na toeni haki yake siku ya kuvunwa kwake. Wala msifanye ufujaji; hakika Yeye hawapendi wafujaji...” (Sura al-An’am 6:141)

Na ulimwengu wa wanyama ni ulimwengu mwingine wenye tofauti nyingi, kwani wanyama wanaotembea juu ya ardhi na ndege warukao juu sio umma (aina) mmoja bali ni umma tofauti na sampuli nyingi.

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ
أَمْثَلُكُمْ مَا فَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ

“Na hakuna mnyama katika ardhi wala ndege arukaye kwa mbawa zake, ila ni umma kama nyinyi. Hatukupuza Kitabuni kitu chochote. Kisha watakusanywa kwa Mola Wao.” (Sura al-An’am 6:38)

Malaika pia hawako katika daraja moja wala hawako katika umbile moja, bali wanatofautiana katika maumbile yao, majukumu yao na daraja zao, Mwenyezi Mungu anasema:

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولِي
أَجْنِحَةٍ مَّثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ ۚ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ ۚ إِنَّ اللَّهَ
عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Sifa njema zote ni za Mwenyezi Mungu Muumba wa mbingu na ardhi aliyewafanya Malaika kuwa wajumbe wenye mbawa mbili mbili, tatu tatu na nne nne. Huzidisha katika kuumba apendavyo. Hakika Mwenyezi Mungu ni Mwenye uweza juu ya kila kitu.” (Sura al-Fatir 35:1)

Ukija katika ulimwengu wa wanadamu Qur’ani Tukufu imetaja aina nyingi za tofauti; katika maisha na katika nyanja nyingine.

Upekee wa mtu binafsi:

Kuna namna fulani ya kutofautiana kati ya binadamu wote, kila mtu anatofautiana na mwingine; sura na sauti ya kila mmoja inamtofautisha na wengine. Kwa sababu hiyo ndiyo maana sura ya mtu na sauti yake ni ya pekee katika akili za watu. Vilevile ndiyo maana picha mnato na sauti ya mtu iliyosajiliwa huwa ni ushahidi wa kumtambua mtu. Na hata namna fulani ya mfanano unaojitokeza kwenye uso wa mtu, baina ya huyu na yule, au kwenye sauti, huwa ni jambo la nadira sana na la kunyooshewa vidole, lakini pamoja na kufanana huko ukiangalia kwa undani utapata tofauti.

Ndiyo, michoro ya ncha za vidole vya mkono wa binadamu ni kitu kinachoonyesha tofauti za ndani sana baina ya mtu na watu wengine, kwani kidole gumba cha kila binadamu na michoro iliyoko katika kidole hicho, hakifanani na cha mtu mwingine hata kama watakuwa ni ndugu wa karibu namna gani, hata kama ni wenye asili moja ya kurithi.

Kuna mabilioni ya watu lakini kila mtu ana vitu mahususi tofauti na mwingine katika upande huu, kwa

sababu hii huchukuliwa alama za vidole ili ziwe dalili ya wazi inayotumiwa kumthibitisha mtu, na huenda maneno ya Mwenyezi Mungu:

بَلَىٰ قَادِرِينَ عَلَىٰ أَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهُ

“Kwa nini! Sisi tunaweza hata kuziweka sawa sawa ncha za vidole vyake!” (Sura al-Qiyama 75:4); ni ishara ya hakika hii ya kielimu. Hii inaonyesha kuwa haya yameelezwa mapema hata kabla ya kuzungumzwa na sayansi baadaye, kiasi ya kwamba sasa kuna elimu maalumu katika jambo hili ijulikanayo kama elimu ya alama za vidole, inayotumika katika sheria ya makosa ya jinai, na hutegemewa na idara za usalama katika kupambana na uhalifu na kuwatambua wahalifu.

Alama za vidole huwa zinaanza kuumbwa katika ncha za vidole wakati bado tuko katika matumbo ya mama zetu, na hukamilika michoro yake takriban katika miezi minne ya mimba. Haya yote hufanyika katika namna ambayo sayansi haina maarifa nayo. Haziwezi kufanana alama za vidole vya binadamu mmoja na za binadamu mwingine, wala haitarajiwi kuwepo mfanano baina ya alama za vidole vya watu bilioni kumi na saba.

Kabla ya mwaka 1883 alama za vidole zilikuwa hazijulikani. Je inatarajiwa kufanana alama za vidole vya mtu mmoja na mtu mwingine hata kama wao ni mapacha?

Kila siku hulinganishwa alama za vidole vya watu 80,000 ulimwengu mzima, lakini haijatokea kufanana hata kwa mapacha. Hiki ni kitu ambacho kimethibitishwa na vituo vya utafiti. Pia hili limethibitishwa hata na nadharia za hisabati kwamba hili haliwezekani hata kwenye bilioni 17 za watu.

Tofauti katika kiwango cha elimu na ufahamu:

Watu wanatofautiana katika nguvu za akili na uelewa mpaka kukawa kuna vipimo vya kujua daraja mbalimbali, kama ambavyo kuna tofauti za msukumo wa kupenda elimu baina ya mtu mmoja na mwingine. Na mwisho sehemu anayoishi mtu ina athari kubwa katika kumpa nafasi na fursa ya kuchuma elimu na maarifa. Kulingana na haya yaliyotangulia, kiwango cha elimu na maarifa kinatofautiana kati ya watu, Mwenyezi Mungu anasema:

نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مِّنْ نِّسَاءٍ ۖ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ

“Tunawatukuza kwenye vyeo tuwatakao, Na juu ya kila mwenye elimu yuko ajuwaye zaidi.” (Sura Yusuf 12:76).

Kutofautiana katika uchumi:

Ndivyo walivyo binadamu, hata katika maisha yao ya umiliki na uchumi wanatofautiana, kwani kuna tajiri na masikini, na katika hali hizo mbili wanatofautiana pia katika daraja nyingi, anasema Mwenyezi Mungu:

نَحْنُ فَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ
فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا

“.....Sisi tumewagawanyia baina yao maisha yao katika uhai wa duniani, na tukawainua baadhi yao juu ya wengine kwa daraja nyingi; kwa hivyo baadhi yao wanawafanya wengine wawatumikie ...“ (Sura az-Zukhruf 43:32).

Kwani kutofautiana katika vipawa, uwezo na kutamani katika maisha ya binadamu ni kitu kinachowafanya kila mmoja amhitajie mwenzake. Kama si hali hiyo ni nini kinachomsukuma mfanyakazi mpaka akafanya kazi kwa bidii kwa faida ya mwenye mali? Kama si mfanyakazi kuhitajia mali! Vilevile mwenye mali anatafuta mfanyakazi kwa sababu anahitajia ujuzi na ufundi wake. Na ni hivi hivi katika nyanja mbalimbali za maisha, kwani binadamu wote sio nakala moja wala hawafanani katika vipawa na ujuzi, bali binadamu wanatofautiana, na hili ndilo linalowafanya wategemeane wao kwa wao, na baadhi yao wawatumikie wengine

kwa faida ya wote, na ili kupeleka mbele gurudumu la maisha. Tofauti hizi zinaonyesha kutofautiana daraja za maisha na mipango.

Kutofautiana vizazi na utafa:

Japokuwa asili ya binadamu ni mwanamume mmoja na mwamke mmoja ambao ni Adam na Hawa, kama anavyosema Mwenyuezi Mungu:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً^١

“Enyi watu! Mcheni Mola Wenu ambaye amewaumba kutokana nafsi moja, na akamuumba mkewe katika nafsi hiyo, na akaeneza kutokana na hao wawili wanaume wengi na wanawake,”¹

- lakini kilipoendelea kizazi cha binadamu kuzalikana na kupanuka katika uso wa ardhi, na kwa kupita zama na wakati, ilipelekea maumbo ya miili iwe sawa na hali zinazowazunguka katika maisha. Kwa kutofautiana hali ya hewa ya sehemu wanayoishi binadamu ilisababisha tofauti katika mwonekano na maumbo katika jamii hizo za watu.

Hii ndiyo nadharia yenye nguvu katika kutafsiri wingi wa mataifa katika maisha ya binadamu. Kinyume

¹ Sura an-Nisa; 4:1

na nadharia ya mshipa wa ubaguzi wa rangi iliyoasisiwa na Joseph Arthur, Comte de Gobineau (14 July 1816 – 13 October 1882), nadharia ambayo imepingwa hata na wanachuoni wa kimagharibi wa elimu ya binadamu, na wamethibitisha kwamba tofauti za ukoo na kabila hazina umuhimu wowote upande wa ubora na maendeleo, sio sababu ya ukoo mmoja kuwa juu zaidi kuliko ukoo mwingine, wala kabila moja kuwa juu zaidi kuliko kabila lingine, au taifa moja kuwa juu zaidi kuliko jingine katika nyanja za maendeleo. Kadhia hii ililetwa ili kuzikinaisha nchi dhaifu ziamini kuwa uduni wao ni kudra za Mwenyezi Mungu katika kabila na rangi yao, na ndio sababu ya kuwa nyuma kimaendeleo, kwahiyo nchi hizo zibaki hivyo hivyo mpaka atakapotaka Mwenyezi Mungu ...! Wala hakuna kujaribu kuleta mapinduzi ya kibinadamu na kuleta maendeleo ili kuzisogelea nchi zilizoendelea.

Anasema mwanachuoni wa Kifaransa Dkt. Claude Lévi-Strauss (28 November 1908 – 30 October 2009) ambaye ni mhadhiri katika elimu ya Anthropolojia ya Jamii: “Lakini historia ya nadharia ya ukabila nayo pia imefeli sana, japokuwa imefanyiwa utafiti mara nyingi, kwani imegundulika kuwa dalili zote zilitajwa mara kwa mara ili kuainisha tofauti ya kabila moja na lingine, huwa zina mafungamano na sababu

za nje, hata kama wakati mwingine sababu za kudhihiri kwake huwa zimefichikana kwetu. Kwa mfano umbele la fuvu la kichwa ambalo tunajua kwamba popote lilipo huelekea linakoelekezwa, vilevile rangi ya ngozi ya mwili, ambayo kwa wale wanaoishi maeneo ya hali ya hewa ya kati huelekea katika rangi ng'aavu, ili iweze kufidia mapungufu ya miale ya jua, na inausaidia mwili kupambana na maradhi ya kupasuka. Kisha utafitii huu haukudumu na ukaelekea kwenye makundi ya damu. Pia fikra hii kwa haraka ilionekana kwa upande wake haiepukani na sababu za nje, na kwamba sababu hiyo ina mafungamano na chakula au maradhi maalumu kama upele au tauni. Na huenda ikawa ni hivyo upande wa protini zinazofika kwenye damu.”²

Tofauti za ulimi na lugha:

Miongoni mwa tofauti za wazi kabisa katika maisha ya binadamu ni tofauti za lugha na wingi wake. Wanchuoni wamebaini kwamba kuna takriban lugha 3,000 zenye kuzungumzwa katika ulimwengu wa leo, bila kuingiza lahaja katika idadi hii, kwani lahaja ni tofauti za kimaeneo za lugha. Katika ulimwengu huu kuna lugha nyingi zinazozungumzwa na watu wachache wanaoun-

² Claude Lévi-Strauss, makala kuhusu watu, uk. 225, imetarjumiwa na Hasan Qabisiy, Chapa ya kwanza, 1983 A.D.

da jamii ya mamia au maelfu ya watu. Kama ilivyo kwamba kuna zaidi ya lugha 100 zinazozungumzwa na mamilioni au zaidi ya watu, na katika lugha hizo ziko lugha 19 ambazo kila moja inazungumzwa na zaidi ya watu milioni 50.³ Miongoni mwa lugha zinazopanuka kwa haraka ni lugha ya Kichina inayotumiwa na idadi kubwa zaidi ya binadamu, kwani inatumiwa na watu bilioni 1, na India peke yake kuna lugha na lahaja zisizopungua 850 zinazotumika katika eneo hilo.⁴

Mwenyezi Mungu Mtukufu amempa binadamu uwezo wa kujieleza kinachozunguka katika nafsi yake kupitia kutamka mazungumzo, Mwenyezi Mungu Mtukufu anasema: “Amemuumba mtu, akamfundisha ubainifu.”⁵ Pamoja ya kwamba wanyama pia wanatumia sauti ili kueleza hisia zao katika maisha yao ya kijamii, hata hivyo hawakufikia kiwango cha lugha anayoizungumza binadamu. Anasema mmoja miongoni mwa wanachuoni wa lugha kwamba:

“Kwa viumbe vingine hakuna lugha yenye sifa zote kama inavyopatikana kwa binadamu. Baadhi ya viumbe wana baadhi ya sifa hizi na wengine wana sifa zisizo za

³ *Mawsuatul-Arabiyyah al-Alamiyyah*, Juz. 21, Chapa ya kwanza, Riyadh, 1996 A.D. uk. 119.

⁴ *Guinness World Records*, chapa ya kwanza, Damascus, 1993, uk. 150.

⁵ **Sura Ar-Rahman: 3-4.**

kwanza. Kwa ufupi wanyama wote inaonekana wana mpaka maalumu, hawawezi kuvuka mpaka huo, kwa namna yoyote ile hawana mambo ya msingi yanayowasaidia kuunda maneno mapya yanayohitajika, kwa hiyo lugha kamili ni sifa maalumu inayodhihiri kwa binadamu peke yake.”⁶

Kwani mwanzo wa binadamu ulikuwa jamii moja ndogo iliyoundwa na baba wa binadamu, Adam, mke wake Hawa na watoto wao, ambapo hapakuwa na budi ya kuwa na lugha moja. Kisha ikagawanyika kwenda katika lugha nyingi baada ya watoto wa Adam kuwa wengi na jamii zao kuwa mbalimbali. Kwa sababu hii watafiti wanaifanya lugha ni kama familia nyingi, na familia hizi za kilugha ni makundi ya lugha zenye mafungamano baina yao, kwani zote zilianza kidogodogo kutoka katika lugha moja ya mwanzo inayoitwa lugha ya asili. Kwani wazungumzaji wa lugha fulani wanapogawanyika katika makundi ambayo hawasilizani kilugha wao kwa wao, kila kundi huendelea kubadilika katika njia yake binafsi, na baada ya karne kadhaa kila kundi huzungumza kwa lugha yake mahususi tofauti na makundi mengine kwa kiasi cha kutokuweza kufahamiana. Pamoja na hivyo, lugha nyingi katika kila fa-

⁶ *Adhuwau Alad-Dirasat al-Lughawiyah al-Muaswirah, Silsilat Aalamil-Maarifah*, toleo la 9, 1978 A.D. Kuwait, uk. 155.

milia bado zinazingatiwa kuwa zina mafungamano ya pamoja, kwani zote zimeanzia kutoka kwenye lugha moja ya asili. Mtu wa kwanza aliyeeleza kuwa lugha ni familia tu ni Ibnu Hazmi Al-Andulusiy; pale aliposema kuwa lugha ni familia kama binadamu.⁷

Pamoja na kwamba hakuna nadharia iliyo wazi na iliyothibitishwa kuhusu chanzo cha lugha katika maisha ya binadamu, wala hakuna historia kamili ya kuonyesha hatua za kupanuka kwa lugha, isipokuwa kuna viashiria vinavyoonyesha kuwa lugha hapo mwanzo ilikuwa moja, na miongoni mwa viashiria hivyo ni kupatikana misingi ya pamoja ya lugha zote.

Wataalamu wengi wa lugha, miongoni mwao ni Noam Chomsky (7 Desemba 1928)⁸, Greenberg na Louis Trolle Hjelmslev (October 3, 1899, Copenhagen – May 30, 1965, Copenhagen), wamebainisha kwamba kuna misingi ya sauti, nahau na madhumuni ya kushirikiana katika lugha zote za ulimwengu, bila

⁷ *Mawsuatul-Arabiyyah al-Alamiyyah*, Juz. 21, Chapa ya kwanza, Riyadh, 1996 A.D. uk. 123.

⁸ **Noam Chomsky** (7 Desemba 1928) ni mtaalamu wa isimu (sayansi inayochunguza lugha) nchini Marekani. Tangu 1955 amekuwa Profesa kwenye chuo cha Massachusetts Institute of Technology (MIT). Amekuwa maarufu kwa michango yake katika isimu na pia kuwa kama mwanaharakati aliyepigania mara nyingi siasa zizizolingana na serikali ya Marekani– Mhariri.

kuangalia kuwa lugha hizo zina mafungamano kihistoria au la. Kwani katika lugha zote za ulimwengu kuna misamiati inayojulisha vitu, hisia, sifa, vitendo na mafungamano mbalimbali. Na katika upande wa kimaumbile (kibailojia) hakuna tofauti kubwa inayoonekana katika maana ya misamiati hiyo. Kama ilivyo kwamba kuna misingi mingine ya lugha ambayo lugha zote hushirikiana katika misingi hiyo, ambayo baadhi yake imeelezwa hapo juu. Pamoja na hayo yote inajulikana kuwa mtoto au mtu yeyote anaweza kujifundisha lugha yoyote katika hii dunia. Kwani inajulikana kuwa misingi ya kujifundisha lugha mbalimbali ni hiyo hiyo pamoja ya kwamba kuna tofauti kubwa baina ya binadamu kifizolojia.⁹

Utafiti wa lugha umekuwa ni elimu muhimu katika elimu za binadamu kiasi ambacho elimu ya lugha imekuwa na mitazamo na nadharia mbalimbali, na wanachuoni wa lugha kila wanapofanya utafiti na kuhakiki wanapata anga jingine katika uwanja huu. Pia mbele yao kunapatikana vitendawili, siri na maswali ambayo yanahitaji ufumbuzi na majibu, kitu ambacho kinaonyesha ukubwa na umuhimu wa jambo hili katika maisha ya binadamu. Na kinadhihirisha uwezo na kudura ya

⁹ *Mawsuatul-Arabiyyah al-Alamiyyah*, Juz. 21, Chapa ya kwanza, Riyadh, 1996 A.D. uk. 168.

Muumaba na utukufu Wake. Na ndiyo maana Qur’ani Tukufu inazingatia kuwa kuweko kwa lugha nyingi na kutofautiana ndimi ni alama miongoni mwa alama za Mwenyezi Mungu, na analitaja hilo Yeye mwenyewe pamoja na kutaja uumbaji wa mbingu na ardhi, anasema Mwenyezi Mungu: “Miongoni mwa alama Zake ni kuumba mbingu na ardhi na kutofautiana ndimi (lugha) zao na rangi zao, hakika katika hilo kuna alama kwa viumbe vyote.”

Kutofautiana ndimi na wingi wa lugha hakuakisi hali ya kujiona bora na ubaguzi katika mataifa. Wala hakuna lugha inayoleta maendeleo kwa watumiaji wa lugha hiyo, na nyingine inayorudisha nyuma maendeleo kwa watumiaji wake, isipokuwa ni kwamba lugha ni ala na chombo kinachopanuka na kufifia kulingana na kiwango cha elimu na uelewa wa wenye kuitumia lugha husika. Imam Ja’far Swadiq عليه السلام anasema katika mazungumzo yake pamoja na Mufadhal, akizugumzia Tawhid ya Mwenyezi Mungu, alipomwandikia imla Mufadhal bin Umar, alisema: “Zingatia ewe Mufadhal, Mwenyezi Mungu Ambaye majina Yake yametukuka, hajaneemesha juu ya huyu binadamu kitu kushinda haya matamshi ambayo anaweza kuyatumia kueleza kile kilichoko katika dhamira yake, na yanayopita katika moyo wake na yanayozalishwa na fikra zake. Na

hatimaye kupitia matamshi hayo mtu mwingine hufahamu yaliyomo katika nafsi yake.” Aliendelea kubainisha mpaka akasema **عَلَيْهِ** : “Vilevile maneno si kitu kingine isipokuwa ni kitu ambacho huwatambulisha watu, kwa kukitumia baina yao, na ni kwa sababu hii, yamekuwa yakitofautiana katika mataifa mbalimbali na kwa ndimi tofauti.”¹⁰

Kwa sababu hiyo lugha ni chombo cha kufahami-ana na kuhutubiana, na kutofautiana kwa lugha ya jamii fulani na ya jamii nyingine hakuna mafungamano yoyote na asili ya jamii husika wala kiwango cha maendeleo yao na udhaifu wao. Ndiyo maana utaiona jamii ya lugha fulani katika zama fulani wanakuwa katika kilele cha maendeleo, kisha maendeleo yao yanasimama na kurudi nyuma. Kisha wanajikuta katika shimo la kurudi nyuma na kuanguka licha ya kuhifadhika lugha yao il-eile, na inaweza kutokea kinyume na hivyo.

Kama ambavyo pia wanaweza kutofautiana daraja watu wa jamii fulani licha ya kuwa wanazungumza lugha moja, jambo ambalo linabatilisha baadhi ya nadharia za kibaguzi ambazo hutukuza mambo ya baadhi ya jamii na kufumbia macho mambo ya jamii nyingine kutokana na kutofautiana lugha zao. Baadhi ya watu hapo zamani walijaribu kufungamanisha bai-

¹⁰ *Biharul-An'war*, Juz. 3, Chapa ya Tatu, 1983 A.D. uk. 82.

na ya lugha na jamii fulani, na wakadai kwa mfano, lugha ya jamii ya Iriya wenye nywele nyekundu na macho ya bluu, ni lugha bora kwa kuwa inazungumzwa na jamii ya hali ya juu na iliyoendelea kushinda jamii nyingine. Bali walitumia madai haya ya kudai utukufu, kuwa ni sababu ya kuzitawala nchi masikini na kuwafanya watumwa wananchi wake waliokosa elimu na maendeleo. Katika zama hizi nadharia hii ilijengwa na Manazi huko Ujerumani na Mafalasha wa Italia, na wakapanga madaraja ya watu na lugha zao katika orodha maarufu; na Waarabu wakawa mkiani mwa orodha hiyo.

Sasa hivi imethibiti kwa ushahidi wa kutakata kuwa hakuna mafungamano haya, kwani jamii yoyote inaweza kujifunza lugha yoyote katika dunia hii. Pia hakuna ubora wa lugha yoyote, kwa lugha fulani kuwa bora kushinda lugha nyingine, ila ni kwa kiasi ilichokipata katika siku za karibuni kutokana na kuongezeka kwa misamiati inayojulisha sayansi na teknolojia, kitu ambacho ndiyo maendeleo ya kimagharibi Nao ni ubora wa muda tu ambao unaweza kufutika kwa muda mchache sana kama lugha nyingine pia zitaweza kuungana na msafara wa maendeleo kwa haraka inayotakikana. Kwani maendeleo ya jamii yoyote ile huwa yanaakisi lugha ya jamii ile. Wakati huo huzaliwa misamiati mipya ili kuelezea

maendeleo ya maisha ya jamii hiyo, kama ilivyopatikana katika lugha ya Kiarabu, kwani imeshuhudiwa kutanuka na kukua haraka baada ya kuchomoza ustaarabu wa Kiislamu. Na hali ni hii hii katika lugha za Ulaya ambazo zilipanda kutokana na mapinduzi ya viwanda na maendeleo ya kisayansi na kiteknolojia.

Tofauti za kidini:

Dini ni jambo lenye misingi na mizizi katika maisha ya binadamu, na ni jambo lililopatikana kutokana na miale iliyoakisi kutoka katika fikra na ufahamu wa binadamu, kitu ambacho ndiyo tofauti iliyopo baina ya binadamu na wanyama wengine. Jambo ambalo humfanya binadamu ajiulize; amepatikana kutoka wapi? Ni lipi lengo la kuumbwa kwake? Na mwisho wake ni wapi? Ni nguvu gani iliyomfanya apatikane? Ana mafungamano gani na hiyo nguvu? Majibu anayoyafikia binadamu kutokana na maswali haya ndio dini na itikadi yake.

Na kwa kuwa binadamu alipatikana akiwa ni mwenye kufikiri na mwenye utambuzi, kwa hiyo dini ilipatikana tangu mwanzo alipopatikana binadamu, na ndiyo maana wamesema baadhi ya waandishi wa historia ya dini kuwa “dini ilianza sawiya na mwanzo wa maisha ya binadamu katika ardhi hii, tangu miaka milioni mbili iliyopita.”¹¹

¹¹ *Mawsuatul-Arabiyah al-Alamiyyah*, Juz. 21, Chapa ya kwanza, Riyadh, 1996 A.D. uk. 569.

Amesema Lucius Mestrius Plutarchus, mwandishi mashuhuri wa Kigiriki wa tangu miaka elfu mbili iliyopita: “Tunaweza kupata miji bila boma, au miji bila wafalme, au bila maendeleo, lakini hajawahi kuonekana binadamu mwenye maendeleo bila sehemu za ibada, na bila ibada.”

Baadaye, baada ya takriban nusu karne, Henri Bergson (18 Oktoba 1859 – 4 Januari 1941)¹² aliandika na akasema: “Kuliwahi kupatikana na mpaka sasa zinaapatika jamii za kibinadamu zisizo na elimu, wala fani (utamaduni), wala falsafa, lakini hakujawahi kupatikana jamii ya kibinadamu bila dini.”¹³

Kama ilivyopatikana mgawanyiko na tofauti katika pande nyingi za maisha ya binadamu, basi tofauti hizi ziliingia mpaka katika sehemu hii muhimu. Kwani Mwenyezi Mungu Mtukufu hakumuacha binadamu bila mwelekeo. Hakumwacha abebwe na mawimbi ya maswali yasiyokuwa na majibu sahihi yenye kukidhi haja. Ni kwa sababu hii ndiyo maana Mwenyezi Mungu akatuma mitume wenye kutoa mwongozo, watakaomwongoza kwenda katika dini iliyoongoka na njia iliyonyooka.

¹² Henri Bergson (18 Oktoba 1859 – 4 Januari 1941) alikuwa mwanafalsafa na mwandishi kutoka nchi ya Ufaransa. Mwaka wa 1927 alikuwa mshindi wa Tuzo ya Nobel ya Fasihi – Mhariri.

¹³ *Al-Islam Baynas-Shirqi Wal-Gharbi*, Chapa ya kwanza, 1994, Jarida la Nuri, uk. 60 na 61.

Lakini majukumu ya Mitume yako tu katika kufikisha ujumbe wa Mwenyezi Mungu, wala hawana haki ya kuwalazimisha watu kukubali dini ya Mwenyezi Mungu. Kwa sababu hii watu wamegawanyika katika makundi makubwa mawili; kuna kundi lililokubali wito wa Mitume kwa kukubali na kuamini. Na kundi lingine lilikataa ujumbe wa Mwenyezi Mungu. Wakaamua kwa fikra na dhana zao kuamini dini za kuabudu masanamu na itikadi zisizo na dalili. Anasema Mwenyezi Mungu Mtukufu: “Na wale ambao wameshirikisha wanasema: Basi kuna lolote juu ya mitume isipokuwa kufikisha kwa uwazi. Na kwa hakika tulimtuma Mtume kwa kila umma kwamba mwabuduni Mwenyezi Mungu na mumwepuke taghuti. Basi miongoni mwao wapo aliowaongoa Mwenyezi Mungu na miongoni mwao wapo ambao uliwathibitikia upotovu. Basi tembeeni katika ardhi muone ulikuwaje mwisho wa wale waliokadhibisha.”¹⁴

Kutokana na makundi haya mawili kukazalika makundi mengine mengi mpaka ikapita hekima ya Mwenyezi Mungu ya kutuma Mitume mfululizo, kwani kila ambapo maisha ya binadamu yalipoendelea ililazimika kufanya upya na kuboresha kanuni na hukumu za Mwenyezi Mungu, pamoja na kubakisha msingi wa kiitikadi ambao ni mmoja katika ujumbe na Mitume wote wa mbinguni.

¹⁴ Sura an-Nahl 16:35–36.

Wakati huo baadhi ya wafuasi wa vitabu vya Mitume walikuwa wakizua uzushi na mabadiliko mpaka uzushi na mabadiliko hayo yakawa yanafuta asili ya ujumbe huo, kitu ambacho kilikuwa kinapelekea kulazimika kutumwa mtume mwingine ili awarudishe watu kwenye asili ya uongofu wa Mwenyezi Mungu, mpaka Mwenyezi Mungu akahitimisha Mitume na Manabii kwa kumtuma Mtume wetu Muhammad ﷺ.

Lakini kilichotokea ni baadhi yao kushikamana na mabaki ya vitabu vilivyotangulia pamoja na kwamba kulizuka mabadiliko katika vitabu hivyo, na hawakuwatilia maanani mitume waliokuja baada ya mitume waliotangulia, na hivi ndivyo zilivyopatikana dini nyingi. Kutokana na kipengele hicho cha kwanza zikapatikana dini kadhaa za mbinguni, kubwa zikiwa ni Uislamu, Unaswara na Uyahudi.

Ama kutokana na kipengele cha pili, ni kwamba ilipelekea kuachana na vitabu vya Mwenyezi Mungu na kujizulia dini za kuabudu masanamu. Kwa hiyo kwao ziligawanyika njia, na malengo na tamaa zikawa nyingi. Na katika dini hizo zilizo mashuhuri ni: Uhindu¹⁵,

¹⁵ **Uhindu** (kwa Kisanskrit: हिन्दू धर्म: Hindū Dharma; pia सनातन धर्म Sanātana Dharma) ni dini kubwa yenye asili katika Bara Hindi. Ikiwa na wafuasi milioni 900 ni dini ya tatu baada ya Ukristo na Uislamu kwa wingi wa waumini. Katika nchi za India, Nepal na Morisi na kwenye kisiwa

Uzoroasta¹⁶, Ukonfusio¹⁷,

cha Bali (Indonesia) wakazi wengi hufuata aina mojawapo ya Uhindu. Neno *Hindu* linatokana na lugha ya Kisanskrit ambapo *Sindhu* ni jina la kale la mto Indus uliopo kwenye sehemu ya magharibikaskazini ya Bara Hindi. “Hindu” imepatikana mara ya kwanza wakati wa karne ya 6 KK katika andishi la mfalme Darius I kwa maana ya “watu wa ng’ambo ya mto Indus (Kisanskrit: Sindhu).[Hapa “Sindhu/Hindu” haina maana ya kidini bali ya kijiografia pekee.

Katika Kiajemi neno “Hindu” linamaanisha wakazi wa Uhindi pamoja na wafuasi wa dini kubwa ya nchi hiyo. Mnamo karne ya 11milki iliundwa na Waajemi katika Bara Hindi iliyoitwa “Hindustan” na mji mkuu ulikuwa Lahore.

Baadaye Waingereza walipokea jina hilo kutoka Kiajemi, wakilitumia kwanza kwa nchi na baadaye hasa kwa wafuasi wa dini zisizo za Kiislamu, Kiyahudi wala Kikristo. Jina *Hinduism* (iliyoandikwa mwanzoni *Hindooism*) lilikuwa kawaida tangu karne ya 18 kwa kutaja falsafa na dini zenye asili ya India.

¹⁶ **Uzoroasta** ni dini na falsafa inayopata jina lake kutokana na nabii wake Zoroasta au Zarathustra, ambayo iliathiri imani ya Uyahudi na ya dini zilizotokana na Uyahudi. Wazoroasta wanaamini katika ulimwengu na Mungu apitaye fikira, Ahura Mazda, ambaye ibada zote zinaelekezwa kwake. Kiumbe cha Ahura Mazda ni asha, ukweli na mpango, ambaye anazozana na kinyume chake, druj, uongo na machafuko. Kwa sababu binadamu ana hiari, watu lazima wawe na uwajibikaji kwa maadili wanayoyachagua. Kwa kutumia hiari, watu lazima wawe na jukumu tendaji katika mgogoro wa dunia nzima, na mawazo mema, maneno mema na matendo mema ili kuhakikisha furaha na kuepuka machafuko. Zamani dini hiyo ilikuwa kubwa, lakini siku hizi imebaki na watu 127,000 hadi 190,000 tu – **Mhariri**.

¹⁷ **Ukonfusio** ni mtazamo kuhusu maadili, siasa na falsafa ambao ulianzishwa na Konfusio (Kōng Fūzǐ, or K’ung-fu-tzu, lit. “Master Kong”, 551 KK–478 KK) huko China. Mafundisho yake yalielekea kwanza siasa, lakini baadaye yalijihusisha na falsafa, hata pengine yanahesabiwa kuwa ya dini. Baadaye mafundisho hayo yakawa rasmi nchini hadi mwanzo wa Jamhuri ya China na Jamhuri ya Watu wa China

Vikundi vikubwa viko pia:

- Bangladesh (11 milioni),
  - Myanmar (7.1 milioni),
  - Pakistan (3.3 milioni),
  - Sri Lanka (2.5 milioni),
  - Marekani (2.0 milioni)
  - Afrika Kusini (1.2 milioni),
  - Uingereza (1.2 milioni),
  - Malaysia (1.1 milioni),
  - Kanada (0.7 milioni),
  - Fiji (0.5 milioni),
  - Trinidad na Tobago (0.5 milioni),
  - Guyana (0.4 milioni),
  - Uholanzi (0.4 milioni),
  - Singapur (0.3 milioni)
  - Surinam (0.2 milioni)
- Mhariri.

Ubudha,¹⁸

katika karne ya 20. Nchi nyingine zilizoathiriwa sana ni Korea, Japan, Vietnam na Singapore – Mhariri.

¹⁸ Ubudha ni mfumo wa kidini uliotokana na mafundisho ya Siddharta Gautama aliyejulikana kama Buddha.

Kuna wafuasi wengi, hasa katika Asia ya Kusini, Kusini-Mashariki na Mashariki. Makadirio ya idadi yao ni kati ya milioni 488-535 (7-8% ya watu wote duniani). Hivyo ni dini kubwa ya nne baada ya Ukristo, Uislamu na Uhindu.

Mafundisho yao yalianzishwa na Siddhartha Gautama aliyezaliwa mnamo mwaka 563 KK kufuatana na mapokeo; wataalamu wengine huona ya kwamba alizaliwa karne moja baadaye. Wanahistoria wengi wa mwanzo wa karne ya 20 walitaja miaka 563 KK hadi 483 KK hivi, lakini maoni ya siku hizi yanataja mwaka wa kufariki kati ya 486 KK na 483 KK au, hata kati ya 411 KK na 400 KK. Kadiri ya akiolojia, Budha aliweza kuzaliwa huko Lumbini, (leo nchini Nepal) au huko Kapilavastu, Piprahwa, Uttar Pradesh, India au tena Kapileswara, Orissa, India. Anaitwa pia “Budha wa kihistoria” au “Budha Shakyamuni” kwa sababu katika imani yao kuna mabudha mbalimbali.

Neno “Budha” si jina bali cheo cha heshima chenye maana ya “aliyeamka”. Humo mna kiini cha imani ya Ubudha kuwa binadamu hui-

Utao¹⁹ na Ushinto.²⁰

shi kwa kawaida bila ya kutambua hali yake mwenyewe, lakini akielewa mafundisho anakuja kuamka na kuona hali yake pamoja na njia inayopaswa kufuatwa. Katika haya yote Wabuddha hufuata mfano wa Buddha Shakyamuni wakitegemea kufika kwenye hali ya kuamka.

Kati ya Wabuddha kuna mielekeo mbalimbali kama madhehebu. Yale yenye wafuasi wengi ni:

- Mahayana, hasa katika nchi kama China, Uthai, Burma, Kambodia
- Hinayana au Theravada
- Vajrayana au Ubuddha wa Tibeti
- Zen (nchini Japani) – **Mhariri**.

¹⁹ **Utao** (pia: udao) ni aina ya imani katika nchi ya China inayoitwa wakati mwingine falsafa na wakati mwingine dini. Asili yake ni katika karne ya 4 KK wakati mzee Laotze alipoandika kitabu cha Tao te king. Mafundisho yake ni msingi wa Utao. Nembo yake ni alama ya taijitu inayojulikana zaidi kama yin-yang inayoonyesha jinsi gani vinyume ni umoja. Pamoja na Ukonfusio na Ubuddha ni moja ya imani tatu zilizoathiri na kuumba utamaduni wa China. Mafundisho yake huonekana katika Siasa, uchumi, sanaa, falsafa, fasihi, chakula, tiba, kemia, jiografia na elimu ya vita.

²⁰ **Shinto** au **Ushinto** ni dini ya kizalendo nchini Japani. Hadi Vita Kuu ya Pili ya Dunia ilikuwa dini rasmi ya serikali na ya Kaisari wa Japan. Imani ya Shinto ni katika miungu au mapepo wengi wanaoitwa “kami”. Wengine wao ni kama miungu wengine ni roho za miti, mito au milima tena wengine ni roho za mizimu. Kati ya kami muhimu zaidi ni amaterasu (jua), dunia, mbingu. Kuna makuhani wanaotunza hekalu ambako sadaka hutolewa kwa kami hizi. Wajapani wengi hushiriki katika ibada za kami wakikumbuka marehemu na mababu hata wakifuata dini nyingine kama Ubuddha au Ukristo – **Mhariri**.

Makadiriyo ya idadi ya wafuasi wa baadhi ya dini:

1. Waislamu	924,612,000
2. Wakatoliki	971,702,000
3. Wahindu	689,205,000
4. Waporestanti	422,429,000
5. Mabudha	311,438,000
6. Dini za asili za Kichina	170,236,000
7. Othodoksi	163,623,000
8. Masingasinga	17,352,000
9. Mayahudi	17,357,000
10. Mashento	3,205,000

Na Qur’ani Tukufu imezungumzia wingi wa dini na ikazitaja dini kubwa za mbinguni na zenye kuabudu masanamu, ikizingatia wingi huo wa dini na ikhtilafu ni jambo la kimaumbile katika maisha haya, kutokana na vile Mwenyezi Mungu alivyompa binadamu uhuru wa kuchagua, na akampa ndani ya nafsi yake mvutano wa kheri na shari. Ama hukumu ya wafuasi wa hizi dini, hilo ni jambo ambalo limewekwa mpaka baada ya maisha haya ya hapa duniani. Anasema Mwenyezi Mungu Mtukufu:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسَ
وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ
شَيْءٍ شَهِيدٌ

“Hakika wale ambao wameamini, na ambao ni mayahudi na wasabai na wanaswara na wamajusi na wale washirikishao, hakika Mwenyezi Mungu atawapambanua Siku ya Kiyama, hakika Mwenyezi Mungu ni shahidi juu ya kila kitu.”²¹

Aya hii tukufu inawataja wafuasi wa dini sita zilizo kuwa maarufu na zilizoenea; Waislamu “ambao wameamini”, Wayahudi “ambao ni Wayahudi”, Wasabai, Wanaswara, Wamajusi na Washirikina.

Mwenye kutia maanani katika undani wa maana ya Qur’ani katika upande huu, na kulingana na mtungo wa maudhui yake, bila shaka yoyote atagundua kwamba Qur’ani imekiri uwepo wa ikhtilafu za kidini kwa wanadamu, bali imefungua wazi mazungumzo hayo katika sehemu na maudhui zaidi ya moja.

Hivyo basi, kwanza: haiwezekani kuondoa tofauti za kidini kwa nguvu na kwa shuruti, kwani **“Hakuna kulazimisha katika dini.”²²** Na hakika **“Mna dini yenu nami nina dini yangu.”²³**

Pili: Muumini wa dini ya Mwenyezi Mungu ni lazima afuate njia sahihi na inayokubalika katika kutangaza dini yake, bila kuchafua, kujeruhi au kutumia jazba na hasira; Mwenyezi Mungu anasema:

²¹ Sura al-Hajj; 22:17.

²² Sura al-Baqara; 2:256.

²³ Sura al-Kafirun; 109:6.

ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ ط

“Waite kwenye njia ya Mola wako kwa hekima na mawaidha mazuri.”²⁴

Tatu: Inatarajiwa kwa mtu yeyote kwamba kupitia dini yake alenge kufika katika uhakika wa jambo. Kwa hiyo hana budi kufunguka na kuzidurusu dini na rai nyingine ili atafute haki na usawa; Mwenyezi Mungu anasema:

الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ ؕ

“Ambao husikiliza maneno, wakafuata mazuri yake zaidi.”²⁵

Wala haifai kutegemea imani yake ya kurithi bila kuitafakari wala kuijadili, Mwenyezi Mungu anasema:

قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا ؕ أَوْلُو كَانُوا أَبَاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ

“.....Husema: Yanatutosha yale tuliyowakuta nayo baba zetu. Je hata kama baba zao walikuwa hawajui kitu wala hawakuongoka?”²⁶

Kwa hiyo majadiliano mazuri ya tofauti za kidini yanatakikana yaende kulingana na hoja na uthibitisho wa dalili, Mwenyezi Mungu anasema:

²⁴ Sura an-Nahl; 16:125.

²⁵ Sura az-Zumar; 39:18.

²⁶ Sura al-Maida; 5:104.

أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً ۖ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ ۗ

“Au wamejifanyia waungu wengine badala Yake, sema: leteni dalili yenu.....”²⁷

Hivyo mijadala ya kidini ni lazima iwe na malengo na iwe kwa utulivu, tena kwa msingi wa kuheshimiana pande zote; Mwenyezi Mungu anasema:

وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ ۗ

“Wala usijadiliane na watu wa Kitabu isipokuwa kwa njia iliyo nzuri kabisa.”²⁸

Nne: Tofauti za kidini katika jamii hazipasi kuwafikisha watu katika mgongano na ugomvi, kwani asili ya mafungamano baina ya binadamu ni kuishi pamoja, maelewano na kupeana heshima. Ama yule ambaye nafsi yake imemsukuma kwenda kuwafanyia uadui wale anaohitalifana nao basi ni lazima kumkataza na kupambana na uadui wake. Mwenyezi Mungu anasema:

لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ

²⁷ Sura al-Anbiya; 21:24.

²⁸ Sura al-Ankabut; 29:46.

“Mwenyezi Mungu hawakatazi kuwafanyia wema na uadilifu wale ambao hawakuwapiga vita katika dini, wala hawakuwatoa makwenu. Hakika Mwenyezi Mungu huwapenda wafanyao uadilifu.”²⁹

Mwenyezi Mungu anakataza kujeruhi hisia za wafuasi wa dini nyingine, hata kama ni wenye kuabudu masanamu, kwa kuwatukania matukufu yao, kwani kwa kawaida na wao watarudisha mashambulizi. Hivyo mashambulizi yao yatakuwa ni kutukana matukufu ya Waislamu. Mwenyezi Mungu anasema:

وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ
كَذَلِكَ زَيْنًا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلُهُمْ

“Wala msiwatukane wale wanaoomba asiyekuwa Mwenyezi Mungu, wasije wakamtukana Mwenyezi Mungu kwa jeuri bila kujua. Kama hivyo tumewapambia kila umma nitendo vyao.”³⁰

²⁹ Sura al-Mumtahana: 60:8.

³⁰ Sura al-An’am: 6:108.

FASLU YA PILI

KUTOFAUTIANA NA KUHITALIFI- ANA NI MTAZAMO WA KIISLAMU

Kwanza: Mwonekano wa uwezo na hekima za Mwenyezi Mungu:

Mara nyingi kutofautiana binadamu ni sababu ya migongano na ugomvi, na hii inatokana na ima kundi moja kutaka kulimaliza kundi lingine linalotofautiana nalo, na kulidhalilisha na kulitawala, au ni kwa kudhihiri nadharia na mawazo potofu kuwa, lenyewe ni bora kuliko makundi mengine. Au ni kwa sababu ya uwepo wa upande fulani wenye kutumia tofauti hizo, kwa kukuza tofauti na uadui kwa ajili ya maslahi na tamaa.

Na historia ya binadamu imejaa ugomvi na vita vilivyotokea kwa misingi ya tofauti za kidini, kiukoo, kibaguzi, kikabila au kitabaka. Hivyo basi, ni ipi rai ya Uislamu kuhusu kutofautiana baina ya binadamu?

Tunapotafakari Aya za Qur'ani Tukufu, na kwa kusoma kwa uelewa Sunnah (Hadith) Tukufu, na sira na mwenendo wa Maimamu wa Waislamu, tunaweza

kugundua mtazamo wa wazi wa namna ya kuamiliana na maudhui hii ya kutofautiana na kuhitalifiana.

Qur’ani inaelekeza mitazamo ya binadamu na akili zao kwenye kutaamali na kutafakari dalili na hoja za kutofautiana kwa viumbe, licha ya kwamba vinarudi kwenye asili moja na muundo mmoja. Na hapa ndipo penye dalili za wazi zenye kuonyesha uwezo wa Muumba, Utukufu Wake na Ubunifu Wake, kwani amefanya hii tofauti katika Ulimwengu na maisha kuwa ni pambo lenye kupendeza, hivyo Utukufu ni wa Mwenyezi Mungu mzuri wa kuumba.

Na huku kutofautiana kumemfanya huyu binadamu atumie akili yake na atoe juhudi zake zote ili aweze kugundua na kuuelewa ulimwengu, na hawezi kufika huko isipokuwa ni kwa elimu na maarifa. Qur’ani tukufu inatuonyesha baadhi ya mifano ya kutofautiana katika ulimwengu na katika maisha, ili iwe ni mifano katika maisha haya ambayo yanahitajia kutaamali na kuvuta fikra:

- a. Kwani hii asali ambayo ni chakula chenye nguvu na ni tamu inayotengenezwa na nyuki baada ya kufyonza utomvu wa maua, huwa inakuja kwa rangi tofauti tofauti na ladha mbalimbali:

وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ

ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا ۗ يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ ۗ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

“Mola Wako akampa wahyi nyuki kwamba, tengeneza nyumba katika milima, na katika miti, na katika wanayoyajenga. Kisha kula katika kila matunda na ufuate njia za Mola Wako zilizo dhalili, na katika matumbo yao kunatoka kinywaji chenye rangi mbalimbali, ndani yake kina matibabu kwa watu. Hakika katika haya kuna ishara kwa watu wanaofikiri.”³¹

- b. Na katika sehemu nyingine Qur’ani Tukufu inazungumzia kutofautiana katika ulimwengu wa mimea, vitu visivyokuwa hai, wanyama na binadamu, hivyo ukichunguza suala la kutofautiana utalikuta linapatikana katika ulimwengu wote. Na uchunguzi wa kielimu juu ya siri zake humuongoza mwanadamu kwenye kujua utukufu wa Muumba Mwenye kupanga na uwezo Wake mkubwa, kwa sababu hiyo nafsi yake itamwogopa Mwenyezi Mungu na kutekeleza amri Zake. Mwenyezi

³¹ Sura an-Nahl; 16:68-69.

Mungu anasema:

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ
مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا
وَغَرَابِيبُ سُودٌ

وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ ۗ إِنَّمَا يَخْشَى
اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ

“Je, huoni kuwa Mwenyezi Mungu ameteremsha kutoka mbinguni maji na kwayo tumetoa matunda yenye kuhitalifiana rangi. Na katika milima imo mistari myeupe na myekundu yenye rangi mbalimbali na myeusi. Na katika watu na wanyama na wanyama howa pia rangi zao zinahitalifiana. Hakika si mengineyo wanaomcha Mwenyezi Mungu katika waja Wake ni wale wajuzi. Hakika Mwenyezi Mungu ni Mwenye nguvu, Mwenye maghufira.”³²

- a. Na neema ambazo Mwenyezi Mungu Mtukufu amemwandalia mwanadamu kwa ajili ya haya maisha, na nguvu alizoziweka kwa ajili ya kumtumikia mwanadamu huyu, si za aina moja wala hazifanani, bali zinatofautiana kimaumbo na rangi, hata katika zile za aina moja. Lakini huyu binadamu anahitaji kuinamisha kichwa na kufikiria na kutaamali sana ili aweze kugundua dalili zinazoelezwa. Mwenyezi Mungu anasema:

³² Sura al-Fatir: 35:27–28.

وَمَا دَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ
يَذَكَّرُونَ

“Na alivyowaumbia katika ardhi vya rangi mbalimbali. Hakika katika hayo kuna ishara kwa watu wanaowaidhika.”³³

- b. Na katika mfululizo wa maneno haya, yanakuja mazungumzo kuhusu ulimwengu wa binadamu, kwani wanatofautiana koo zao, kabila zao, lugha zao na rangi zao. Na nyuma ya yote hayo kuna siri za mambo zisizojulikana isipokuwa kwa mwenye kufanya uchunguzi wa kielimu. Kwani hilo linajulikana kwa wenye elimu kuwa huko kutofautiana si jambo lingine isipokuwa ni kudhihiri kwa uwezo na hekima za Mwenyezi Mungu, Yeye Mwenyewe anasema:

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَاللُّوَانِكُمْ
إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ

“Na katika ishara Zake ni kuumba mbingu na ardhi, na kutofautiana ndimi zenu na rangi zenu. Hakika katika hayo kuna ishara kwa wenye elimu.”³⁴

Pili: Uhalali wa kutofautiana:

Ni jambo liko wazi kwamba, tofauti za watu ziko aina mbili:

³³ Sura an-Nahl: 16:13.

³⁴ Sura ar-Rum; 30:22.

Aina ya Kwanza: Kutofautiana kimaumbile kutokana na vile walivyoubwa. Watu walijikuta wako hivyo walivyo, bila hiari yao, ambapo hakuna aliyeshauriwa wala kupewa hiari ya kuchagua kabla ya kuja kwake hapa duniani kuwa awe kwenye ukoo gani au kabila gani! Au awe katika umbile lipi na mwonekano upi! Kwani mtu mweupe hakujichagulia weupe mwenyewe, wala mweusi hakujichagulia weusi kuwa uwe ndio rangi yake. Wala hakuna binadamu aliyeamua azaliwe kutoka katika ukoo ule aliozaliwa, au katika kabila ambalo amejikuta yuko katika kabila hilo. Tofauti hii ya kimaumbile imetimia kutokana na amri ya Mwenyezi Mungu na matakwa Yake, na ndio maana Mwenyezi Mungu huiita jaala:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا
وَقَبَائِلَ

“Enyi watu! Hakika sisi tumewaumba kutokana na mwanamume na mwanamke. Na tumewafanya (tume-wajaalia) mataifa na makabila.....”³⁵

Mwenyezi Mungu Mtukufu ndiye aliyetufanya kawa tofauti katika makabila na mataifa yetu.

Aina ya Pili: Tofauti ya hiari na uchaguzi wa mtu, ni tofauti anayoitafuta mwenyewe. Hii inatokana na

³⁵ Sura al-Hujurat; 49:13.

kukinai kwa mtu na fikra zake, pia aina ya tabia zake na mwelekeo wake. Kwani kila mtu huwa anaamua ni dini gani aishike, na ni fikra zipi aziamini, na ni kipi anachokiridhia kwa ajili ya nafsi yake katika utamaduni na tabia. Hivi ndivyo dini nyingi zilivyopatikana kwa binadamu, na mitazamo ya kifikra ikawa mingi na mitazamo ya kisiasa ikawagawanyika.

Hizi tofauti zinatokana na Kadari na Hekima za Mwenyezi Mungu kwa sababu ya kupatikana binadamu katika haya maisha. Kwani Mwenyezi Mungu amemuumba huyu binadamu akiwa huru katika anachokitaka, na ni mwenye uwezo wa kufikiri na kuchukua maamuzi. Amemfanya hivyo ili amtahini na apate ima thawabu au adhabu. Mwenyezi Mungu anasema:

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ ۗ

“Na kama Mwenyezi Mungu angelitaka, angewafanya umma mmoja, lakini ni kwa kuwajariabu katika hayo aliyowapa.”³⁶

Na amesema:

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً ۗ وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ

³⁶ Sura al-Maida; 5:48.

“Na lau Mola Wako angelitaka angeliwafanya watu wote kuwa umma mmoja. Na hawaachi kukhitalifiana.”³⁷

Na amesema:

فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ
وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً

“Kundi moja litakuwa Peponi, na kundi jingine motoni. Na lau Mwenyezi Mungu angelipenda angewafanya umma mmoja.”³⁸

Na amesema:

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ ۗ

“Lau Mwenyezi Mungu angelitaka bila shaka angeliwafanya umma mmoja, lakini humpoteza anayemtaka na humwongoa anayemtaka....”³⁹

Kutokana na umuhimu wa jambo hili, na kwa kuwa baadhi ya watu wanajaribu kupuuzia maamuzi na uhuru wa wengine, kwa kulazimisha imani zao kwa wengine, ndio utaipata Qur’ani inarudia rudia kutaja jambo hili ili kulitilia mkazo na kulisisitiza. Lau ingekuwa kulazimisha fikra na mwelekeo ni jambo linalokubalika, basi

³⁷ Sura Hud; 11:118.

³⁸ Sura ash-Shura; 42:7-8.

³⁹ Sura an-Nahl; 16:93.

Mwenyezi Mungu angelazimisha viumbe Vyake, na waja Wake wote wangukuwa katika njia ya imani, na wangeinyenyekea. Lakini Mwenyezi Mungu Mtukufu, kwa hekima Zake amemuacha binadamu achague kwa uhuru wake, anasema:

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنْتَ تُكْرَهُ
النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ

“Lau angelitaka Mola Wako, wangeliamini wote wali-
omo ardhini. Basi je wewe unwalazimisha watu wawe
waumini.”⁴⁰

Ikiwa hekima za Mwenyezi Mungu zimetoa nafasi ya kudhihiri tofauti hizi kwa binadamu katika dini zao na mitazamo yao, kwa mazingatio kwamba wao wako huru katika kuchagua, na kwa kuwa wao wanaishi dunia ya majaribu na mitihani, je inafaa kwa yeyote kupuuza tofauti hizi? Na kulazimisha watu wote wafuate mwelekeo mmoja? Kalaa, hili haliwezekani! Hata kwa Mitume si jambo lingine, bali kazi yao ni kufikisha ujumbe na kuelekeza, wala haikuwa ni haki ya nabii yeyote au rasuli, kulazimisha fikra, Mwenyezi Mungu anasema:

فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ
لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيِّرٍ

⁴⁰ Surat Yunus; 10:99.

“Basi kumbusha, hakika wewe ni mkumbushaji tu. Wewe si mwenye kuwatawalia.”⁴¹

Na anasema tena:

وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَىٰ عَلَىٰ شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارَىٰ
لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ ۚ كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ لَا
يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ ۚ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ
يَخْتَلِفُونَ

“Na Mayahudi walisema Manaswara hawana chochote. Na Manaswara walisema Mayahudi hawana chochote, na hali (wote) wanasoma Kitabu. Na hivi ndivyo wale wasiojua wasemavyo mfano wa kauli yao. Basi Mwenyezi Mungu atahukumu baina yao Siku ya Kiyama katika yale waliyokuwa wakihitilifiana.”⁴²

Sahihi, hakika ya haki ni moja wala haina mwenzake. Lakini neno la mwisho na maamuzi ya mwisho ya kumuamulia binadamu katika haki na kuinyenyekea haki, hilo limeakhirishwa mpaka Siku ya Kiyama baada ya kukoma fursa ya majaribu na mitihani katika dunia. Huko watu wote watakuwa mbele ya uhakika wa mambo usiokuwa na shaka. Ama katika hii dunia, nafasi ya kugawanyika na kutofautiana baina ya dini, madhehebu na rai mbalimbali iko wazi, kwani kila upande unadai

⁴¹ Surat al-Ghaashiyah 88:21-22.

⁴² Sura al-Baqara; 2:113.

kuwa haki iko upande wake, na ndiyo mmiliki wa haki, ima kwa kukinai au kwa chuki tu! Mwenyezi Mungu anasema:

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ

“Marejeo yenu nyote ni kwa Mwenyezi Mungu; Naye atawaambia yote mliyokuwa mkihitilafiana.”⁴³

Na anasema:

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ

“Hakika dini mbele ya Mwenyezi Mungu ni Uislamu....”⁴⁴

Hivi ndivyo inavyoonekana wazi kwetu sisi uhalali wa kugawanyika kwa mtazamo wa Uislamu, kwa maana ya kukiri uwepo wa haki ya kuwa na rai na mitazamo tofauti. Na hili ni jambo liko wazi achilia mbali usahihi na ukweli wake, japokuwa haki ni moja na dini inayokubaliwa na Mwenyezi Mungu ni moja, Mwenyezi Mungu anasema:

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ

“Hakika dini mbele ya Mwenyezi Mungu ni Uislamu.....” (Sura Aali Imran 3:19). Na anasema tena:

⁴³ Sura Baqarah; 2:113.

⁴⁴ Sura Maidah; 5:48.

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ
الْخَاسِرِينَ

Na mwenye kutaka dini isiyokuwa Uislamu haitakubaliwa kwake, naye katika Akhera ni miongoni mwa wenye kupata hasara.”⁴⁵

Aina ya Tatu: Kutofautiana ni kwa ajili ya kujuana:

Ikiwa tofauti inatokana na maisha na utamaduni, au aina na hali ya maisha au vinginevyo, hii tofauti lazima iwe ndiyo sababu na chachu ya kujuana na kuwasiliana baina ya makundi mbalimbali ya kibinadamu.

Kwanza: Ni ili kila kundi la watu liweze kuyajua makundi mengine na liweze kujua sifa zao na mazuri yao. Kwani binadamu ameumbwa akiwa na sifa ya ku-penda kujua na kupata maarifa na elimu ya jambo. Vilevile binadamu huwapendelea zaidi wanajamii yake, haya yote huunda msukumo wa kujuana na kuwasiliana baina ya wanajamii.

Pili: Kila jamii inapojua na kuifahamu jamii nyingine, hufaidika na uzoefu, ujuzi na nguvu za jamii nyingine. Na hujipa fursa ya kufaidika na nguvu za wengine, na hatimaye hujiondolea maeneo yenye udhaifu. Kwa sababu hii Qur’ani Tukufu inaashiria ukweli wa

⁴⁵ Sura Aali Imran; 3:85

kwamba, kutofautiana lazima iwe ni msukumo wa kujuana, Mwenyezi Mungu anasema:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا
وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا ۗ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

“Enyi watu! Hakika Sisi tumewaumba kutokana na mwanamume na mwanamke. Na tumewafanya mataifa na makabila ili mjuane. Hakika mtukufu zaidi yenu mbele ya Mwenyezi Mungu ni aliye na takua zaidi yenu. Hakika Mwenyezi Mungu ni Mwenye kujua, Mwenye habari.”⁴⁶

Inaonyesha kwamba kujuana baina ya jamii na mataifa kumetiliwa umuhimu ili kutengeneza hali ya kupeana na kubadilishana heshima. Lakini kama kundi moja halitoheshimu kundi lingine, na likawa linawaangalia wengine kwa jicho la dharau na kujiona ni zaidi na bora mbele yao, jamii hiyo haiwezi kugundua nguvu iliyoko kwa wengine wala sifa zao nzuri. Kwa sababu hii ndiyo maana Qur’ani inatia msisitizo wa kujuana na kupiga vita tabia ya kudharauliana baina ya jamii na mataifa, kama ilivyokuja katika mfululizo wa aya Tukufu zilizotangulia kutajwa, aliposema Mwenyezi Mungu:

⁴⁶ Sura al-Hujurat; 49:13.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا
مِّنْهُمْ

“Enyi ambao mmeamini! Kaumu isidharau kaumu nyingine, huenda wakawa bora kuliko wao, wala wanawake kwa wanawake wengine, huenda wakawa bora kuliko wao.”⁴⁷

Mazungumzo hapa hayapo kwenye kukataza mtu mmoja kumdharau mtu mwingine tu, japo kuwa hilo pia limekatazwa, isipokuwa mazungumzo hapa yapo kwenye msuko wa kuangalia mafungamano ya mataifa na jamii mbalimbali, Mwenyezi Mungu anasema: “kaumu na kaumu”. Qur’ani Tukufu inatilia mkazo kuwa msitosheke na kuwatathmini watu kwa kuangalia mwonekano wa nje, bali ni lazima kuchunguza sifa tukufu na tabia njema: “Hakika mtukufu zaidi yenu mbele ya Mwenyezi Mungu ni aliye na takua zaidi yenu.”

Tatu: Ushindani chanya:

Ni jambo la kawaida kila jamii kujitukuza mbele ya jamii nyingine. Lakini ni njia ipi inayokubalika katika kujitukuza huku? Hapa kuna njia na mifumo miwili:

Wa kwanza: Kufanya bidii ya kuwadhoofisha wengine, kubomoa nguvu zao, kusimamisha na kuuu maendeleo yao. Yaani upande mwingine unapodhoofika upande

⁴⁷ Sura al-Hujurat; 49:11.

wake uonekane kuwa na nguvu, kwa kuwa hakuna nguvu nyingine inayompinga au inayolingana naye.

Wa pili: Kufanya bidii ya kujiimarisha na kuongeza uwezo ili kupata maendeleo kwa wengine. Mfumo wa kwanza ni mfumo wa mapambano na ugomvi. Lakini mfumo wa pili ni mfumo wa ushindani chanya. Tukitoa mfano mdogo katika hilo ni kwamba: Lau watu wawili wataingia katika mashindano ya mbio na kila mmoja akataka amshinde mwenzake, anaweza kumtega mwenzake aanguke ili yeye amshinde katika mbio hizo, au amuache mshindani wake akimbie kwa nguvu zake zote na yeye aongeze juhudi na mbio ili amshinde mshindani wake.

Mfumo wa ugomvi na vita ni mfumo unaoamgharimu sana na kumtia hasara binadamu, kwani mtu huyo anashughulika zaidi na upande wa pili, badala kila upande ushughulike na kujenga hii dunia na kuendeleza maisha. Hutumia muda kubomoa maendeleo na uchumi wa upande mwingine, na kutumia ubadhirifu katika mapambano. Hebu tutupie jicho kwa haraka katika hesabu kubwa za matumizi ya kununua silaha katika mataifa makubwa duniani. Pia tuangalie hasara zinazopatikana pande zote katika mapambano na vita. Ukiongezea shida na tabu nyingi

wanazozipata binadamu kama mateso, umasikini na kukosa mahitaji muhimu, utaona kwa uwazi fedheha ya jambo hili hatari.

Tutosheke hapa kwa kutaja ibara moja iliyowahi kutolewa na mipango ya shirika la Umoja wa Mataifa la Maendeleo ya mwaka 1994, ibara hiyo inasema: India inazingatiwa ni katika nchi zinazoendelea, ambayo inanunua sana silaha na imeagiza ndege za kivita aina ya Mig kwa thamani inayoweza kusomesha wasichana milioni kumi na tano ambao wameshindwa kwenda shule! Vilevile Korea Kusini iliagiza makombora 28 ya Kimarekani kwa thamani inayoweza kuchanja watoto laki moja na elfu ishirini (120,000), chanjo ya kuwae-pusha na jinamizi la maradhi ya kuambukiza.

Nchi za Kusini mwa Asia zinatumia Dola bilioni 19 kwa kununua silaha, na Afrika inatumia Dola bilioni 8 kwenye silaha, wakati katika maeneo hayo mawili kuna watu milioni 800 wanaishi katika umasikini mbaya sana wa kupindukia.⁴⁸

Qur'ani Tukufu inamwelekeza binadamu namna atakavyopata faida kutokana na tofauti iliyoko kwa kutengeneza roho ya ushindani chanya. Kwa kufanya bidii kila upande ujijenge wenyewe na kuonyesha ushindi na maendeleo yake katika yale mazuri unayoyaya

⁴⁸ Jarida la *Safir* la Lebanon, 2 / 6/ 1994.

fanya, pamoja na kuhakikisha kuwa unaijenga dunia na kuyatumikia maisha. Mwenyezi Mungu anasema:

لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ۗ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً
وَاحِدَةً وَلَكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ ۗ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ ۗ إِلَى اللَّهِ
مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ

“.....Na kila (Umma) katika nyinyi tumeujalia sharia yake na njia yake. Na kama Mwenyezi Mungu angelitaka angewafanya ni umma mmoja, lakini ni kuwajaribu katika hayo aliyowapa. Basi shindaneni katika mambo ya kheri. Marejeo yenu nyote ni kwa Mwenyezi Mungu. Naye atawaambia yale mliyokuwa mkihitilafiana.”⁴⁹

Katika tafsiri ya Aya hii tukufu anasema Sayyid Mudarrisii: “Hakika hapa Qur’ani imeingia katika kutatua mizozo ya binadamu kwa ujumla, inayotokana na kuhitilafiana kulioko katika vitabu vya mbinguni na kwa wafuasi wa dini za mbinguni. Na imejibu swali hili: kwa nini watu wanahitilafiana katika maisha yao? kwa jibu lililo wazi tunalolifafanua katika nukta zifuatazo:

- a. Kila umma una sifa zake maalumu katika maisha yake, kwani uchumi wa kila umma na mambo yake ya kijamii na maadili ya kila mmoja (na mengineyo yanayoitwa sharia) ni tofauti na ya umma mwingine. Vilevile lugha, utamaduni na uelewa wake (na

⁴⁹ Sura al-Maida; 5:48.

mengine yanayojulikana kama mfumo) ni vitu viko tofauti na wengine.

- b.** Huku kuhitilafiana ni jambo la kimaumbile linalotokana na namna alivyoubwa binadamu. Tofauti za kimaisha na huku kuhitilafiana ndio uhakika wa ubinadamu, vinginevyo Mwenyezi Mungu ni Muweza wa kuwajaalia binadamu wawe ni umma mmoja bila kuwa na tofauti tunazoziona kama ilivyo kwa ndege, samaki na viumbe wengine.
- c.** Kutofautiana ni kitu chenye faida katika maisha ya binadamu, kwa sababu ni kitu kinachomsukuma (binadamu) kwenda kushindana kwa kasi kuelekea kwenye maendeleo mazuri, kwani kila kundi linajituma kutaka kujua ni ipi mipango mizuri ya maisha, na ni njia gani bora ya kurahisisha kupata maendeleo kushinda kundi lingine. Ndio maana tunaona kuwa ustaarabu mkubwa katika historia unatokana na kutofautiana na ushindani wa mataifa mbalimbali, kwani ushindani wa ndani haulinganii kubomoa ndani ya umma mmoja.
- d.** Kuhitilafiana huku ni lazima kusiwafanye watu kuwa maadui wakubwa, kiasi kwamba kila kundi linakusudia kuliangamiza kundi lingine au kulitupia maneno

makali, kalaa, isiwe hivyo. Bali kinachotakikana ni kwamba kila kundi lisilihukumu kundi lingine. Hilo liachiwe Mwenyezi Mungu Siku ya Kiyama, ili nguvu za msingi zinazopasa kutumika kwenye mashindano chanya yenye faida, zisitumike katika kulimaliza na kulibomoa kundi lingine. Na hatimaye lengo la kila kundi likawa ni kwenda kuangamiza nguvu za kundi lingine, kalaa, hilo lisifanyike. Bali bidii ya kila kundi iwe ni kupata nguvu kutoka kwenye kundi lingine kupitia maisha ya maelewano bila kupeana dhiki.

Kwani hekima na sababu za Mwenyezi Mungu kuweka tofauti kati ya binadamu ni ili wajipime wao wenyewe nguvu zao, na wapime uwezo wao waliopewa na Mwenyezi Mungu, ili wajue ni lipi kati ya makundi hayo mawili lenye uwezo zaidi wa maarifa na elimu ya maisha, na lenye nguvu zaidi ya kujiendesha. Na hatimaye itakwenda mbali zaidi kwa kuangalia ni lipi lenye imani zaidi na ni lipi lenye kufanya mambo mazuri zaidi.”

Kwa mara nyingine tunaiona Qur’ani inazungumzia tofauti za Yahudi na Manaswara na inaashiria upuuzi wa mijadala yao; inasema:

وَلَيْنُ أَتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ ۚ وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ ۚ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ ۚ

“Na hao waliopewa Kitabu hata ukiwaletwa hoja za kila aina, hawatofuata Kibla chako; wala wewe si mwenye kufuata Kibla chao, wala baadhi yao si wenye kufuata Kibla cha wengine.”⁵⁰

Badala ya kufanya mjadala huu usiokuwa na faida ni vyema kuleta ushindani chanya, na kushindana kuelekea kwenye maendeleo mazuri, na ndivyo anavyosema Mwenyezi Mungu katika mfululizo huohuo wa maneno:

وَلِكُلِّ وَجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيٰهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ ۗ

“Na kila mmoja ana mwelekeo anaouelekea. Basi shindaneni kufanya mema.....”⁵¹

Na katika kutilia msisitizo mwenendo huu wa kuumiliana na tofauti zilizopo kwa binadamu, Mwenyezi Mungu anasema:

لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ ۗ فَلَا يُنَازِعُكَ فِي الْأَمْرِ ۗ وَأَدْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ ۗ إِنَّكَ لَعَلَىٰ هُدًى مُّسْتَقِيمٍ
وَإِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ
اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۖ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ

“Kila umma tumeujalia sharia wanazozifuata. Basi wasizozane nawe katika jambo hili. Na lingania kwa Mola Wako; hakika wewe uko katika uongofu ulio-

⁵⁰ Sura al-Baqara; 2:145.

⁵¹ Sura al-Baqara; 2:148.

nyooka. Na wakikujadili, basi sema: Mwenyezi Mungu anajua zaidi mnayoyatenda. Mwenyezi Mungu atahukumu baina yenu Siku ya Kiyama katika hayo mnayohitilafiana.”⁵²

Aya hizi Tukufu zinakubali uwepo wa tofauti, kwani kila umma una njia yake ya dini na kuabudu “sharia wanazozifuata.” Kisha zinakanya kushughulika na ugomvi na mijadala katika hizo tofauti za kidini na za kiibada: “wasizozane nawe katika jambo hili.” Lakini hilo pia halizuii kujieleza vizuri, kwani muumini huwa anatangaza dini yake na imani yake bila ya kuingia katika dimbwi la mizozo na ugomvi, bali atafanya hivyo kwa hekima na mawaidha mazuri: “Na lingania kwa Mola Wako hakika wewe uko katika uongofu ulionyooka”, kana kwamba hii Aya inaonyesha kuwa kipimo hakiko kwenye mijadala ya kimaneno na kinadharia, bali kipimo kiko katika maendeleo ya kivitendo: “Na wakikujadili, basi sema: Mwenyezi Mungu anajua zaidi mnayoyatenda.”

Na katika kusisitiza uzalishaji na kazi za maendeleo katika umma badala ya kupoteza nguvu kwa kushughulika na ugomvi na mijadala, Aya nyingi katika Qur’ani Tukufu zinazingatia kuwa kazi ndiyo muhimili muhimu. Mwenyezi Mungu anasema:

⁵² Sura Haji;22:67-69.

قُلْ أَتَحَاجُّونَنَا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَلَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ
أَعْمَالُكُمْ

“Sema: Je mnahojiana nasi juu ya Mwenyezi Mungu hali Yeye ni Mola Wetu na Mola Wenu? Na sisi tuna vitendo vyetu nanyi mna vitendo vyenu.....”⁵³

Na waumini wenye kuelewa huwa hawazigongani-shi nafsi zao mpaka kiasi cha kutukanana na wale wanaotofautiana nao. Bali wao huwa wanaongeza bidii ya kazi ili iwe ndiyo utatuzi wa matatizo. Mwenyezi Mungu anasema:

وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ
سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا تَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ

“Na wanaposikia upuuzi hujitenga nao na husema: Sisi tuna vitendo vyetu na nyinyi mna vitendo vyenu; sala-mun alaykum! Hatuwataki wajinga.”⁵⁴

Na anasema:

اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ
اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ

“.....Mwenyezi Mungu ni Mola wetu, na Mola wenu. Vitendo vyetu ni kwa ajili yetu, na vitendo vyenu ni

⁵³ Sura Baqarah; 2:139.

⁵⁴ Sura al-Qasas; 28:55.

kwa ajili yenu. Hapana ugomvi baina yetu na yenu. Na Mwenyezi Mungu atatukusanya pamoja, na marejeo ni Kwake,⁵⁵ yaani hakuna sababu ya mizozano na mivutano, kwani hatuna ugomvi baina yetu na yenu.

Kimsingi maisha ya hapa duniani ni uwanja wa binadamu kulipua nguvu alizonazo na kuendeleza uwezo wake. Kusonga mbele na kufaulu kunapatikana kwa yule ambaye ni hodari na mwenye kuzalisha vizuri.

Mwenyezi Mungu anasema:

الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۗ وَهُوَ
الْعَزِيزُ الْعَفُورُ

“Ambaye ameumba mauti na uhai ili awajaribu ni nani miongoni mwenu mwenye vitendo vizuri zaidi.”⁵⁶

⁵⁵ Sura ash-Shura; 42:15.

⁵⁶ Sura al-Mulk; 67:2.

FASLU YA TATU

KUISHI PAMOJA NI MFUMO UNAOPASWA KUTEKELEZWA

UTANGULIZI:

Binadamu katika dunia hii licha ya kwamba wao wako tofauti lakini wanaishi pamoja na kushiriki-ana katika maisha, wanabadilishana masilahi na manufaa. Wala haiwezekani kundi fulani la binadamu kuchagua pembe ya peke yao miongoni mwa pembe za dunia, ili wajitenge mbali na wengine bila kuathiri au kuathiriwa na chochote. Kisha ni kwamba kila jamii ya binadamu ndani yake kuna tofauti zao. Kwa mfano, lau watu weusi au weupe wangejitenga wakaenda upande fulani wa hii dunia, wao pia hawatoafikiana katika kila kitu chao, bali na wao wataishi vikundi tofauti ndani yao; ima iwe kiukoo, kikabila, kidini au kisiasa au..... Na hali ni hii hii lau wangejitenga Waislmu au Wakiristo. Kwa mfano wakijitenga katika pembe fulani ya dunia na wao pia watagawanyika katika makundi ya kiukoo

au kikabila au kimadhehebu au kimtazamo. Na hali hii ina maana kwamba jamii hiyo itaendelea kujitenga na kujibagua mpaka watakuwa ni kikundi kidogo kabisa, kitu ambacho kinapingana na hali halisi ya maisha ya binadamu.

Uwepo wa maendeleo makubwa sana ya kielemu na kiteknolojia katika maisha ya binadamu wa sasa, umeibadili dunia hii na hatimaye imekuwa kijiji ki-moja. Kitu ambacho kinawalazimisha watu waishi wote pamoja vyovyote watakavyotofautiana, ili wapate maslahi yao wanayoshirikiana. Wagawane kheri za hii dunia na mahitaji ya maisha yao waliyowekewa na Mwenyezi Mungu Mtukufu chini ya matumizi ya wote, kwani yamewekwa kwa ajili ya watu wote, hana yeyote haki ya kujipendelea na kuwanyima wengine. Kwani kuwa katika kundi au mwelekeo fulani haiwi ni sababu ya kujipendelea wala si sababu ya kunyimwa.

Kwa sababu hii Qur’ani Tukufu inasisitiza kwamba vipawa vyote vya Mwenyezi Mungu na neema Zake katika maisha haya, vimetolewa kwa watu wote. Ametoa kwa usawa kwa waumini na makafiri; kwani Mwenyezi Mungu hakumnyima yeyote vipawa Vyake; anasema Mwenyezi Mungu:

كُلًّا نُمِدُّ هُوَآءًا وَهُوَآءٍ مِّنْ عَطَاءِ رَبِّكَ ۗ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ
مَحْظُورًا

“Wote hao tunawasadia, hawa na hao, katika atia za Mola wako; na atia za Mola Wako hazizuiliki.”⁵⁷

Pia anasema:

وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ

“Na Ardhi ameiweka kwa ajili ya viumbe.”⁵⁸

Ardhi na kheri zake zote zimewekwa kwa ajili ya viumbe vyote, pamoja na tofauti zao, kabila zao, dini zao na mitazamo yao. Imepokewa Hadith kutoka kwa Imam Muhammad al-Baqir عليه السلام mwana wa Imam Ali bin Husein bin Ali bin Abutwalib عليه السلام, kwamba alisema: “Kutengamaa kwa jambo la watu ni kuishi pamoja.”⁵⁹

Mtu moja aliomba dua mbele ya Imam Ali ibn Husein Zainul-Abidin عليه السلام akisema: “Ewe Mwenyezi Mungu nitosheleze nisimuhitaji kiumbe Wako yeyote” Imam Zainul-Abidin akamjibu kwa kusema: “Siyo hivyo, kwani watu ni kwa msaada wa watu, lakini sema: Ewe Mwenyezi Mungu nitosheleze nisimuhitaji mtu wa shari katika viumbe wako.”⁶⁰ Kwani watu

⁵⁷ Sura Bani Israil; 17:20.

⁵⁸ Sura ar-Rahman; 55:10.

⁵⁹ Biharul-An'war, Juz. 71, uk. 167.

⁶⁰ Biharul-An'war, Juz. 75, uk. 135.

huishi kwa msaada wa watu wengine, na mambo yao hayatofaa mpaka kwa kuishi pamoja na wao, vyovyote wakavyotofautiana kimisimamo na kimwelekeo.

Lakini wataishi vipi pamoja na hali ya kuwa wao wana tofauti?

Kuna masharti mawili muhimu, ambayo kwa kutekeleza masharti hayo inawezakana kuepuka mata-tizo yanayotokana na kutofautiana, ili waweze kuishi pamoja.

La kwanza: Kuwe na dhamana ya pande zote kupata haki na maslahi: Upande wowote ukihisi kuwa unanyang'anywa haki zake au kuingiliwa na upande mwingine katika maslahi yao, basi hali ya kuishi pamoja haitopatikana, kwani mara nyingi ugomvi na migongano inayopatikana baina ya pande zinazotofautiana katika jamii inapatikana kwa sababu ya ukatili na unyanyasaji unaofanyiwa upande mmoja katika haki zake na maslahi yake. Kwani lile kundi linalokandamizwa hata kama ni dogo au dhaifu lakini kule kuhisi kwao kunyimwa na kudhulumiwa kunawazuia wao kuwa na tangamano zuri na makundi mengine, bali hiyo hali inawasukuma kufikiria kwenda kukomboa haki zao na kulipiza kisasi. Kwa sababu hiyo Qur'ani inatilia mkazo sana juu ya kuchunga na

kuheshimu haki za wengine, na kuacha kuwafanyia uadui wale mnaotofautiana nao.

Waumini wana haki ya kujitetea pale wanapovamiwa na makafiri, lakini pamoja na hivyo lazima wasimame kwenye mipaka ya kujitetea tu, wala haifai kwao kuvuka zaidi ya uadui huo. Mwenyezi Mungu anasema:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُفَاغِبُوكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ
الْمُعْتَدِينَ

“Na piganeni katika njia ya Mwenyezi Mungu na wale wanaowapinga, wala msichokoze. Hakika Mwenyezi Mungu hawapendi wachokozi.”⁶¹

Na katika Aya nyingine anasema:

وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ
تَعْتَدُوا

**“.....Wala kule kuwachukia watu waliowazuilia kufika Msikiti mtukufu, kusiwapelekee kuwafanyia ujeuri...
..”⁶²**

Kwani kuweko chuki fulani katika kundi fulani dhi-di ya kundi lingine hakuwezi kuathiri suala la uadilifu na kupewa haki zao. Mwenyezi Mungu anasema:

⁶¹ Sura al-Baqara; 2:190.

⁶² Sura al-Maida; 5:2.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ ۗ وَلَا
يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا ۗ اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۗ

“Enyi mlioamini! Kuweni wasimamizi madhubuti kwa ajili ya Mwenyezi Mungu, mtoao ushahidi kwa uadilifu. Wala kuchukiana na watu kusiwapelekee kutofanya uadilifu. Fanyeni uadilifu ndiko kunakokurubisha kwenye takua.....”⁶³

Mtu yeyote muumini hafai katika misimamo yake kudhulumu haki na kupoteza uadilifu kwa maslahi ya upande wake au kwa mapenzi yake. Mwenyezi Mungu anasema:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ
أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ ۗ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ
بِهِمَا ۗ فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىَٰ أَنْ تَعْدِلُوا ۗ

“Enyi mlioamini! Kuweni wenye kuusimamisha uadilifu, mtoao ushahidi kwa ajili ya Mwenyezi Mungu; ijapokuwa ni juu ya nafsi zenu au wazazi wawili na akraba. Akwiwa ni tajiri au fukara basi Mwenyezi Mungu anawastahiki zaidi. Basi msifuate hawaa ili mfanye uadilifu.....”⁶⁴

La pili: Kupeana Heshima: Ubinadamu ni kitu kimoja ambacho binadamu wote wanashirikiana, kwa hiyo wote lazima waheshimu ubinadamu wao, kwa

⁶³ Sura al-Maida; 5:8.

⁶⁴ Sura an-Nisaa’; 4:135.

kila mmoja kumheshimu mwenzake. Hata kama wata-
tofautiana misimamo yao lakini wao bado ni wamoja,
wako sawa katika ubinadamu wao, kama anavyosema
Imam Ali bin Abu Twalib عليه السلام: “Wao (watu) wako aina
mbili; ima atakuwa ni ndugu yako katika dini au ni
mfano wako katika umbo.” Qur’ani tukufu inawasha-
jiisha Waislamu kuwa na muamala mzuri na wale wa-
naowakhalifu katika dini, na wawe karibu nao kwa
msingi wa kuwafanyia wema na kuwaheshimu na ku-
chungu haki, maadamu tu nao wanaishi na Waislamu
kwa amani wala hawawachokozi kwa uadui. Anasema
Mwenyezi Mungu:

لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ
دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ

“Mwenyezi Mungu hawakatazi kuwafanyia wema na
uadilifu wale ambao hawakuwapiga vita katika dini,
wala hawakuwatoa mwakwenu. Hakika Mwenyezi Mun-
gu huwapenda wafanyao uadilifu.”⁶⁵

Yale maafikiano na mikataba ya amani aliyofanya
Mtume wa Mwenyezi Mungu صلى الله عليه وسلم pamoja na mak-
abila ya Kiyahudi, kundi la Manaswara na makundi
ya mushirikina wa Kiarabu, ni mfano tosha wa kile
kinachotakiwa na Uislamu katika kusimamisha mahu-

⁶⁵ Sura al-Mumtahana; 60:8.

siano mema ya kibinadamu pamoja na wale tunaohitilaifiana nao, kwa ajili ya kuishi pamoja.

Historia imewasajilia Waislamu umuhimu wa kuheshimu mikataba, kujifunga na miamala mizuri, na kutekeleza mikataba kulingana na mafundisho ya Kiislamu yanavyoelekeza. Kwa sababu hiyo anasema Mwenyezi Mungu:

وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ ۗ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا

“Na tekelezeni ahadi. Hakika ahadi itasailiwa.”⁶⁶

Na anasema:

وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا ۗ

“Na watekelezao ahadi zao wanapoahidi.”⁶⁷

Na kama Mwenyezi Mungu alivyoumba watu wote na akaeneza neema na fadhila Zake kwao wote, vilevile uongofu na ujumbe Wake umeelekezwa pia kwa watu wote. Uislamu sio dini ya ukoo fulani wala kabila fulani, wala taifa fulani. Bali ni kama alivyomwambia Mtume Wake Muhammad صلى الله عليه وسلم:

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

⁶⁶ Sura Bani Israil; 17:34.

⁶⁷ Sura al-Baqara; 2:177.

“Na hatukukutuma ila kwa watu wote, uwe mtoaji bishara na muonyaji, lakini watu wengi hawajui.”⁶⁸

فُلْنَ يَا أَبَيْهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا

“Sema: Enyi watu! Hakika mimi ni Mtume wa Mwenyezi Mungu kwenu nyinyi nyote.”⁶⁹

Hata wale wenye kukataa kupokea risala ya Mwenyezi Mungu, na wala hawaafiki kuingia katika Uislamu kama dini wanayoiamini, lakini pamoja na hivyo hawakunyimwa kuingia katika kivuli cha Uislamu na kuishi ndani ya dola na serikali yake. Kwani ujumbe wa Uislamu na Mtume ﷺ wa Uislamu ni kipawa chema na rehema kwa binadamu wote; Mwenyezi Mungu anasema:

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

“Na hatukukutuma ila uwe ni rehema kwa walimwengu wote.”⁷⁰

Baada ya kugundua (kuona) katika faslu iliyopita kwamba ni upi msimamo wa Uislamu kuhusu kutofautiana katika jamii za binadamu, sasa katika faslu hii tunataka kusajili baadhi ya vipengele vinavyoonye-

⁶⁸ Sura Saba'; 34:28.

⁶⁹ Sura al-A'araf; 7:158.

⁷⁰ Sura al-Anbiya; 21:107.

sha hali ya kutofautiana ilivyokuwa katika jamii ya Kiislamu na Uislamu ilivyokuwa ikiendelea.

Wakazi wa sehemu moja na dini tofauti:

Katika mwaka wa kwanza wa kuasisiwa jamii ya Kiislamu katika mji wa Madina, baada ya hijra ya Mtume صلی اللہ علیہ وسلم kuhamia Madina, Mtume صلی اللہ علیہ وسلم aliweka katiba ya kisiasa ya kuweka mipango kwa ajili ya kuongoza jamii na dola ya Kiislamu iliyokuwa changa. Katiba hiyo ilijulikana kama *Swahifa* (Mkataba) ya Madina. Miongoni mwa mambo yaliyokuwemo ndani ya *Swahifa* hiyo ni kukubali kuweko wakazi ambao sio Waislamu, ambao walikuwa ni sehemu ya jamii mpya. Na iliainisha majukumu yao na haki zilizokuwa zao. Yaani wao walikuwa kama wakazi wengine ambao ni Waislamu. Sehemu ya ibara ya *Swahifa* hiyo aliyoiandika Mtume صلی اللہ علیہ وسلم na kuisaini inasema kwamba:

“Mayahudi wa Bani Aafi ni umma mmoja pamoja na waumini. Mayahudi wana dini yao na Waislamu wana dini yao, na huria wao na nafsi zao, isipokuwa aliyedhulumu au kafanya madhambi, huyo halaumiwi isipokuwa yeye tu na watu wa nyumbani kwake. Na Mayahudi wa Bani Najar ni kama Mayahudi wa Bani Aafi...”

Mkataba huo unayataja makabila yote ya Kiyahudi katika mfululizo huu wa maneno kisha unaendelea:

“Na ni juu ya Mayahudi chakula chao, na ni juu ya Waislamu chakula chao, na ni lazima kwao wote kumtetea kila alioko ndani ya mkataba dhidi ya yeyote atakayewapiga vita. Na ni lazima kutoa nasaha na kupeana nasaha, kufanyiana mema bila kufanyiana maovu. Na ni lazima kwa yeyote asimkosee halifi (mshirika wake katika mkataba). Na mwenye kutetewa ni anayedhulumiwa. Na hakika Mayahudi watatoa pamoja na Waumini gharama za vita maadamu wanashambuliwa. Na Madina ni sehemu tukufu kwa walioko ndani ya mkataba huu...”

Sheikh Muhammad Mahdi Shamsu Dini amesema akitoa maelezo katika kipande hiki cha maneno haya: “Maneno haya yanaonyesha kuwa Uislamu unakubali fikra ya kuasisi jamii ya kisiasa tofauti tofauti katika dola moja na sheria moja, kwa misingi ya Kiislamu, ambapo kila moja atafaidika kwa kupata haki kamili ya kuishi. Na katika kusimamisha dola si lazima wote wawe Waislamu safi. . . . . Na ibara ‘umma mmoja pamoja Waumini’ inajulisha jambo lenye umuhimu mkubwa sana, inaonyesha hapa kwamba wao wanaunda umma kwa maana ya umma wa kisiasa. Na neno lake ‘Mayahudi wana dini yao na Waislamu wana dini yao’ inaonyesha jamii iliyoundwa na makundi yaliyo tofauti, na ikawa ni jamii mpya, umma mmoja kwa maana ya kisiasa; wenye mitazamo tofauti ya kidini, kwani imeundwa na makundi mawili katika imani za dini.”⁷¹

⁷¹ *Al-Ijtimai Siyasiy Islamiy*, Chapa ya Kwanza, 1992, uk. 290 – 302.

Kama alivyoandika Mtume صلى الله عليه وسلم barua kuwapelekea Manaswara wa Najrani akisisitiza kuwapa haki zao kamili katika kivuli cha Uislamu, na haya ni maneno yake:

“Kwa jina la Mwenyezi Mungu Mwingi wa rehema Mwenye kurehemu. Kutoka kwa Muhammad Nabii mjumbe wa Mwenyezi Mungu, kwenda kwa askofu Abi Harith, maaskofu wa Najrani, makuhani wao, wafuasi wao na watawa wao: Ni haki yao kile kilichoko mikononi mwao, kiwe kidogo au kikubwa. Makanisa yao, swala zao, utawa wao na ujirani wa Mwenyezi Mungu na Mtume ﷺ. Askofu asibadilishe uaskofu wake, wala mtawa utawa wake, wala kuhani ukuhani wake. Wala isibadilishwe haki miongoni mwa haki zao wala uongozi wao. Wala wasibadilishiwe kabisa lolote katika mambo waliyokuwa nayo jirani na Mwenyezi Mungu na Mtume ﷺ, ilhali bado wanatoa nasaha na wanaafikiana katika yale waliyokuwa nayo, wasikandamizwe kwa dhuluma wala wasidhulumu.”⁷²

Msingi wa hifadhi ya kijamii umelindwa kwa kila mtu katika jamii ile licha ya kutofautiana dini zao. Iliwahi kutokea wakati mmoja Amirul-Muuminin Ali bin Abutwalib عليه السلام katika zama za ukhalifa wake, alimuona mzee masikini anaomba kwa watu; Imam Ali عليه السلام akauliza kwa ukali: “nini hiki?” wakamjibu: “Ewe Amirul-Muuminin huyu ni mnaswara!” akawaambia: “Je mmemtumikisha mpaka amekuwa mzee hana

⁷² *Dirasat Fii Wilayatil-Faqihi*, Juz. 2, uk. 752, Chapa ya pili.

nguvu sasa mnamnyima?!, mpeni kutoka katika Baitul-Mali.”

Mwanachuoni wa Hadith wa Jabal Amil ameitaja Hadith hii katika kitabu chake, katika mlango wa “Ma-hitaji ya mnaswara akiwa mzee na kushindwa kufanya kazi yanatoka Baitul-Mali.”

Katika jamii za Kiislamu asiyekuwa Mwislam alipewa nafasi ya kufanya kazi katika idara za serikali za Kiislamu, ambapo rai mashuhuri ya Kifikihi katika madhehebu ya Ahlusunna ni kukubaliwa kusimamia asiyekuwa Mwislamu mambo ya dola ya Kiislamu. Hili lilifanyika katika dola ya Bani Umayyah na dola ya Bani Abbas na nyinginezo. Kwani walisimamia idara za uongozi na mali watu katika Mayahudi, Manaswara na Majusi, na baadhi yao walikuwa ni watu muhimu sana katika muundo wa dola ya Kiislamu. Wamesema wazi hilo Abu Hasan Alkawardi Alshafii (alikuwa 450A.H) na Abu Yaalaa Alfaraai Alhanbalii (alikuwa 458A.H) katika vitabu vyao *Ahkamus-Sultaniyah*, uhalali na kufaa asiyekuwa Mwislamu kutawala na kuongoza idara za maamuzi. Na mwanachuoni wa kisasa Sheikh Muhammad Mahdi Shamsuddin ambaye ni katika wanazuoni wa Kishia, anaunga mkono rai hii.

Kanuni na sheria za Kiislamu zinalinda haki za watu wote licha ya kutofautiana dini zao. Historia inatunukulia kwa ukubwa kuwa, Myahudi mmoja aligombana na Amirul-Muominiin Ali bin Abutwalib عليه السلام kuhusu vazi la kivita, mpaka wakafikishana mbele ya baraza la Kadhi Shuraikh, na Ali bin Abutwalib عليه السلام akakaa pembeni mwa hasimu wake Myahudi.⁷³

Adabu na maadili ya Kiislamu ambayo Uislamu unawalea Waislamu yanafundisha namna ya kuamili-ana na watu wote katika jamii, licha ya kutofautiana dini zao, wala sio mahususi kwa ajili ya kuwatendea Waislamu peke yao. Imepokewa kwamba kijana wa Ibnu Abbas alichinja mbuzi, Ibnu Abbas akamwambia: “Ukimchuna anza na jirani yetu Myahudi...” akakariri neno hili mpaka yule kijana akamwambia: “Utakariri mara ngapi?” akajibu: “Hakika Mtume صلى الله عليه وسلم hakua-cha kuwa ni mwenye kutuusia kuhusu jirani mpaka tukaogopa kuwa atamrithisha.” Kwa hiyo Ibnu Abbas kulingana na Hadith hii alikuwa ni jirani ya Myahudi, na alikuwa akifanya bidii kumpa vitu kama anavyowapa wengine kwa kuchunga heshima ya ujirani. Kwa maana hiyo Uislamu katika tabia njema na haki za kijamii hautofautishi kati ya Mwislamu na asiyekuwa mwislamu, katika Uislamu watu wote ni sawa.

⁷³ *Nidhamul-Hukmi Wal-Idarat Fil-Islam*, Chapa ya pili, 1991, uk. 492.

Mauti yalipofunga ukurasa wa msani ambaye alikuwa katika dini ya Swabii, ambaye alikuwa akiishi katika dola ya Kiislamu katika mji wa Baghdad, alikuwa anaitwa Abu Isihq Alswabii aliyekufa 384A.H, wasanii wakubwa Waislamu walitunga mashairi ya kumuomboleza na kutaja vipaji vyake na kutukuza uwezo wake. Kwani Sharif Radhwi Muhammad ibn Hassan Al-Musawi (amekufa 406A.H) ambaye ni msanii na mwanachuoni mkubwa, alikuwa akilia na kumuomboleza rafiki yake Abu Ishaq Ibrahim ibn Hilal Swabii, kwa mashairi ambayo yanazingatiwa ni katika mashairi mazuri katika kuomboleza, mwanzo wake anasema:

أرأيت كيف خبا ضياء النادي
 من وقعه متتابع الازباد
 أن الثرى يعلو على الأطواد
 أعلمت من حملوا على الأعواد
 جبل هوى لو خر في البحر اغتدى
 ما كنت اعلم قبل حطك في الثرى

“Je umeona jinsi mwanga umefunika baraza?

Kutokana na kumulika kwake kunakozidi kama povu,

Nyota ya Tharaa iko juu ya nguzo zote,

Nimewajua waliochukuliwa juu boriti,

Mlima umeporomoka,
lau ungeporomoka kwenye bahari ungeangamiza,
Sikuwa najua chochote kabla ya kuweko kwako
katika nyota ya Tharaa.”

Na ndugu yake Sharif Murtadhaa Ali bin Hussein Almusawi ambaye ni msanii wa fasihi na mwanafikihi aliyebobea katika elimu (amekufa mwaka 436 A.H.) amesema akimuomboleza Abuu Is’haq Alswabi katika kaswida yake nzuri ambayo mwanzo wake ni:

ما كان يومك يا أبا إسحاق
إلا وداعي للمنى وفراقي

**“Ewe Abuu Isahaq siku yako haikuwa isipokuwa ni wito
wa kifo na kuniacha”**

Katika sharia za Kiislamu na utamaduni wake tunaona kile kinachozidisha hali ya mwingiliano na kuishi pamoja kati ya wakaazi waliyotofautiana kidini. Kwani tofauti za kidini haziharibu maelewano katika jamii na kupeana heshima. Kwa masikini na mwenye kuhitaji wote wawili hawa wanahitaji kusaidiwa na jamii bila kuangalia dini yake na imani yake, kwani sadaka ni halali kupewa hata mtu fasiki na kafiri wa Kiyahudi au Kinaswara au wa Kimajusi, sawa awe dhimmi au mgomvi. Hiyo ni kulingana na maneno Yake Mwenyezi Mungu:

وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا

“Na huwalisha chakula, juu ya kukipenda kwake, masikini, yatima na mateka”⁷⁴ na inajulikana kuwa mateka ni kafiri mgomvi.

Kutofautiana kidini hakumzuii mtu kushiriki katika shughuli za kiuchumi na kufaidika na fursa za maendeleo na uzalishaji. Mathalan yeyote atakayetangulia kushika ardhi isiyomilikiwa na yeyote na akaiendeleza kwa juhudi na nguvu zake kwa kujenga, au kulima, au kazi nyingine ya kuendeleza ardhi, huwa anamiliki kwa kuwa ameiendeleza. Inajuzu kwa kila mtu kuendeleza ardhi ambayo haijamilikiwa, na hili liko wazi kuwa anayemiliki ni mtu yeyote bila kutofautisha kuwa aliyeendeleza ni Mwislamu au kafiri.

Jamhuri ya wanazuoni (madhehebu ya Hanafi, Maliki, na Hambali) wote hawa hawakushurutisha kuwa mwenye kuhuisha (kuendeleza) ardhi ni sharti awe Mwislamu, hakuna tofauti kati ya kafiri na dhimmi katika kuhuisha ardhi, kwani kauli ya Mtume صلى الله عليه وسلم inawajumuisha wote, pale aliposema: “Mwenye kuhuisha (kuendeleza) ardhi inakuwa yake.” Na kuhuisha ardhi ni miongoni mwa sababu za mtu kumiliki, kwa hiyo hapa anashiriki Mwislamu na dhimmi (anayeishi na Waislamu kwa amani) kama wanavyoshiriki katika sababu nyingine za kumiliki.

⁷⁴ Sura al-Insan; 76:8.

Mtafiti mmoja Mjerumani Adam Mez, ambaye ni muhadhiri wa lugha za Mashariki katika Chuo Kikuu cha Bazil Uswizi (amekufa mwaka 1917A.D) amewasilisha picha nzuri ya ukweli wa tofauti za kidini katika maisha ya Waislamu, katika kitabu chake *al-Hadharatul-Islamiyyah Fil-Qarni ar-Rabiu al-Hijriyya* ‘Maendeleo ya Kiislamu katika karne ya nne Hijriyya’, hebu tutajaribu kudondoa baadhi ya maneno yake:

“Mwanahistoria na mwanajografia Shamsudin Almaqdasi (alikuwa 380A.H) amezungumzia hali ya Majusi katika mji wa Kiislamu ambao ni Shirazi. Anasema kwamba, yeye hajaona katika mji huo kitu kinachowatofautisha Majusi, na kwamba masoko siku za sikukuu za kikafiri yanapambwa, na katika mwaka 371A.H sawa na mwaka 981AD alikuwa mmoja katika masufii wakubwa na jeneza lake likasindikizwa na Waislam, Mayahudi na Manaswara.”⁷⁵

“Sharia ya Kiislamu haijafunga mlango wowote miongoni mwa milango ya kazi mbele ya watu wa dhimma. Nyayo zao zilikuwa imara katika viwanda na maeneo ya kazi yaliyokuwa yakizalisha faida nyingi; walikuwa wafanyabiashara ya kubadilisha pesa na biashara nyinginezo, wakulima na matabibu. Watu wa

⁷⁵ *al-Hadharatul-Islamiyyah Fil-Qarni ar-Rabiu al-Hijriyya*, Juz. 1, uk. 85.

dhimma walijipanga kiasi kwamba wengi kati ya wafanyabiashara ya kubadilisha pesa katika mji wa Sham, na pia wataalamu wa mambo, walikuwa ni Mayahudi, wakati matabibu na waandishi wengi walikuwa ni Manaswara. Na kiongozi wa Manaswara huko Baghdad alikuwa ndiyo daktari wa Khalifa.”⁷⁶

“Serikali ya Kiislamu ilikuwa haiingilii mambo ya kidini ya watu wa dhimma, bali ilifikia kiasi kwamba baadhi ya makhalifa walihudhuria mikusanyiko na sherehe zao, na walikuwa wakiwaamrisha wafanye kazi zao. Na wakati unapotokea ukame, serikali ilikuwa ikitoa amri watu wote watoke kwenda kuomba dua wakiwemo Manaswara, wakiongozwa na maaskofu na Mayahudi pamoja na wapiga zumari wao.”⁷⁷

“Katika miji ya Kiislamu hapakuwa na sehemu mahususi kwa ajili ya Mayahudi na Manaswara ili wa-siingiliane, japokuwa watu wa dini fulani walikuwa wakipendelea kuishi pamoja. Kwani nyumba za ibada za Manaswara zilikuwa zimeenea kona zote za Baghdad kiasi kila sehemu haikukosa kuwa nazo.”⁷⁸

⁷⁶ *al-Hadharatul-Islamiyyah Fil-Qarni ar-Rabiu al-Hijriyya*, Juz. 1, uk. 86.

⁷⁷ *al-Hadharatul-Islamiyyah Fil-Qarni ar-Rabiu al-Hijriyya*, Juz. 1, uk. 88.

⁷⁸ *al-Hadharatul-Islamiyyah Fil-Qarni ar-Rabiu al-Hijriyya*, Juz. 1, uk. 93.

“Kwa kuwa sharia ya Kiislamu ni mahususi kwa Waislamu tu, dola ya Kiislamu ilitoa nafasi kwa watu wa dini nyingine wawe na mabaraza na mahakama zao maalumu kwa ajili yao. Na tunalolijua kuhusu mabaraza hayo ni kwamba yalikuwa ya kikanisa, na viongozi wa kiroho wa mabaraza hayo pia ndiyo ambao walikuwa makadhi wa mabaraza hayo. Na wameandika sana katika vitabu vya kanuni na sharia. Na sharia hizo hazikushughulikia tu hukumu za ndoa peke yake, bali zimezungumzia pia hukumu za mirathi na sharia nyingi zinazohusu mizozo inayowahusu Wakiristo tu na hukumu za mambo ambayo dola haikuyaingilia.”⁷⁹

“Na katika mambo ya kustaajibisha sana ni kwamba idadi ya maafisa waandamizi ambao si Waislamu katika dola ya Kiislamu, ilikuwa ni kubwa sana kana kwamba Manaswara ndiyo waliokuwa wakiwaongoza Waislamu katika miji ya Kiislamu. Na malalamiko ya kudai kuwa wasiokuwa Waislamu (watu wa dhimma) wanaongoza katika dola ya Kiislamu na wanasimamia mali zao, ni malalamiko ya tangu zamani. Kwani jeshi la Kiislamu limewahi kuwekwa chini ya uongozi wa mtu mnaswara mara mbili katika karne ya tatu. Na vongozi wa Kinaswara na wa Kiyahudi walikuwa wakitoa

⁷⁹ *al-Hadharatul-Islamiyyah Fil-Qarni ar-Rabiu al-Hijriyya*, Juz. 1, uk. 93.

kiapo cha utiifu kama wanavyofanya Waislamu. Katika kitabu *Diwanul Inshaai* kilichoandikwa mwaka 840A.H – 1436A.D kumeandikwa kiapo kilichokuwa kikitumika kwa Mayahudi wakati huo. Na pia amemtaja mtu wa kwanza aliyetunga viapo hivyo kwa ajili ya Mayahudi kuwa ni Fadhli ibn Rabiia ambaye alikuwa ni Waziri Mkuu wa Harun Rashid.”⁸⁰

Umma mmoja lakini kaumu tofauti:

Mwenyezi Mungu amemchagua Mtume Muhammad صلى الله عليه وسلم ambaye ni Mwarabu, kutoka katika familia bora ya kiarabu ili awe Mtume wa mwisho, na ili abebe risala ya mwisho kutoka kwa Mwenyezi Mungu kwenda kwa wanadamu, ambayo ni Uislamu. Mwenyezi Mungu kwa hekima Zake alipenda lugha ya Kiarabu iwe ndiyo lugha ya risala hiyo, Mwenyezi Mungu anasema:

نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ
عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ
بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ

“Ameiteremsha Roho mwaminifu. Juu ya moyo wako, ili uwe katika waonyaji. Kwa ulimi wa kiarabu ilio wazi.”⁸¹

Ulizaliwa Uislamu katika Bara Arabu, na katika mazingira ya jamii ya Kiarabu ndipo ulipoanzia, na

⁸⁰ *al-Hadharatul-Islamiyyah Fil-Qarni ar-Rabi al-Hijriyya*, Juz. 1, uk. 105 - 106.

⁸¹ **Sura ash-Shu’araa; 26:193–195.**

ndiyo chimbuko lake. Lakini pamoja na hilo haimaani-shi kuwa Uislamu ni wa Waarabu tu, bali ni ujumbe wa Mwenyezi Mungu kwa wanadamu wote, na dini yake ni dini inayowahusu wanadamu wote mpaka siku ya Kiyama. Mwenyezi Mungu anasema:

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ

“Na hatukukutuma ila kwa kwa watu wote.....”⁸²

Na anasema:

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

“Na hatukukutuma ila uwe ni rehema kwa walimwengu wote.”⁸³

Kwa sababu hii misingi ya Uislamu, dhana zake na mafundisho yake yako katika anga la utu wa binadamu wote wa ulimwengu, kaumu, makabila na mataifa yote.

Tangu mwanzo wa Uislamu, watu waliotangulia kuwa na imani, waliopigana jihadi, walioutetea, walikuwa ni makabila na mataifa tofauti. Hao ndio walikuwa mbegu na ardhi ya kujenga jamii ya Kiislamu, walitokana na makabila na mataifa tofauti. Miongoni mwa watu ambao majina yao yako wazi katika kuujenga

⁸² Sura Saba'; 34:28.

⁸³ Sura al-Anbiya; 21:107.

Uislamu wa kwanza, tunamuona Salman Mwajemi, Suhaib Mroma na Bilal Mhabeshi. Hawa wote walikuwa bega kwa bega pamoja na Maswahaba Waarabu miongoni mwa Makuraishi na vijana wa Yathriba (Madina).

Kutoka Uajemi:

Salman Mwajemi, alikuwa na mchango mkubwa katika kupanga mikakati ya namna ya kuilinda dola ya Kiislamu huko Madina, dhidi ya mashambulizi makubwa ambayo yalipangwa kwa ushirikiano wa majeshi ya muungano baina ya Mushrikina (Makuraish) na Mayahudi, ambao walinuia kushambulia na kuimaliza nguvu ya Uislamu ambayo ilikuwa bado ni changa, ili wabomoe ngome ya Uislamu.

Jeshi la muungano la Ahzab lilikuwa limeundwa na wapiganaji elfu kumi (10,000), wakati idadi ya wapiganaji Waislamu ilikuwa kiasi cha elfu tatu (3,000). Waislamu walikuwa wanajitetea na kuulinda mji wao wakati Mushrikina walikuwa katika upande wa kushambulia na walikuwa wamejiandaa vizuri. Lau jeshi lao lingeweza kuiteka Madina, lingeweza kumaliza kabisa harakati za Kiislamu, na lingeweza kuuwa dola ya Kiislamu iliyokuwa imesimama wakati huo.

Mtume ﷺ alikusanya Maswahaba wake ili aweze kuwashauri kuhusu hatari ya kuvamiwa, na ndi-

po alipotanguliza na kukubali ushauri wa Salman Farsiyy kutokana na ujuzi aliokuwa nao, alioupata kutoka kwa watu wake wa huko Uajemi. Salman alisema “Ewe Mjumbe wa Mwenyezi Mungu, tuchimbe handaki ili kuwe na kizuizi kati yetu na wao, ili wasiweze kuja kwetu kwa pande zote. Sisi Waajemi wa ardhi ya Faris tukizingirwa na adui yetu huwa tunachimba mahandaki ili vita viwe sehemu moja inayojulikana.”⁸⁴ Mtume صلى الله عليه وسلم pamoja na Maswahaba walikubali ushauri huo, na wote wakashiriki kuchimba handaki hilo kuzunguka mji wa Madina na wakaharibu mipango ya maadui.

Mwandishi wa historia al-Waqidiyy (Muhammad ibn Umar ibn Waqid aliyekufa 207A.H) amenukuu maneno yanayoonyesha umuhimu wa kipekee aliokuwa nao Salman Farsiyy katika jamii ya Kiislamu wakati huo, anasema: “Watu walishindana kuhusu Salman Farsiyy, Muhajirina walisema: ‘Salman ni wetu,’ na alikuwa ni mtu mwenye nguvu na mjuzi wa kufukua mahandaki. Na Answar nao walisema: ‘Huyu ni wetu sisi, ndiyo tuna haki zaidi awe wetu,’ maneno hayo yakamfikia Bwana Mtume صلى الله عليه وسلم naye akasema: ‘Salman ni wetu sisi Ahlul-Bayt عليه السلام’, siku hiyo Salman عليه السلام alikuwa anafanya kazi ya watu kumi.”⁸⁵

⁸⁴ Sheikh Ja’far Subhani katika *Siratus-Sayyidil-Mursalina*, Juz. 2, uk. 251,

⁸⁵ *Kitabul-Maghaziyy*, Juz. 2, uk. 446, cha al-Waqidiyy, chapa ya mwaka

Baadaye Salman رضي الله عنه alikuwa gavana wa Madain, mji mkuu wa al-Akasira chini ya ukhalifa wa Umar ibn Khatwab رضي الله عنه.

Kutoka Uhabeshi:

Anasema kwa kujisifia mwenyewe “Si jambo lingine, mimi ni Mhabeshi ... lakini jana nilikuwa mtumwa.”

Bilal ibn Rabah Mhabeshi ni mtu ambaye amechukua sehemu kubwa katika historia ya Kiislamu. Na kamwe haiwezi kufutika historia yake, kutokana na kusimama kwake thabiti katika Uislamu pamoja na matatizo aliyoyapata ya kuteswa na kudhulumiwa, na kutokana na majukumu makubwa aliyopewa na Mtume صلى الله عليه وسلم, kwani alikuwa ndiye mwadhini rasmi baada ya kushuka sharia ya adhana katika Swala. Angalia ilivyokuwa vigumu na haikupendeza kwa Makuraishi kumuona Bilal mtumwa mweusi Mwafrika kutoka Uhabeshi anapanda juu ya Kaaba ili aadhini baada ya kukombolewa Makka! Mpaka Utaab ibn Asyad – wakati huo alikuwa bado hajasilimu - akasema: “Mwenyezi Mungu angekuwa amemkirimu Asyad kama asingelisikia hili na akasikia jambo lingine linalomuudhi.”

Lakini kwa kuwa Uislamu ni dini ya walimwengu wote, na ni dini iliyojaa utu, haibagui watu kwa mis-

---

1989.

ingi ya damu na utafa wao. Ustadh Khalid Muhammad Khalid anasema: “Tangu umeanza Uislamu mpaka leo hii na baada ya leo, mpaka mwisho wa dunia, katika kila Waislamu kumi utakuta saba (kwa uchache) kati yao wanamjua Bilal. Hii inamaanisha kuwa kuna mamia ya mamilioni ya watu katika kila zama na wakati, walimjua Bilal عليه السلام na wamelihifadhi jina lake, na walijua majukumu yake kikamilifu, kama walivyowajua makhalifa wawili Abu Bakri عليه السلام na Umar عليه السلام. Wewe unaweza ukamuuliza mtoto anayesoma shule madarasa ya mwanzo, katika nchi za Misri, Pakistan, Malawi, China, Amerika mbili, Ulaya, Urusi, Irak, Syria, Uturuki, Iran, Sudan, Tunisia, Algeria, Morocco, ndani ya nchi za Afrika, na juu kabisa ya nchi za Asia, na katika kipande chochote cha ardhi ambacho wanaishi humo Waislamu, unaweza kumuuliza mtoto yeyote wa Kiislamu: Ewe mtoto! Ni nani Bilal? Na atakujibu kuwa ni mwadhini wa Mtume صلى الله عليه وسلم... na ni yule ambaye alikuwa mtumwa na bwana wake alikuwa akimwadhibu kwa kumbebesha mawe ili aachane na dini yake, lakini yeye akawa anasema ‘Ahd’ ‘Ahd’ (Mmoja Mmoja).”⁸⁶

Kutoka Urumi:

Alilelewa tangu mdogo na kukua katika mji wa Roma, kwani walimteka alipokuwa mdogo yeye na wenzake

⁸⁶ *Rijal Hawla Rasul*, uk. 117.

kutoka katika familia yake, katika moja ya vita vyao katika mji wa Al-Abila, uliyopo katika vitongoji vya Sham, akawa ni Mrumi kwa lugha na lahaja na akakulia huko. Kisha Suhaib Rumiy akauzwa katika biashara ya watumwa na akaishia katika mji wa Makkah, ambapo alinunuliwa na mmoja wa wafanyabiashara wa Makkah. Kwa kuwa alikuwa mwerevu na hodari wa biashara, bwana wake alimwacha huru na akampa nafasi ya kufanya biashara kwa kushirikiana naye.

Hivi ndivyo alivyopata utajiri mkubwa, na Mwenyezi Mungu Mtukufu akampa uongofu wa kuwa Mwislamu kipindi cha kutangazwa Uislamu Makkah, pamoja na kuwa kulikuwa na hali ngumu na mazingira ya shida kwa Waislamu wa kwanza. Mtume صلى الله عليه وسلم alipohama kwenda Madina, Suhaib alifanya haraka kumfuata Mtume صلى الله عليه وسلم lakini vitimbi vya Makuraishi vilimzuia na wakamwambia: ‘Wewe ulikuja kwetu ukiwa fukara huna kitu, umetajirika ukiwa kwetu, na ukafikia kiwango ulichofikia, na sasa unataka kuondoka wewe na mali zako?’ Hawakumwachia nafasi ya kuondoka mpaka awaachie mali na utajiri wake wote. Suhaib hakurudi nyuma kwa hilo na akaungana na Mtume wa Mwenyezi Mungu صلى الله عليه وسلم, na yeye Mtume صلى الله عليه وسلم alimpokea kwa maneno yake: ‘Biashara imempa faida Abu Yahya.’⁸⁷ Suhaib Rumiy akawa mashuhuri sana katika

⁸⁷ *Rijal Hawla Rasul*, uk. 187.

jamii ya Kiislamu, mpaka Khalifa Umar ibn Khatwab رضي الله عنه karibu na kufa kwake aliusia Suhaib amswalie, na awaswalishe watu mpaka Waislamu waafikiane kwa kumpata imamu.

Hivi ndivyo walivyoshiriki watu wa makabila na mataifa mbalimbali katika kujenga jamii ya Kiislamu na kusimamisha msingi wa dola ya Kiislamu. Imepokewa kwamba Mtume صلی اللہ علیہ وسلم alisema: “Washindi ni wanne: Mimi nimewatangulia Waarabu, Suhaib amewatangulia Warumi, Bilal amewatangulia Wahabeshi na Salman amewatangulia Waajemi.”⁸⁸

Sifa za Uislamu na mafundisho yake yenye kufundisha utu wa watu wote ndio kitu kilichowavutia watu wa haya makabila mbalimbali, na kikayaweka katika chombo kimoja cha imani, na kikashajiisha usawa, na kila mtu kuchukua nafasi yake na kutekeleza majukumu yake kwa uwezo wake na kipaji chake na imani yake bila kuangalia kabila lake, ukoo wake, lugha yake au rangi yake.

Ndiyo, jambo hilo halikupatikana kwa wepesi katika jamii ambayo ilikuwa ikiishi kwa chuki za kikabila na kiukoo, lakini mafundisho ya Kiislamu na msimamo na maelekezo ya Kiongozi wake, Mtume صلی اللہ علیہ وسلم yaliweza kutengeneza hali mpya na kueneza utamaduni mpya.

⁸⁸ *Al-Isawat Fitamyiizis-Swahabah*, Juz. 3, uk. 451.

al-Hafidh ibn Asakir amepokea kwa kusema: “Kais ibn Matwatwiya alikuja katika mkusanyiko ambao alikuwemo Salman Farisiy, Suhaib Rumiyy na Bilal Habashiy, akasema: ‘Hawa Aus na Khazraj wamemtetea na kumuunga mkono huyu mtu (akimaanisha Mtume ﷺ), lakini huyu na huyu inawahusu nini?’” Akiwaas-hiria wasiokuwa Waarabu waliokuwepo kwenye kikao hicho. Muadh ibn Jabal رضي الله عنه alisimama na kushika nguo na akaenda kwa Mtume صلى الله عليه وسلم na akamweleza maneno ya Kais ibn Matwatwiya. Mtume صلى الله عليه وسلم akatoka hali ya kuwa amekasirika na huku akivuta kikoi chake, akaja mpaka msikitini kisha kukanadiwa wito wa mkusanyiko. Watu wakakusanyika na akawahutubia kwa kusema: ‘Enyi watu, hakika Mwenyezi Mungu ni Mmoja na dini ni moja, na uarabu wa kila mmoja wenu hautokani na baba wala mama, isipokuwa ni kwa ulimi (lugha), hivyo mwenye kuzungumza Kiarabu basi yeye ni mwarabu.’”⁸⁹

Na imepokewa kutoka kwa Jabir bin Abdillah Al-Answari amesema: “Mtume wa Mwenyezi Mungu صلى الله عليه وسلم alituhubia katikati ya siku za Tashriq hotuba ya kuaga, na akasema: ‘Enyi watu! Hakika Mola Wenu ni Mmoja, na hakika baba yenu ni mmoja. Jueni na kufahamu mwarabu si mbora zaidi kwa asiye kuwa mwarabu,

⁸⁹ *Haqiqatul-Qawmiyyah al-Arabiyyah*, uk. 22.

wala asiyekuwa mwarabu si mbora zaidi kwa mwarabu, wala mtu mweupe si bora zaidi ya mweusi, wala mweusi si bora zaidi ya mweupe, isipokuwa kwa takua (ucha mungu). Hakika mbora wenu kwa Mwenyezi Mungu ni yule ambaye ni mchaji zaidi kati yenu. Jueni na kufahamu hivyo, je nimefikisha?’ Wakajibu: Ndiyo ewe mjumbe wa Mwenyezi Mungu. Akasema: ‘Basi aliyepo amfikishie (ujumbe huu) asiyekuwepo.’”⁹⁰

Uislamu unakaribisha mataifa na kaumu mbalimbali. Uislamu unawahusu wanadamu wote, ili uenee kwenye koo, makabila na kaumu zote, na ndiyo maana Uislamu umepatikana ukiwa umeundwa na makabila na kaumu mbalimbali, wote wakiwa wanaishi katika sifa moja na wanasaidiana katika kujenga utamaduni wa hali ya juu wa mwanadamu. Kwa hiyo wakaingia katika Uislamu: Warumi, Waajemi, Waturuki, Wahindi, Wazenji, Wabarbari, Wakurdi na wanadamu wa kaumu nyingine. Mataifa na makabila mengi yameshiriki kujenga utamaduni wa Kiislamu, kwani lau tutapekua na kuangalia majina ya Wasomi wa Kiislamu, na watu maarufu wenye mchango katika utamaduni wa Kiislamu, tutawapata wanaotoka sehemu mbalimbali, na ni kaumu na mataifa tofauti; ni watu kama vile Afghani, Zamakhshari, Bukhari, Samarqa-

⁹⁰ *Mizanul-Hikmah*, Juz. 10, uk. 629.

ndi, Baghdadi, Halabi, Shirazi, Qalqashandi, Isfahani, Qairawani na Qurtubi.⁹¹

Katika mwaka 1995 mchambuzi wa Kiingereza Philip Mansell aliandika kitabu na ndani ya kitabu hicho alizungumzia historia ya dola ya Kiislamu ya Uthmaniyyah (Waosmani). Jina la kitabu ni *al-Qastwantwaniyyah Madinat Raghbatil-Aalam* (Konstantinopoli ni mji unaopendwa na ulimwengu) (1453 – 1924), katika milango ya kitabu hicho mtunzi anatumkumbusha sana kwamba mji wa Konstantinopoli⁹² ulikuwa siku zote ni mji unaosifika dunia nzima katika

⁹¹ Haya ni majina ya watu wenyeji wa maeneo hayo, ni kama ilivyo maarufu huku kwetu kusikia mtu anaitwa Ali Mpemba, Hasan Mtanga, Husein Muunguja, Fatima Msingida, kwa kumnasibisha na eneo alilotokea – Mhariri.

⁹² **Konstantinopoli** (Kigiriki: Κωνσταντινούπολις - *Konstantinopolis*, yaani “mji wa Konstantino”) ni mji ulioanzishwa na Wagiriki kwa jina la Bizanti mnamo 660 KK ukapewa na Kaisari Konstantino jina lake mwenyewe na kufanywa mji mkuu wa Dola la Roma kuanzia mwaka 330 BK. Baadaye ukabaki mji mkuu wa Dola la Roma la Mashariki au milki ya Bizanti kati ya 395 hadi 1453. Baada ya kutwaliwa na Waturuki Waothmani ulikuwa mji mkuu wa milki ya Othmani hadi 1922. Mji ulianzishwa upande wa Ulaya wa mlangobahari wa Bosporus kati ya hori la “pembe ya dhahabu” na Bahari ya Marmara. Leo hii mji huo wa Kituruki umevuka Bosporus ukienea hata upande wa Asia. Ulibadilishiwa jina mara kadhaa katika historia yake ndefu: Bizanti, Roma Mpya (Kigiriki: Νέα Ρώμη), Konstantinopoli, tena Bizanti, Stambul, halafu Istanbul (tangu 1930). Katika Ukristo ni muhimu kama makao ya Askofu wa pili kwa heshima kati ya Maaskofu wote duniani, kadiri ya orodha iliyotolewa na mitaguso mikuu ya karne ya 4 – **Mhariri**.

kipindi cha dola ya Waothmani. Utawala huo ulikuwa umefikia kileleni ukiwa na mataifa 72 na nusu, (Ghaju walikuwa wanazingatiwa kuwa ni nusu taifa). Na mwaka 1876 katika mji huo kulikuwa na magazeti 49 yanayochapishwa kwa lugha 11, miongoni mwa lugha hizo ni Kituruki, Kiyunani, Kiarabu, Kiingereza na Kifaransa. Mmoja wa wachambuzi anasema kuwa umma wa Kiislamu kwa sasa unaundwa na mataifa 190 ambao wanaongea mamia ya lugha na lahaja.⁹³

Uhalali wa Lugha:

Ni kweli kwamba lugha ya Kiarabu ndio lugha ya Qur'ani, ambayo Mwenyezi Mungu ameteremsha kwa ulimi wa Kiarabu uliyo bayana. Pia ni sunna katika dini ya Kiislamu kwa kila mtu wa kabila lolote awaye ajifundishe lugha ya Kiarabu, ili aweze kuifahamu Qur'ani, kupata maana yake, kuonja bayani yake na ili kuwe kuna lugha moja wanayoitumia Waislamu. Pamoja na hili haimaanishi kuzuia lugha nyingine, kwani binadamu katika Uislamu yuko huru kutumia lugha yake au lugha yoyote aitakayo.

Na kwa upande wa kifikihi sharia inakubali kupitisha tamko na maafikiano kwa lugha yoyote ile. Amma

⁹³ *Halil-Islam Huwal-Hadaf*, somo kutoka katika jarida la *al-Waayu al-Islamiy*, toleo la 338, Shawal 1414 A.H.

ibada, kama Swala hizo ni amri zisizobadilika, ni kama zilivyopokewa, ndio maana wanafikihi wameshurutisha kuzitekeleza kwa matamko ya Kiarabu, isipokuwa Abu Hanifa ambaye ni imamu wa madhehebu ya Hanafi, ameruhusu kupiga takbira ya kuhirimia katika swala kwa lugha nyingine isiyokuwa ya Kiarabu. Vilevile madhehebu ya Shafii wanaona kuwa takbira ya kuhirimia swala inaswihi kwa lugha isiyokuwa ya Kiarabu kwa mtu asiyeweza kutamka vizuri Kiarabu.⁹⁴ Vilevile baadhi ya wafuasi wa madhehebu ya Hanafi wamejawazisha kusoma Surat Alfatiha kwa lugha nyingine kwa mtu asiyeweza kwa lugha ya Kiarabu.⁹⁵ Maimamu wa Kiislamu wa Ahlulbait عليه السلام walikuwa wakizungumza vizuri lugha za watu wa mataifa ya Kiislamu walio kuwa wakiishi nao, na walikuwa wakizungumza nao kwa lugha zao.⁹⁶

Maingiliano ya kijamii:

Mtume صلى الله عليه وآله وسلم alipambana na chuki za kibaguzi na za kikabila katika mahusiano ya kijamii, na akawalingania na kuwasisitiza Waislamu waingiliane kijamii na kuwa na tangamano baina yao, licha ya kuwa wanatofautiana kiukoo, kitaifa na kikabila. Uislamu uliweka misingi

⁹⁴ *Zuhayliy*, Juz. 1, uk. 634.

⁹⁵ *Zuhayliy*, Juz. 1, uk. 655.

⁹⁶ *Al-Majlisiy*, Juz. 26, uk. 190.

muhimu katika maudhui ya kuoana ili kuvuka vizuizi vya kibaguzi na kikabila, wakati Mtume ﷺ aliposisitiza kuwa Juwaibir ambaye alikuwa mtu mweusi aozeshwe mwanamke wa Kiarabu anayetokana na ukoo wa hali ya juu. Naye ni Dalfaa binti Ziyad bin Labiid, wakati Mtume ﷺ aliposema kumwambia Ziyad baba yake Dalfaa: “Ewe Ziyad! Juwaibir ni muumini, na muumini wa kiume ni kufuu ya muumini mwanamke, na Mwislamu mwanamume ni kufuu ya Mwislamu mwanamke. Ewe Ziyad muozeshe wala usimkatae.”⁹⁷

Na imepokewa kutoka kwa Abu Abdullah Ja'far Swadiq ؑ kwamba amesema: “Hakika Mtume wa Mwenyezi Mungu ﷺ alimuozesha Mikdad bin al-Aswad Dhwabaat binti Zubeir bin Abdul-Mutwalib, si lingine alimuozesha ili liwe wazi jambo la kuoana, wamuige Mtume wa Mwenyezi Mungu ﷺ na ili wajue kuwa mbora wao kwa Mwenyezi Mungu ni yule ambaye ni mcha Mungu.”⁹⁸

Hisham Bin Hakam alikutana na baadhi ya Khawarij na wakamuuliza: “Ewe Hisham unasemaje kuhusu wasio-kuwa Waarabu, je inajuzu wawaoe Waarabu?” Akajibu: “Ndiyo.” Wakauliza tena: “Je Waarabu kuwaoa Makuraish?” Akajibu: “Ndiyo.” Wakauliza: “Je Makuraishi

⁹⁷ *Al-Amiliy*, Juz. 20, uk. 68.

⁹⁸ *Al-Amiliy*, Juz. 20, uk. 69.

kuwaoa Bani Hashim?” Akajibu: “Ndiyo.” Wakamuuliza: “Haya umeyapata kutoka kwa nani?” Akajibu: “Kutoka kwa Ja’far bin Muhammad عليه السلام, nimemsikia akisema: ‘Je ziwe kufuu damu zenu na zisiwe kufuu tupu zenu?!’”⁹⁹

Pia kundi la wanahistoria na wapokezi wa Hadith wamepokea kwamba Imam Amirul-Muuminina Ali bin Abutwalib عليه السلام alipokalia kiti cha ukhalifa, alimtuma Harith bin Jabir kuwa gavana upande wa Mashariki, akapewa mabinti wawili wa Yazdajrad bin Shahriyar Mfalme wa Uajemi awapeleke kwake (Imam Ali عليه السلام), naye mmoja wao ambaye ni Shahzinan, akampa mtoto wake Hasan عليه السلام, na akamzalia Imam Zainul Abidin عليه السلام. Na wa pili akampa Muhammad bin Abu Bakri na akamzalia Kassim ambaye alikuwa mwanafikihi mashuhuri.¹⁰⁰

Mafungamano ya kuoana na maingiliano ya kifamilia yalikuwa mengi sana baina ya Waislamu kutoka koo na makabila mbalimbali.

Ada na mila za makabila:

Kila taifa katika mataifa ya Kiislamu lilihifadhi ada na mila zake ambazo hazigongani na mafundisho ya Kiislamu wala hazihitalifiani nayo. Waajemi wali-

⁹⁹ *Al-Amiliy*, Juz. 20, uk. 70.

¹⁰⁰ *Hayat Imam Zainul-Abidin cha Baqir Qarashiy*, Juz. 23.

kuwa wanasheherekea mwaka mpya wa Shamsiya na walikuwa wanaita (sikukuu ya Nairuuz) yaani siku mpya, na Amirul-Muuminin Ali bin Abutwalib عليه السلام aliletewa zawadi ya Nairuuz na akasema: “Hii ni nini?” Wakamjibu: “Ewe Amirul-Muuminin عليه السلام, leo ni siku ya Nairuuz.” Akasema عليه السلام: “Tufanyeni Nairuuz siku zote.”¹⁰¹ Ada hii ya kufanya sherehe ya Nairuuz (mwaka mpya wa Shamsiya) ilikuwa ni mashuhuri kwa watu wote kwa kupeana zawadi. Khalifa alikuwa akigawa vitu Baghdad, na miongoni mwa vitu vilivyogawanywa ni picha zilizotengenezwa kwa ambari na maua mekundu.

Viongozi kutoka mataifa mbalimbali:

Katika uwanja wa siasa kuna shakhsia kutoka mataifa mbalimbali ambao walifanya mambo makubwa katika uongozi na siasa za umma. Kwani katika kipindi cha utawala wa Bani Abbas cha kwanza, Mabaramika ambao ni Waajemi walichukua nafasi kubwa katika kundesha idara za kisharia, na kupanga mambo ya serikali. Katika kipindi cha khalifa wa kwanza wa Bani Abbas ambaye ni Saffah (132 – 136A.H) ilipanda nyota ya Khalid bin Barmik mpaka akawa Waziri Mkuu na akaendelea kuwa Waziri Mkuu mpaka kipindi cha al-

¹⁰¹ *Hayat Imam Zainul-Abidin*, cha Baqir Qarashiy, Juz. 7, uk. 132.

Mansur al-Abbasi, kisha alichukua uwaziri mtoto wake Yahya bin Khalid Albarmaki katika kipindi cha Harun Rashid. Yahya ambaye alikuwa na watoto wanne nao ni Ja'far, Alfadhli, Muhammad na Musa, na kila mmoja anajulikana katika serikali. Mabaramika waliendelea kuonekana katika serikali mpaka mwaka 187A.H mpaka Rashid alipowachukua na akawapiga vita.

Na katika kipindi cha Maamun al-Abbasi kulikuwa na Al-Fadhli bin Sahli na ndugu yake Hasan bin Sahli ambao walikuwa ni Waajemi, nao pia walikuwa na nafasi kubwa ya kisiasa katika serikali, na Al-Fadhli bin Sahli alijulikana kama 'mwenye kofia mbili za uongozi.' Na katika kipindi cha Khalifa al-Muutaswim al-Abbasi Waturuki walipata nafasi kubwa katika uongozi wa jeshi na serikali, nafasi yao hii ilidhihiri kutoka mwaka 232A.H mpaka 324A.H.

Na katika kipindi cha pili cha ukhalifa wa Banil Abbas Wasalajika wa Turkuman walipata nafasi kubwa kutoka mwaka 447A.H mpaka mwaka 656A.H. Waturuki Waothman walitawala siasa za umma wa Kislamu kutoka mwaka 923A.H mpaka mwaka 1342A.H. yaani kiasi cha karne nne, na utawala wao ulipoporomoka ndiyo ulipokoma ukhalifa wa Kiislamu na umoja wa umma ukavunjika.

Na katika upande wa kielimu ulidhihiri uwezo wa kielimu kutoka mataifa mbalimbali, na ukatawala katika maendeleo ya kielimu na ya kitamaduni mpaka Ibn Khalduni katika kitabu chake maarufu kiitwacho *Muqadimah* akaweka mlango maalumu, mlango wa Thelathini na Tano wenye kichwa cha habari “Wabeba Elimu Katika Uislamu, Wengi Wao si Waarabu.” Na katika mlango huu amesema:

“Miongoni mwa maajabu yaliyotokea ni kwamba wabeba elimu (wasomi) katika umma wa Kiislamu, wengi wao si Waarabu, si katika elimu za sharia wala elimu za kiakili, isipokuwa wachache sana.....kwani bingwa wa fani ya Nahwu ni Sibawayhi na baada yake ni Alfarisi na baada yao alikuja Alzujaji. Na wote hawa si Waarabu kinasaba isipokuwa walikulia katika ulimi wa Kiarabu, wakajua lugha ya Kiarabu kutoka kwa walezi wao, na kwa kutangamana na Waarabu, wakatengeneza kanuni na fani kwa ajili ya waliyokuja baada yao.

Mabingwa wa fani ya Hadith ambao wamezihifadhi kutoka kwa Ahlul-Islamu wengi wao si Waarabu ama ni wale waliojua lugha kwa kujifundisha au kwa kulelewa. Pia inajulikana kuwa wanachuoni wote wa Usulul-Fiqhi si Waarabu, vilevile mabigwa wa Theiolojia ya Kiislamu, na pia wengi kati ya wafasiri wa Qur’ani. Na hakuna aliyechukua jukumu la kuhifadhi elimu na

kuisajili isipokuwa wasiokuwa Waarabu. Na huu ni mfano halisi wa kauli ya Bwana Mtume صلی اللہ علیہ وسلم aliposema: “Lau elimu itatundikwa katika hifadhi ya mbingu wataichukua kaumu kutoka Uajemi.”¹⁰²

Huenda maneno ya Ibn Khaldun yakawa na aina fulani ya kupindukia katika kusifu, lakini kitu kilicho wazi ni kwamba wengi miongoni mwa maimamu wa Fikihi, Hadith na elimu mbalimbali si Waarabu; Imam Abu Hanifa ambaye ni imam wa madhehebu ya Hanafi ni Mwajemi kwa nasaba. Imam Bukhari mwenye kitabu *Sahih Bukhari* si Mwarabu. Vilevile Tirmidhi, Ibn Majah, Nasaai na Sajistani na wengineo.

Misingi madhubuti na tofauti za kimadhehebu:

Waislamu katika kufahamu mambo ya dini yao ya kiakida na kifikihi wanategemea misingi mikuu miwili, nayo ni: Kitabu cha Mwenyezi Mungu na Hadith za Mtume صلی اللہ علیہ وسلم. Lakini njia ya kufahamu na chombo cha kutumia ili kuijua misingi hiyo miwili ni kuitumia akili na fikra, kitu ambacho kinafungua mlango wa Ijtihad na kupanua wigo wa kuwa na rai mbili na matokeo yake ni kutofautiana. Mfano wa kutofautiana huku katika maandiko ya kisharia kulipatikana kipindi cha Bwana Mtume صلی اللہ علیہ وسلم na yeye hakukemea tofauti hiyo, kwa

¹⁰² *Muqaddimat Ibn Khaldun*, Chapa ya Nne, 1978 A.D. uk. 543.

sababu kutokea jambo hilo ni kawaida; kwani Mtume صلى الله عليه وسلم alipotoa amri kuwa Waislamu watoke kwenda vitani dhidi ya Mayahudi wa Bani Quraidha, alitoa amri kuwa mpiga mbiu apige mbiu kwa watu kwamba: Mwenye kusikia na kitii basi asiswali Swala ya Alasiri ila aiswali akiwa eneo la Bani Quraidha, na wakati huo tayari Adhuhuri ilikuwa imeingia.

Maswahaba walioamrisha kwamba wasiswali Swala ya Alasiri ila mpaka wawe eneo la Bani Quraidha, katika kufahamu amri hiyo ya Mtume صلى الله عليه وسلم waligawanyika katika makundi mawili. Hilo lilitokea baada ya wakati wa Swala ya Alasiri kuingia, na wakati huo wao wakiwa bado wako njiani kuelekea eneo la Bani Quraidha, wakaanza kujadiliana kuhusiana na amri ya Bwana Mtume ﷺ; baadhi ya Maswahaba wakaona kuwa haiwezekani kuakhirisha Swala na kuitoa katika wakati wake, na ni lazima Swala itekelezwe kabla ya kufika eneo la Bani Quraidha. Kundi hili lilitafsiri kauli ya Bwana Mtume ﷺ kwamba ‘mtu yeyote asiswali Swala ya Alasiri isipokuwa aiswali akiwa eneo la Bani Quraidha,’ kwamba maana yake alikuwa anawasisitiza wafanye haraka kwenda eneo la Bani Quraidha, wala haimaanishi kuchelewesha Swala na kuitoa katika wakati wake. Kundi hili liliswali Swala ya Alasiri ndani ya wakati wake waki-

wa njiani na kabla hawajafika eneo la Bani Quraidha kulingana na tafsiri yao tuliyoitaja.

Ama lile kundi lingine la Maswahaba wao waliona kuwa watekeleze amri ya Mtume ﷺ kama ilivyo kwa herufi moja, na kwamba lazima waswali Swala ya Alasiri wakiwa eneo la Bani Quraidha hata kama jua litakuwa limezama na kumalizika wakati wa asili wa Swala ya Alasiri. Na hakika kundi hili la Maswahaba hawakuswali Swala ya Alasiri siku ile mpaka walipofika eneo la Bani Quraidha. Na hilo lilifanyika baada ya kuzama jua. Kundi hilo lilifanya hivyo kwa itikadi yao kuwa walikuwa wanatekeleza amri ya Bwana Mtume ﷺ iliyokuwa wazi kama walivyofanya.

Hakika khabari za waliyoyafanya makundi mawili haya zilimfikia Bwana Mtume ﷺ wala hakulikemea kundi lolote kati ya makundi hayo mawili, wala hakuilamu kundi lolote kati ya hayo, bali aliyakubali yote; wale walioswali njiani ndani ya wakati na wale walioakhirisha Swala na wakaswali eneo la Bani Quraidha baada ya kuzama jua.¹⁰³

al-Bayhaqi amepokea riwaya kwamba Mtume wa Mwenyezi Mungu ﷺ alisema kuwaambia Maswahaba wake kwamba: Nimeazimia kuwa msiswali Swala ya

¹⁰³ *Mawsuatul-Ghazawatul-Kubra*, Juz. 4, uk. 147.

Alasiri isipokuwa mkiwa mmefika eneo la Bani Quraidha. Lakini jua likazama kabla hawajafika eneo la Bani Quraidha, kundi moja la Waislamu wakasema: Hakika Mtume wa Mwenyezi Mungu ﷺ hakumaanisha muache Swala bali Swalini. Na kundi la pili likasema: Wallahi sisi tuko katika amri ya Bwana Mtume ﷺ wala sisi hatuna madhambi. Kundi moja likaswali kwa imani nzuri na ikhlasi, na lingine likaacha kwa imani nzuri na ikhlasi, wala Mtume ﷺ hakumlaumu yeyote katika makundi mawili.

Mwandishi wa kisalafi wa zama hizi, naye ni Sheikh Muhammad Naaswir Diini Albani amielezea Hadith hii katika kuwasilisha Hadith za kitabu *Fiqhus-Sirah* cha Sheikh Muhammad Alghazal, akasema: “Hadith hii ni sahihi na al-Bayhaqi ameipokea katika kitabu chake *Dalailun-Nubuwwah* kutoka kwenye Hadith ya Ubaydullah bin Kaab na Hadith ya Aisha رضي الله عنها. Na ameipokea kutoka kwake (Aisha) al-Hakim na akaiona kuwa ni sahihi kwa masharti ya masheikh wawili (Bukhari na Muslim) na Dhabbi ameafiki.¹⁰⁴

Tukio hili Sayyid Muhsin Alhakim Al-Amili amelitaja na akalielezea kwa kusema yafuatayo: “Nasema: Mtume صلى الله عليه وسلم alikusudia kwamba wafanye haraka kwenda eneo la Bani Quraidha na waswali Swala ya Alasiri huko, wala haimaanishi kuwa Swala ya Alasiri

¹⁰⁴ *Fiqhus-Sunnah*, uk. 336.

haiswihi pindi wakichelewa kwa sababu ya kizuizi fulani isipokuwa mpaka waswali eneo la Bani Quraidha. Na wale ambao hawakuswali Alasiri ni kana kwamba walidhania hivyo, kwa sababu hiyo wote wakawa wana-pewa udhuru.”¹⁰⁵

Na kuhusu Hadith Tukufu za Bwana Mtume ﷺ, kuna tofauti katika kuzikubali na kuzikataa, kwani Swahaba mmoja au Taabii au Fakihi anaweza kufikiwa na Hadith ya Mtume ﷺ na akaitegemea na akaitumia, wakati wengine hawakuiona. Na huenda kukatokea kutofautiana kati ya wapokezi; mmoja akaikubali Hadith na akaitumia na mwingine akaikataa na kuona si ya kweli.

Kama ilivyo kwamba, inawezekana sana mazingira ya kijamii na kisiasa yakaathiri rai za watu na kuenea kwake. Kwa sababu hii na nyinginezo mielekeo ya kifiki na madhehebu ya kifikihi yametofautiana katika umma wa Kiislamu.

Katika upande wa itikadi kulidhihiri madhehebu ya Jabriya, kadariya, Muutazila, Ashairah, Almurjiah na Al-maturidiyah. Katika upande wa Fikihi kulikuwa na kundi la Ahlul-Hadith, na kituo chao kilikuwa Hijazi, na kulikuwa na kundi la watu wa Rai, na kituo chao kilikuwa Iraq. Kisha madhehebu ya Fikihi yakawa mengi, na yak-

¹⁰⁵ *Ayanus-Shiah*, Juz. 1. uk. 266.

agawanyika kutokana na kutofautiana kimitazamo kwa wanazuoni wa umma, kwani kuna madhehebu ya Ahlu-Sunna, Madhehebu ya Shia na madhehebu ya Khawarij. Kwani mbegu za kutofautiana kimadhehebu zilipandwa mapema sana katika ardhi ya umma, na kutofautiana kifikra kulianza mapema sana katika maisha ya Waislamu.

Pamoja na hivyo tofauti za Kifikihi hazikuwa ni sababu za migongano na kutokuelewana, bali katika kipindi cha mwanzo cha uhai wa umma, kutofautiana ilikuwa ni uwanja wa kugonganisha fikra, na kuta-jirisha fikra na Fikihi ya Kiislamu. Maswahaba na maimamu wa madhehebu walipokuwa wakitofautiana katika mas'ala fulani walikuwa wakiamiliana wao kwa wao kwa kuelewana na kwa vifua vipana, kiasi kwamba mmoja alikuwa akikubali rai ya mwingine na kuachana na rai yake pale anapoona ukweli wa hoja ya mwingine, au anashikamana na rai yake pamoja na hivyo anathamini na kuheshimu rai ya mpinzani wake. Kwa sababu hii ndiyo utaona Uislamu una utajiri wa fikra na upana wa Fikihi, hii ni kwa sababu ya uwepo wa tofauti nyingi za mitazamo ya kifikihi na kifikra.

Anasema Sheikh Muhammad Abuzahra: “Hakika tofauti hii imefungua mwanzo kuelekea kwenye kusaji-

li elimu katika Uislamu kwa kuendelea bila kusimama, na ikaacha utajiri mkubwa wa elimu ya Fikihi, wala hatutakuwa tumezidisha chumvi na kuvuka mipaka lau kama tutasema kwamba, ni utajiri mkubwa wa Kifikihi katika ulimwengu wa mwanadamu. Kwani watu wa Ulaya wanadai kuwa utajiri mkubwa uko katika kanuni za Warumi, lakini ukilinganisha kilicholetwa na Warumi hakiwezi kulingana na ushiri (moja ya kumi) ya kile kilicholetwa na wanafikihi katika chemchem za Fikihi na mas'ala yake. Kwani kuna utatuzi wa kila kitu kimoja kimoja na kuna kanuni za ujumla, kitu ambacho kinamtosheleza mwanadamu pindi akiitakia kheri nafsi yake na akaelekea kufikia kwenye kumnufaisha na kumuinua.”

Mahusiano baina ya wanavyuoni na maimamu wa madhehebu yalikuwa ni mafungamano ya mawasiliano ya kielimu na kupeana heshma. Mfano, Imam Zaid bin Ali bin Husein عليه السلام ambaye madhehebu ya Zaidiya yananasibishwa kwake alikuwa na mafungamano makubwa na wanazuoni wa zama zake; wakapokea kutoka kwake. Waswil bin Atwiyah alipokea kutoka kwake, pia Abu Hanifa alipokea kutoka kwake na alikuwa akimili kwake na kumtetea, na alikuwa akisema kuhusu kutoka kwake (Imam Zaid) dhidi ya jeshi la Bani Umayya: “Kutoka kwake

kunafanana na kutoka kwa Mtume صلى الله عليه وسلم siku ya Badri.”¹⁰⁶

Imam wa madhehebu ya Hanafi ya Abu Hanifa alikutana na Maimam wa Shia miongoni mwa kizazi cha Ali, na hali katika moyo wake anawatukuza na kuwaheshimu, na akanufaika nao. Na haikujulikana kuwa alikuwa mfuasi wa kizazi cha Mtume صلى الله عليه وسلم, japo utaona kuwa alikuwa na mapenzi ya wazi ya kuwapenda wao; kwani alipokea kutoka kwa Zaid bin Ali, Muhammad al-Baqir, Ja’far bin Muhammad na Abdallah bin Hasan bin Hasan, na wala haikudaiwa kuwa alikuwa ni mfuasi wao wala mfuasi wa mmoja wa hawa katika fikra zake.

Na imepokewa kutoka kwa Imam Abu Hanifa kwamba alisema: “Abu Ja’far al-Mansur aliniambia: ‘Ewa Abu Hanifa watu wamefitinika na Ja’far bin Muhammad, kwa hiyo mwandalie mas’ala magumu.’ Na nikamwandalia mas’ala arubaini.” Na maimamu hawa wawili wakakutana na huku wamechanganyikiwa mbele ya al-Mansur.”

Abu Hanifa katika mkutano huu anasema: “Nikaenda kwake (al-Mansur). Nilipoingia nilimkuta Ja’far bin Muhammad amekaa kuliani kwake. Nilipomuangalia nilipatwa na haiba ya Ja’far bin Muhammad,

¹⁰⁶ *Tarikhul-Madhahibil-Islamiyyah*, uk. 302, 1989 A.D.

haiba ambayo inashinda haiba ya Abu Ja'far al-Mansur. Nikamsalimia, na akaashiria nikae, nikakaa. Kisha akanigeukia na akaniambia: 'Ewe Abu Hanifa, mrushie Abu Abdillah mas'ala yako.' Ikawa namrushia na huku yeye akinijibu kwa kusema: 'Nyinyi mnasema hivi, wanazuoni wa Madina wanasema hivi na sisi tunasema hivi...' Wakati mwingine alituafiki, wakati mwingine aliwaafiki wao na wakati mwingine alitofautiana nasi sote, mpaka nikamaliza mas'ala yote arobaini wala hakubakisha hata moja." Kisha Abu Hanifa akasema: "Hakika aliye mjuzi zaidi ni yule anayejua tofauti za watu."¹⁰⁷

Na Imam Malik bin Anas ambaye ni Imam wa madhehebu ya Maliki alikuwa akihudhuria majlisi za Imam Ja'far as-Sadiq bin Muhammad, na imetajwa katika kitabu cha al-Madarik na hapa namnukuu: "Nili kuwa nikienda kwa Ja'far bin Muhammad na alikuwa ni mtu wa mzaha sana na kutabasamu. Ilikuwa akitajwa Mtume صلى الله عليه وسلم alikuwa akibadilika uso na kuwa wa kijani na njano. Na zama zilipombadilikia sikumuona isipokuwa katika moja ya hali tatu: ima alikuwa akiswali, amefunga saumu au anasoma Qur'ani. Wala sijawahi kumuona anatoa Hadith za Mtume صلى الله عليه وسلم isipokuwa alikuwa na twahara. Wala alikuwa hazungumzii ya-

¹⁰⁷ *Tarikhul-Madhabul-Islamiyyah*, uk. 693, 1989 A.D.

siyomhusu. Alikuwa ni miongoni mwa wanavyuoni wacha Mungu, wenye kujinyima, wenye kumuogopa Mwenyezi Mungu, wala sikumuona isipokuwa alikuwa akitoa mto kutoka kwake na akiniwekea mimi...” akaendelea kutaja mema na ubora wake.¹⁰⁸

Uhakika wa jambo ni kwamba kutofautiana madhehebu ya kifikra na kifikihi na kutofautiana wanazuoni na wanafikihi ni jambo la kawaida lililosababishwa na Ijtihadi katika kufahamu Dini na hukumu zake. Kama ijthad ni jambo linalokubalika bali ni jambo la wajibu, kwani wanavyuoni wengi katika umma wanaona kuwa ijthadi ni faradhi na wajibu wa kifaya kwa Waislamu katika kila zama na eneo, kwa hiyo matokeo yake pia ni lazima yakubalike. Mmoja wa wachambuzi anasema:

“Ikiwa Ijtihad siku zote ni faradhi katika Uislamu kwa kuwa ni chombo cha kuchambua hukumu ndogonogo za kisharia kutoka katika misingi ya wahyi wa Mwenyezi Mungu, balagha ya Qur’ani na ufafanuzi wa Mtume wenye kuifafanua balagha (Qur’ani) hii, ambapo kwa sababu hii ndiyo sharia ya Kiislamu inabaki kuwa ni sharia ya mwisho na ya milele, na ndio maana sharia zake zikawa zinaendana na wakati, eneo na maslahi ya ada na mila. Na kulingana na ufafanuzi

¹⁰⁸ *Tarikhul-Madhahibul-Islamiyyah*, uk. 397, 1989 A.D.

wa Suyutwi (849 – 911A.H) anasema: ‘Ni faradhi kati ya faradhi za kifaya katika kila zama, na ni wajibu kwa watu wa kila zama kuweko na watu watakaosimamia jambo hilo katika eneo ...’ hakika faradhi hii ya Ijtihad haikuwekwa ila ni kwa sababu ya kuwepo kwa wingi wa tofauti katika Ijtihad. .... Wanazuoni wa Ijtihad wanapokuwa wengi lazima kusababishe tofauti nyingi katika zile Ijtihad zilizopatikana katika madhehebu, mitazamo na mirengo.

Kwa hiyo Ijtihad ni sababu ya kutofautiana, kitu ambacho ni msukumo mkubwa wa kukua na kuendelea Ijtihad. Inapokuwa Ijtihad ya mwanachuoni inamlazimu yeye mwenyewe kuifuata na yule anayemkalidi, wala haimlazimu mujtahid mwingine kuikalidi wala yule anayemkalidi. Kanuni hii ni miongoni mwa kanuni za fikra za Kiislamu zilizopangika sana, na ndiyo chanzo kilicho wazi cha kutofautiana katika fikra za kidini.¹⁰⁹ Na hivi ndivyo zilivyokuwa tabia za wanazuoni na wanafikihi wema katika umma, kwani tabia zao zilikuwa ziko katika msingi wa kuheshimu tofauti iliyopo katika rai na madhehebu. .... Kwani Imam Ja’far as-Sadiq عليه السلام alikuwa akiwaamrisha wanafunzi wake kuwa wanapofutu mas’ala ya watu wasifumbie macho rai za madhe-

¹⁰⁹ *Faridhatul-Ijtihad Taqnuhu Lilitaadudiyah Wal-Ikhtilaf*, Jarida la Hayat, 27 – 10- 1417 A.H.

hebu nyingine, pale ambapo anapokuwa muulizaji ni mfuasi wa madhehebu hayo. Kwani alisema kumwambia mwanafunzi wake Aban bin Taghlab ambaye ni miongoni mwa wanafunzi wake maalumu, na alikuwa ana kikao cha fatwa katika msikiti wa Mtume Mtukufu صلی اللہ علیہ وسلم, alimwambia: “Angalia kama kuna kitu unakijua kuwa ni katika kauli zao basi waeleze hilo.”¹¹⁰

Imam Malik bin Anas ambaye ndio Imam wa madhehebu ya Maliki, kwa ajili ya kukubali tofauti na kuziheshimu alikataa rai zake zisilazimishwe kwa Waislamu wote, pale Khalifa Harun Rashid alipotaka kufanya kitabu Muwatwaa cha Imam Malik kiwe ndiyo sharia na nakala yake iangikwe kwenye Kaaba ili watu wote wakijue, lakini Imam Malik hakuridhia jambo hilo.

Upande mwingine:

Hizi zilikuwa ni ishara nzuri katika historia ya Uislamu, pale ambapo jamii ilijiwekea misingi ya Kiislamu na ikafuata mafundisho na adabu zake kiasi kwamba ikafunikwa na hali ya tangamano, uelewano na kuishi pamoja licha ya kutofautiana mrengo na tofauti za kidamu, dini na madhehebu. Lakini kwa masikitiko makubwa kuna hali ilijitokeza katika historia ya umma, hali

¹¹⁰ *Muujam Rijalul-Hadith*, Juz. 1, uk. 149, Chapa ya Nne.

ambayo iliamsha machungu na hasara, kitu ambacho kiliakisi hali ya kuwa na chuki na uadui, ambapo kulimwagwa damu, kulivunjwa miko ya mambo matukufu na haki zilipotezwa kwa sababu ya kukataa kutofautiana, na kutaka kulazimisha fikra maalumu, kitu ambacho kilitembea na historia huku kikiwa kimesababishwa na fikra na nadharia za kimakosa.

Wasiokuwa Waislamu wakati mwingine walidhulumiwa sana katika historia ya Kiislamu, kama walivyokandamizwa wasiokuwa Waarabu na watawala wa Kiislamu. Kutofautiana rai na madhehebu ilikuwa ni sababu kubwa ya maovu na uadui mkubwa ndani ya jamii ya Kiislamu. Wala haiwezekani kudai kuwa historia na turathi yetu ilikuwa inaendana kikamilifu na mtizamo wa Kiislamu na mafundisho ya kuishi kibinadamu. Pamoja ya kwamba kulipatikana hali nzuri zinazoendana na roho ya Uislamu na mfumo wake, lakini pia kulikuwa (kwa bahati mbaya) na matukio ya kiuadui yenye kuumiza, ambayo yanapingana na heshima ya Uislamu na uadilifu wake. Hali hiyo ilikuwa ikipatikana pale ambapo jamii inapokaa mbali na mafundisho ya Mwenyezi Mungu kwa kutawaliwa na wakandamizaji madhalimu, au kwa kuweko nguvu isiyoyamini Mwenyezi Mungu, vamizi, yenye kusambaza chuki na fitina miongoni mwa watu.

Kwa sasa jukumu letu ni kuweka safi misingi halisi ya Kiislamu na kujifunza kutoka kwenye yale mazuri yaliyoko katika turathi na historia yetu, ili tuweze kuweka sawa mambo yetu na kupambana ya vitisho hatari vilivyo dhidi ya jamii zetu. Vita na majanga yanayoshuhudiwa katika ulimwengu wa tatu, na matatizo yanayozikabili nchi zinazoendelea, yote haya yanasababishwa na ugomvi ulioko baina ya makundi na mirengo tofauti, na kukosekana serikali za kijamii zilizo adilifu zinazowakubali wengine na kukubalika na pande zote, zenye kuwawezesha watu kuishi pamoja na kushirikiana katika kujenga maisha mema ya uhuru.

MWISHO

Kujitoa kutoka katika kipindi cha chuki kuelekea katika kipindi cha kuishi pamoja ni jukumu la nani?

Pamoja na kwamba Uislamu uko wazi katika kumkubali mwingine na kuishi naye hata kama yuko tofauti katika dini na misingi, pamoja na uwepo wa vitisho na hatari zinazouzunguka umma wa Kiislamu katika zama hizi, pamoja na kuwa sisi tunaishi katika zama za uwazi na maendeleo ya kielimu, isipokuwa ni kwamba kidondandugu bado kinakula mwili wa umma wetu wa Kiislamu, kwa hiyo kinauzuia kuinuka kuelekea

kwenye maendeleo, na kinazidisha mpasuko wake na kuuchakaza, kinazuia kupatana na kuunda umoja.

Maradhi haya ya hatari ni chuki za kimadhehebu, kitu ambacho kinachafua anga ya umma na kuuharibu kimadhehebu katika sehemu na nchi nyingi. Amesema Mtume wa Mwenyezi Mungu صلى الله عليه وسلم “Mtu yeyote mwenye chuki kiasi cha tembe ya khardali katika moyo wake, siku ya Kiyama Mwenyezi Mungu atamfufua mtu huyo pamoja na wajinga wasiokuwa na dini.”¹¹¹ Na anasema Mtume صلى الله عليه وسلم: “Si katika sisi mtu yeyote anayelingania chuki, wala si katika sisi mtu yeyote mwenye kupigania chuki, na si katika sisi mtu mwenye kufia chuki.”¹¹²

Sehemu nyingi katika ulimwengu wa Kiislamu watu wake wanaishi katika chuki na mgawanyiko mkubwa wa kimadhehebu na wanashindwa kuishi pamoja, ku-saidiana na kushikamana baina yao, hali ya kuwa wao ni watu wa dini moja, nchi moja na jamii moja. Kwa sababu hiyo kukawa na mgongano na malumbano baina yao, na pakazuka hali ya mgongano wa kimadhehebu na ubaguzi wa kimadhehebu.

Na je tofauti za kimadhehebu ni sababu ya haya? Pamoja na kuwa madhehebu za Kiislamu ni nyingi la-

¹¹¹ *Al-Usul Minal-Kafiy*, Juz. 2, Uk. 308.

¹¹² *Sunan Abi Dawud*, Hadithi ya 5121.

kini zinatokana na chemchem moja ambayo ni Kitabu (Qur'ani) na Hadith, na zinaafikiana katika misingi ya kushirikiana ambayo ni kumwamini Mwenyezi Mungu, kuamini utume wa Mtume صلى الله عليه وسلم na kuamini siku ya mwisho. Na waumini wake wanaelekea Kibla kimoja ambacho ni Kaaba Tukufu, wote wanatekeleza ibada ya Swala, wanatoa Zaka, wanahiji Nyumba Tukufu na wanafunga mwezi wa Ramadhani. Kama ambavyo wao wamerithi mgawanyiko huu kutoka kwa mababu zao, wao hawakuzua wala hawakuanzisha mapya katika zama na karne hizi.

Nini hasa sababu ya kugongana na kushindana:

Kwanza: Ni ujinga wa kutoujua Uislamu na mafundisho yake.

Pili: Maadili mabaya yanayosababishwa na ubinafsi na kutafuta maslahi yanayoletwa na chuki.

Tatu: Juhudi za maadui wa ndani na nje wanaomwaga petroli katika moja ya migawanyiko, wanaopanda mbegu za fitna na kusambaza chuki na migawanyiko.

Kuishi pamoja ndiyo suluhisho:

Waislamu wa madhehebu mbalimbali wanapoishi pamoja, mbele yao wana moja kati ya mambo matatu. Hawana hila isipokuwa kuchagua moja kati ya mambo

hayo ili waweze kuendana na mgawanyiko huu na tofauti hizi:

Chaguo la kwanza: Kujaribu kulazimisha; kila madhehebu yalazimishe watu wote wafuate madhehebu yao na kuabudu kulingana na madhehebu yao. Kwani wafuasi wa madhehebu yoyote wanaamini na kuitakidi kwamba madhehebu yao ndiyo ya haki, na wanaamini kuwa wao ndio wenye ulazima wa kutangaza madhehebu yao na kuyatekeleza.

Chaguo hili ni tatizo kisharia kwa sababu itikadi na njia ya kuabudu ni vitu ambavyo haiwezekani kuvilazimisha, Mwenyezi Mungu anasema:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ ۗ

“**Hakuna kulazimishana katika dini...**”¹¹³ bali imani ni lazima itokane na kukubali na kukinai, na kutokana na msukumo wa ndani. Vilevile sharia hai-kubalii Mwislamu yeyote kuwalazimisha wengine wasiyoyaitakidi na kuyaamini. Kwani Mwenyezi Mungu hakumpa Mtume Wake صلى الله عليه وسلم haki hii, isipokuwa amesema:

فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ
لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيِّرٍ

¹¹³ Sura al-Baqara; 2:256.

“Basi kumbusha hakika wewe ni mkumbushaji tu. Wewe si mwenye kuwatawalia.”¹¹⁴

Na amesema:

أَفَأَنْتَ تُكْرَهُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ

“Basi je wewe utawalazimisha watu wawe waumini?”¹¹⁵

Na kwa upande wa kivitendo ni kwamba kila majaribio yaliyofanywa ya kulazimisha fikra na itikadi ni majaribio yaliyofeli, kwani watu huwa wanazidi kubaki katika dini zao na madhehebu yao pamoja na kuwa na vitisho na mapambano. Ushahidi mzuri wa wazi katika jambo hili ni jamii za Kiislamu zilizoishi katika nchi ambazo zilitawaliwa na ukomonisti. Na mfano wa majaribio haya kuna nyakati yalifanyika hata katika historia yetu, baadhi ya madhehebu yalilazimisha fikra zao na madhehebu yao kwa sababu tu wao ndiyo wengi au wana uwezo na nguvu, lakini majaribio hayo yalikuwa ni ya muda tu na hayakwenda mbali.

Chaguo la pili: Mapambano na uadui, kila madhehebu waingie katika handaki moja na wawaandae watu wao kivita dhidi ya madhehebu mengine, na kuzungukwa na ukakamavu wa uadui ili kuwe na utengano na uadui. Upande wenye nguvu uukandamize upande

¹¹⁴ Sura al-Ghashiya; 88:21-22.

¹¹⁵ Sura Yunus; 10:99.

mwingine. Hapo na wao pia watasimama kujitetea na kulipiza kisasi. Hivi ndivyo jamii itaingia katika shimo la malumbano ya ndani, ambayo yatapelekea kwenda katika vita vya wenyewe kwa wenyewe.

Hapa hasara inakuwa ni ya wote, na faida ni kwa maadui. Maadui wa Uislamu, maadui wa nchi, ili wapitishie kupitia fursa hiyo mambo yao na maslahi yao. Kwani vita vibaya vya wenyewe kwa wenyewe huko Lebanon, matukio yanayojiri kwa sasa huko Pakistani, ya kumwaga damu baina ya makundi, yote haya ni mfano wa chaguo hili baya.

Chaguo la tatu: Kuishi pamoja, kila kundi likubali haki ya kundi lingine, ya kushikamana na imani yao na itikadi yao, na kufanya mambo yao ya kidini kulingana na mtazamo wao wa kimadhehebu. Kila watu wawe na haki sawa katika nchi, wasaidiane katika kutekeleza maslahi ya pamoja na ya umma kwa ujumla, na kupambana na adui wao. Hiki ndicho kinachoamrishwa na Uislamu na ndicho kinacholinganiwa na mafundisho matakatifu, na ndio mipango ya Maimamu wa Kiislamu na ya wanazuoni wa Waislamu wajuzi na wenye ikhlasi.

Hili ndilo linalolinganiwa na akili na mantiki salama, na ndicho kinacholetwa na ushirikiano katika

mfumo mmoja wa maisha, katika nchi moja. Kama anavyosema Imam Muhammad bin Ali al-Baqir عليه السلام: “Kutengemaa kwa jambo la watu ni kuishi pamoja”¹¹⁶

Ni jukumu la nani?

Jamii zetu zitapanda vipi na kufika katika ustaarabu wa kuishi pamoja?

Tutavukaje vizuizi vinavyochochea mpasuko na kutofautiana, na sababu za mgawanyiko na mgongano?

Kwa nini mgawanyiko wetu na wingi wa makundi yetu haiwi ni utajiri wa majaribio yetu, na ni kuiva kwa rai na fikra zetu? Ni kwa namna gani utapatikana Umoja wa Kiislamu katika nchi zenye jamii za Kiislamu, katika kila nchi ya Kiislamu na kwa umma wote?

Jukumu hili liko katika mabega ya wote: “Kila mmoja wenu ni mchungu na kila mmoja wenu ana jukumu la walio chini yake” kama inavyosema hadithi tukufu ya Bwana Mtume صلى الله عليه وسلم. Kwa nafasi ya kwanza; watawala wa nchi za Kiislamu ndio wenye jukumu kubwa la kujenga umoja wa wananchi wao, na kuandaa mazingira ya kuishi pamoja, kutangamana baina yao kwa misingi ya haki na uadilifu, na kuzuia mpasuko wowote ule kijamii. Imepokewa kutoka kwa Bwana

¹¹⁶ *Biharul-An 'war*, Juz. 71, uk. 167.

Mtume صلی اللہ علیہ وسلم akisema: “Kiongozi bora zaidi ni yule mwenye kuwaweka pamoja wenye kutofautiana, na kiongozi mbaya zaidi ni yule mwenye kuleta mpasuko kwa wenye maelewano.”¹¹⁷

Pia wanazuoni wa dini wanasubiriwa watekeleze jukumu lao la kulingania umoja na maelewano, na wawatahadharishe watu dhidi ya kupiga kelele za kibaguzi na fitina za kimadhehebu. Wala haifai kabisa kwa mwanachuoni wa dini kuendelea kuwakumbusha watu mzizi wa chuki za kimadhehebu kwa kusingizia sababu zisizo za kweli. Hiyo ni “kwa kuwa Mwenyezi Mungu Mtukufu hajampa yoyote kheri katika mfarakano miongoni mwa waliopita wala miongoni mwa waliobakia,”¹¹⁸ kama anavyosema Amirul-Muuminina Ali bin Abutwalib عليه السلام. Na Imam Ja’far as-Sadiq عليه السلام anasema: “Msigombanisha watu kwa ajili ya dini yenu, kwani kugombana kunautia moyo maradhi.”¹¹⁹

Pia ni jukumu la wanafikra na wanahabari waelekeze juhudi na kalamu zao kwa ajili ya kutangaza moyo wa kusameheana, kukaribiana na kupiga vita imani kali za kuchupa mipaka, vitu ambavyo hukuza uadui na huletwa na ujinga na uelewa mdogo.

¹¹⁷ *Nahjul-Balaghah*, Hotuba ya 176.

¹¹⁸ *Nahjul Balaghah*, hotuba Na. 176

¹¹⁹ *Biharul-An 'war*, Juz. 2, uk. 133.

Mwisho kabisa, kila mkazi mwenye mwamko ni wajibu kwake kuchukua jukumu la kujenga umoja wa Kiislamu. Afanye hivyo kwa tabia zake njema na muamala wake salama pamoja na wakazi wengine ndugu zake. Kugombana na kuchinjana kunatishia mustakabali wa nchi, na kunadhuru maslahi ya wananchi. Ame-sema kweli Mwenyezi Mungu Mtukufu aliposema:

وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ ۖ وَاصْبِرُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ مَعَ
الصَّابِرِينَ

“.....Wala msizozane, msije mkavunjika moyo na zikapotea nguvu zenu, na subirini; Hakika Mwenyezi Mungu yuko pamoja na wanaosubiri.”¹²⁰

¹²⁰ Sura al-Anfal; 8:46.

MAREJEO YA VITABU

---

1. Qur'ani Tukufu.
2. *Aa'yaanu Shia* – Sayyid Muhsin Al-amin.
3. *Sharhu ya Nahjul Balaghah* – Ibun Abil Hadid.
4. *Al-Muqaddimah* – Abulrahman Ibn Khaldun.
5. *As-Siratun-Nabawiyah* – Ibn Hisham.
6. *Sunan Abi Daud* – al-Hafidh Abu Daud Sajastani.
7. *Taarikhul Madhaahibil Islamiya* – Sheikh Muhammad Abu Zahrah.
8. *Mausuuatul Ghazawaatul Kubraa* – Muhammad Ahmad Bashemiyil.
9. Makala katika jarida la Alhayaat – la tarehe 24/8/1416A.H.
10. *Al-Islam Baina Sharq Wal-Gharb* – Ally Izat.
11. *Rijaal Hawla Rasuul* – Khalid Muhammad Khalid.
12. *Adhwaau A'laa Diraasaat Allughat Almua'swirah* – Dr. Naif Hirma.
13. *Muujam Rijaalul Hadith* – Sayyid Abul-Qasim Al-Khuii.
14. *Minhaaj Swalihiiin* – Sayyid Muhammad Ruhaani.

15. *Miizanal Hikmah* – Sheikh Muhammad Arri Shahrii.
16. *Al-Fiqhul Islamii Waadillatih* – Dr. Wahbat Azuhailii.
17. *Siratu Sayyidul Mursaliin* – Sheikh Jaafar Subhani.
18. *Halil Islamu Huwal Hadaf* – Muhammad Samaak.
19. *Maqaalaat Fil Anasah* – Kalud Liifi Shitraus.
20. *Fil Ijtimai Siyaasi Al-islami* – Sheikh Muhmmad Mahdi Shamsud Din.
21. *Nidhamul Hukmu Wal Idara Fil Islamu* - Sheikh Muhmmad Mahdi Shamsud Din.
22. *Assabiil ilaa Inhadhil Muslimin* – Sayyid Muhammad Shiraazii.
23. Jarida la *Al-Hayyaat* – Tarehe 16/11/1995.
24. *Wasaal Shi'ah* – Muhammad bin Hassan Al-A'milii.
25. *Al-Iswaba Fii Tamyiizi Swahaba* – Ibun Hajar Al-Askalaani.
26. *Faridhwatul Ijtihad Taqninu Liltaa'dudiyat Wal-Ikhtilaf* – Muhammad Immarah (katika jarida la *Alhayaat* tarehe 27/10/1417A.H.)

27. *Haqiqatul Qaumiyatul Arabiya* – Muhammad Gazzali.
28. *Fiqhu Sunna* – chapa ya nane 1988.
29. *Kitab Ghainiis Lil-arqaamul Qiyqqsiyah* – Ghainiis.
30. *Sharh Risaalatul Huquq* – Hassan Al-Qabannji.
31. *Hayaatul Imam Zainul A'bidin* – Baaqir Sharif Qarashi.
32. *Al-Usul Minal Kaafi* – Muhammad bin Yaqub Al-Kulaini.
33. *Al-Hadhwaratul Islamiya Fi l Qarni Rabii Alhijri* – Adam Atzi.
34. *Biharul Anwaar* – Muhammad Baqir Al-Majliis.
35. *Min Hudaal Qur'ani* – Sayyid Muhammad Taqiy Al-Mudarrisi.
36. *Diraasaatun Fi Wilayatul Faqiih* – Sheikh Hussein Ally Al-Muntadhari.
37. *Al-Mausuuatul Arabiyatul A'lamiyah* – Muassasatul Aamaal il Mausuuah Linnashr.
38. *Kitabul Maghaazi* – Muhammad bin Ummar Alwaqidi.

**ORODHA YA VITABU VILIVYO
CHAPISHWA NA AL-ITRAH FOUNDATION:**

---

1. i) Qur'ani Tukufu – Pamoja na Tarjuma ya Kiswahili
ii) Qur'an Al-Kariim - Tafsir Al-Kashif Juzuu ya kwanza mpaka Thelathini
2. Uharamisho wa Riba
3. Uharamisho wa uwongo Juzuu ya Kwanza
4. Uharamisho wa uwongo Juzuu ya Pili
5. Hekaya za Bahlul
6. Muhanga wa Imamu Husein (A.S.)
7. Mikingamo iliyomzunguka Imamu Ali (a.s.)
8. Hijab vazi Bora
9. Ukweli wa Shia Ithnaashari
10. Madhambi Makuu
11. Mbingu imenikirimu
12. Abdallah Ibn Saba
13. Khadijatul Kubra
14. Utumwa
15. Umakini katika Swala
16. Misingi ya Maarifa
17. Kanuni za Ndoa na maadili ya Familia
18. Bilal wa Afrika
19. Abudhar
20. Usahihi wa Historia ya Uislamu na Waislamu

21. Salman Farsi
22. Ammar Yasir
23. Qur'an na Hadithi
24. Elimu ya Nafsi
25. Yajue Madhehebu ya Shia
26. Ukusanyaji na Uhifadhi wa Qur'an Tukufu
27. Al-Wahda
28. Ponyo kutoka katika Qur'an
29. Uislamu mfumo kamili wa maisha ya kijamii
30. Mashukio ya Akhera
31. Al Amali
32. Dua kwa Mujibu wa Ahlulbayt (a.s)
33. Udhuu kwa Mtazamo wa Qur'ani na Sunna
34. Haki za wanawake katika Uislamu
35. Mwenyezi Mungu na sifa zake
36. Kumswalia Mtume (s)
37. Nafasi za Ahlul Bayt (a.s)
38. Adhana
39. Upendo katika Ukristo na Uislamu
40. Qur'ani na Kuhifadhiwa Kwake
41. Maana ya laana na kutukana katika Qur'ani Tukufu
42. Kupaka juu ya khofu
43. Kukusanya Sala Mbili
44. Bismillah ni sehemu ya Qur'ani na husomwa kwa Jahara
45. Kuwaongoza vijana wa kizazi kipya

46. Kusujudu juu ya udongo
47. Kusheherekea Maulidi Ya Mtume (s)
48. Tarawehe
49. Malumbano baina ya Sunni na Shia
50. Kupunguza Swala safarini
51. Kufungua safarini
52. Umaasumu wa Manabii
53. Qur'an Yatoa Changamoto
54. as-Salaatu Khayrun Mina -'n Nawm
55. Uadilifu wa Masahaba
56. Dua e Kumayl
57. Sauti Ya Uadilifu wa Binadamu
58. Umaasumu wa Mitume - Faida Zake Na Lengo Lake
59. Umaasumu wa Mitume - Majibu Ya Aya Zenye Utata
60. Umaasumu wa Mitume - Umaasumu wa Mtume Muham-mad (s)
61. Nahju'l-Balaghah - Juzuu ya Kwanza
62. Nahju'l-Balaghah - Juzuu ya Pili
63. Kuzuru Makaburi
64. Maswali Na Mishkili Elfu - Sehemu ya Kwanza
65. Maswali Na Mishkili Elfu - Sehemu ya Pili
66. Maswali Na Mishkili Elfu - Sehemu ya Tatu
67. Maswali Na Mishkili Elfu - Sehemu ya Nne
68. Maswali Na Mishkili Elfu - Sehemu ya Tano
69. Maswali Na Mishkili Elfu - Sehemu ya Sita
70. Tujifunze Misingi Ya Dini

71. Sala ni Nguzo ya Dini
72. Mikesha Ya Peshawar
73. Malezi Ya Mtoto Katika Uislamu
74. Ubora wa Imam ‘Ali na Ushia ndio njia iliyonyooka
75. Hukumu za Kifikihi zinazowahusu Wanawake
76. Liqaa-u-Ilaah
77. Muhammad (s) Mtume wa Allah
78. Amani na Jihadi Katika Uislamu
79. Uislamu Ulienea Vipi?
80. Uadilifu, Amani na Mtume Muhammad (s)
81. Dhana ya Ndoa ya Mitala na Ndoa za Mtume Muhammad (s)
82. Urejeo (al-Raj’ah)
83. Mazingira
84. Utokezo (al - Badau)
85. Hukumu ya kujenga juu ya makaburi
86. Swala ya maiti na kumlilia maiti
87. Uislamu na Uwingi wa Dini
88. Mtoto mwema
89. Adabu za Sokoni Na Njiani
90. Johari za hekima kwa vijana
91. Maalimul Madrasatain Sehemu ya Kwanza
92. Maalimul Madrasatain Sehemu ya Pili
93. Maalimul Madrasatain Sehemu ya Tatu
94. Tawasali (AT- TAWASSUL)
95. Imam Mahdi katika Usunni na Ushia

96. Hukumu za Mgonjwa
97. Sadaka yenye kuendelea
98. Msahafu wa Imam Ali
99. Maimamu wa Ahlul Bait – Ujumbe na Jihadi
100. Idi Al-Ghadir
101. Kusoma sura zenye Sijda ya wajibu
102. Hukumu zinazomuhusu mkuu wa kazi na Mfanyakazi
103. Huduma ya Afya katika Uislamu
104. Sunna za Nabii Muhammad (saww)
105. Historia na sera ya viongozi wema (Sehemu ya Kwanza)
106. Historia na sera ya viongozi wema (Sehemu ya Pili)
107. Shahiid Mfiadini
108. Mwanamke Na Sharia
109. Ujumbe -Sehemu ya Kwanza
110. Ujumbe - Sehemu ya Pili
111. Ujumbe - Sehemu ya Tatu
112. Ujumbe - Sehemu ya Nne
113. Mariamu, Yesu na Ukristo kwa mtazamo wa Kiislamu
114. Hadithi ya Thaqaalain
115. Ndoa ya Mutaa
116. Ukweli uliopotea sehemu ya Kwanza
117. Ukweli uliopotea sehemu ya Pili
118. Ukweli uliopotea sehemu ya Tatu
119. Ukweli uliopotea sehemu ya Nne
120. Ukweli uliopotea sehemu ya Tano

121. Mkutano wa Maulamaa wa Baghdad
122. Safari ya kuifuata Nuru
123. Fatima al-Zahra
124. Myahudi wa Kimataifa
125. Kuanzia ndoa hadi kuwa Wazazi
126. Visa vya kweli sehemu ya Kwanza
127. Visa vya kweli sehemu ya Pili
128. Elimu ya Ghaibu ya Maimamu
129. Mwanadamu na Mustakabali wake
130. Imam Ali ('a) Ndugu wa Mtume Muhammad (s)
(Sehemu ya Kwanza)
131. mam Ali ('a) Ndugu wa Mtume Muhammad (s)
(Sehemu ya Pili)
132. Khairul l'Bariyyah
133. Uislamu na mafunzo ya kimalezi
134. Vijana ni Hazina ya Uislamu
135. Adhana ni Ndoto au ni Wahyi?
136. Tabaruku
137. Saada Kamili – Kitabu cha Kiada cha Maadili
138. Vikao vya furaha
139. Shia asema haya Sunni asema haya Wewe wasemaje?
140. Visa vya wachamungu
141. Falsafa ya Dini
142. Kuhuzunika na Kuomboleza
143. Sunna katika Kitabu Fiqhi al-Sunnah
144. Mjadala wa Kiitikadi

145. Kuonekana kwa Allah
146. Tabia njema kwa Mujibu wa Ahlul-Bayt (Sehemu ya Kwanza)
147. Tabia njema kwa Mujibu wa Ahlul-Bayt (Sehemu ya Pili)
148. Ndugu na Jirani
149. Ushia ndani ya Usunni
150. Maswali na Majibu
151. Mafunzo ya hukmu za ibada
152. Ahlul Bayt ndani ya tafsiri za Kisunni No 1
153. Ahlul Bayt ndani ya tafsiri za Kisunni No 2
154. Ahlul Bayt ndani ya tafsiri za Kisunni No 3
155. Abu Huraira
156. Vipengee kadhaa katika Swala ya Jamaa na Msikiti.
157. Mazingatio kutoka katika Qur'an - Sehemu ya Kwanza
158. Mazingatio kutoka kaitka Qur'an - Sehemu ya Pili
159. Mazingatio kutoka katika Uislamu - Sehemu ya kwanza
160. Mazingatio kutoka katika Uislamu - Sehemu ya Pili
161. Shia na Qur'ani – Majibu na Maelezo
162. Falsafa ya Mageuzi ya Imam Husein (a.s)
163. Amali za Mwezi Mtukufu wa Ramadhani
164. Elimu ya Tiba za Kiislamu - Matibabu ya Maimamu
165. Uislamu Safi
166. Majlisi za Imam Husein Majumbani
167. Je, Kufunga Mikono
168. Uislam wa Shia
169. Amali za Makka

170. Amali za Madina
171. Asili ya Madhehebu katika Uislamu
172. Sira ya Imam Ali kuhusu Waasi
173. Ukweli uliofichika katika neno la Allah
174. Uislamu na Mifumo ya Uchumi
175. Umoja wa Kiislamu na Furaha
176. Mas'ala ya Kifiqhi
177. Jifunze kusoma Qur'ani
178. as-Sahifatul Kamilah as-Sajjadiyyah
179. Hayya 'Alaa Khayri'l-'Amal Katika Adhana
180. Ukweli kuhusu Funga ya Siku ya Ashura
181. Dua za Miezi Mitatu Mitukufu (Rajabu, Shaabani na Ramadhani)
182. Uadilifu katika Uislamu
183. Mahdi katika Sunna
184. Maswali Ya Uchunguzi Kuhusu Uislam
185. Kazi na Bidii ni njia ya maendeleo
186. Abu Talib – Jabali Imara la Imani
187. Ujenzi na Utakaso wa Nafsi
188. Vijana na Matarajio ya Baadaye
189. Historia maana na lengo la Usalafi
190. Ushia – Hoja na Majibu
191. Mateso ya Dhuria wa Mtume (saww)
192. Maombolezo – Msiba wa Bwana wa Mashahidi (a.s.)
193. Shahidi kwa Ajili ya Ubinadamu
194. Takwa

195. Upotoshaji Dhahiri katika (Turathi) Hazina ya Kiislamu
196. Amirul Muuminina (as) na Makhaliifa
197. Tawheed Na Shirki
198. Kuvunja hoja iliyotumika kutetea Uimamu wa AbuBakr
199. Adabu za vikao na mazungumzo
200. Hija ya Kuaga
201. Uwazi baina ya Maslahi na Vikwazo
202. Fadhila za watukufu watano katika Sahih Sita
203. Mdahalo baina ya Mwanachuoni waKisunni na Kishia (Al- Muraja'at)
204. Utawala na Uendeshaji katika Sera ya Imam Ali (as)
205. Imam Husain ni Mfumo wa Marekebisho na Mageuzi
206. Mtazamo kuhusu msuguano wa Kimadhehebu
207. Nchi na Uraia – Haki na wajibu kwa Taifa
208. Mtazamo wa Ibn Taymiyyah juu ya Imam Ali (as)
209. Uongozi wa Kidini – Maelekezo na Utekelezaji wa Kijamii
210. Maadili ya Ashura
211. Mshumaa – Shahidi na Kifo cha Kishahidi
212. Mizani ya Hekima – Hadithi za Ahlul Bait (as) – Sehemu ya Kwanza
213. Imam Ali na Mambo ya Umma
214. Imam Ali na Mfumo wa Usawa
215. Uimamu na Tamko la Kutawazwa
216. Mfumo wa Wilaya
217. Vipi Tutaishinda Hofu?
218. Kumswalia Mtume ni Ufunguo wa Utatuzi wa Matatizo

219. Maeneo ya Umma na Mali Zake
220. Nahju 'L-Balagha– Majmua ya Khutba, Amri, Barua, Risala, Mawaidha na Semi za Amirul-Muuminin Ali bin Abu Talib (a.s.)
221. Mukhtar – Shujaa aliyelipiza kisasi dhidi ya wauaji wa Imam Husein (as) hapo Karbala
222. Mazingatio Katika Swala
223. Imam Hasan na Mfumo wa Kujenga Jamii
224. Vyakula Na Vinywaji
225. Kuelewa Rehema ya Mwenyezi Mungu
226. Imam Mahdi na Bishara ya Matumaini
227. Mtazamo Mpya - Wanawake katika Uislamu
228. Shia Na Sahaba - Majibu na Maelezo
229. Majanga Na Jukumu la Jamii
230. Shia Na Hadith - Majibu na Maelezo
231. Upotofu Ndani ya Kitabu cha Mitaala kwa Shule za Sekondari
232. Ugaidi Wa Kifikra Katika Medani Ya Kidini
233. Yafaayo kijamii
234. Uswalihina Dhahiri Na Batini Yake
235. Mkakati wa Kupambana na Ufakiri
236. Mwanamke Katika Harakati Za Mageuzi
237. Jihadi
238. Hija Katika Maneno Na Ujumbe Wa Imam Khomeini (R.A)
239. Tiba Ya Maradhi Ya Kimaadili
240. Yusuf Mkweli

241. Taqiyya Kwa Mujibu Wa Sheria Ya KIISLAMU
242. Imam Mahdi (A.S) Imam Wa Zama Hizi Na Kiongozi Wa Dunia
243. Talaka Tatu
244. Safari Ya Kuelekea Kwa Mwenyezi Mungu
245. Hotuba Za Kiislamu Juu Ya Haki Za Binadamu
246. Mashairi Ya Kijamii
247. Ngano Ya Kwamba Qur’ani Imebadilishwa
248. Wito Kwa Waumini: “Enyi Mlioamini”
249. Imam Husain (a.s) ni Utu na Kadhia
250. Imam Husain ni Kielelezo cha Kujitoka Muhanga na Fidia
251. Imam Mahdi ni Tumaini la Mataifa
252. Kuchagua Mchumba
253. Mazungumzo ya Umoja – Ukosoaji na Usahihishaji
254. Utamaduni wa Mwamko wa Kijamii
255. Hekima za kina za Swala
256. Kanuni za Sharia za Kiislamu
257. Utamaduni kufuatana na Qur’ani na Utekelezaji wa Kivivendo
(Sehemu ya Kwanza)
258. Kauli sahihi zaidi katika kufafanua Hadithi

**KOPI ZIFUATAZO ZIMETAFSIRIWA KWA
LUGHA KINYARWANDA**

---

1. Amateka Na Aba' Khalifa
2. Nyuma yaho naje kuyoboka
3. Amavu n;amavuko by;ubushiya
4. Shiya na Hadithi
5. Kor'ani Nziranenge
6. Kwigisha Mu Buryo Bw'incamake Uka Salat Ikotwa
7. Iduwa ya Kumayili

**ORODHA YA VITABU VILIVYO CHAPISHWA
NA
AL-ITRAH FOUNDATION KWA LUGHA YA
KIFARANSA**

---

1. Livre Islamique